Iskušenja savremenog vaspitanja dece

LJUBAV
BRATSKA LJUBAV
IZBOR SMISLA ŽIVOTA
IDENTITET I SLOBODA
SEKSUALNOST
RAZUM I INTROSPEKCIJA
VOLJA I AUTONOMIJA
POVERENJE I UZDANJE

Iskušenja savremenog vaspitanja dece

Beograd, 2019.

Autor: Miloš Bogdanović,
mishabogdanovic@gmail.com
+381-(0)64-15-15-092

Recenzenti: Jelena Spasić, psiholog, psihoterapeut
Leon Lukman, profesor biomehanike
Žikica Simić, profesor sociologije

Lektor: Marija Bogdanović

www.svetlost.org

Miloš Bogdanović

ISKUŠENJA SAVREMENOG VASPITANJA DECE

Sa analizom razvojnih faza detinje ličnosti

Beograd, 2019.

SADRŽAJ

Recenzije knjige "Iskušenja savremenog vaspitanja dece" autora Miloša Bogdanovića

Zanimljiva knjiga za čitanje i podsticajna za razmišljanje. Gde smo? Šta radimo dobro? Kako u iskušenjima ovog vremena odgajati decu na ispravan način? Autor nam kroz slojeviti i kompleksni prikaz previranja različitih vaspitnih stilova kroz vreme i kulture ukazuje na moguće odgovore.

Jelena Spasić, psiholog, psihoterapeut

Često roditelji od nas profesora traže da učinimo za njihovu decu delo vaspitanja koje nije u našoj moći, a koje je upravo bilo njihova nezamenljiva roditeljska odgovornost. Koliko su tragične po društvo posledice njihovog zapostavljanja sopstvene dece ali opet i koliko blagosloven uticaj roditelji mogu da pruže društvu ispravnim vaspitavanjem dece, smatram da će mnogima biti jasno proučavanjem knjige "Iskušenja savremenog vaspitanja dece" publiciste Miloša Bogdanovića. Sa vrlo jasnim stilom izražavanja, baveći se samo bitnim pojmovima, Bogdanović udara u centar problema

vaspitanja ovoga vremena i ohrabruje čitaoca da mu **“sloboda uma pruža slobodu dela”** u ostvarenju ideala vaspitanja i formiranja deteta sposobnog da se samostalno stara za sebe samog i da živi na korist bližnjima i čovečanstvu.

Dr Leon Lukman, profesor biomehanike
i osnivač Sportske akademije u Beogradu

Miloš Bogdanović, sada već dobro poznat širokoj i dobro obaveštenoj čitalačkoj publici najpre po svojoj donekle kultnoj knjizi „Prokletstvo nacije“ u kojoj dostiže svoju stvaralačku kulminaciju, kao i drugim brojnim delima, ostaje dosledan svojim teorijskim postavkama i terminološko-pojmovnom aparatu i multidisciplinarnom pristupu koji uključuje brojne discipline (antropologiju, psihologiju sa psihoanalizom, sociologiju, pedagogiju, teologiju) koji sada primenjuje na novu oblast – pedagogije i psihologije razvoja deteta.

Autor piše veoma jasnim, čitkim, pitkim, preciznim, utvrđenim i prepoznatljivim stilom što ovo štivo čini veoma pristupačnim ne samo usko-stručnim krugovima već i najširoj čitalačkoj publici. Ovaj rukopis obiluje ne samo

brojnim teorijskim promišljanjima već bi bio od velike praktične koristi roditeljima u svim njihovim nedoumicama i teškoćama u vaspitanju dece.

Autor ukazuje na brojne greške roditelja tokom vaspitanja dece koje vode stagnaciji njihovog psiho-socijalnog razvoja ili čak u regresiju i fiksaciju na rane faze razvoja što ih onemogućava da shvate i odgovore realnim potrebama života kao preduslovu formiranja zrele, nezavisne i odgovorne ličnosti koju odlikuje zdrav razum, formirana savest i vaspitana volja.

Pored nijansiranog elaboriranja ove veoma složene i aktuelne problematike oko koje se trenutno u našoj zemlji „lome koplja" u „na nož" suprostavljenoj stručnoj pedagoškoj i psihološkoj javnosti (da li dete treba fizički kažnjavati i koji su efekti toga, gde je granica između vaspitanja fizičkim kažnjavanjem i zlostavljanja dece, koja je razlika u efektima fizičkog i psihičkog kažnjavanja deteta u cilju njegovog pravilnog vaspitanja). Autor nudi čitav splet praktičnih saveta roditeljima i ima odgovor na svako goruće pitanje - kako izbeći probleme, prepreke i zamke pogrešnog i štetnog vaspitanja i pronaći pravu meru strogosti i blagosti u vaspitnom odnosu prema deci.

Miloš Bogdanović ne upada u zamku zagovaranja i zastupanja pomodnog liberalnog vaspitanja dece koje svaki vid fizičkog kažnjavanja proglašava i tretira kao nedopustivi i štetni akt nasilja nad detetom, već se drži i tradicionalnih metoda vaspitanja koje se ne mogu tek tako proglasiti za anahrone, prevaziđene i štetne za ukupni razvoj deteta.

Svaka njegova tvrdnja ili teza propraćena je i obimnom i razložnom argumentacijom koju zastupa energično, ubedljivo i sa puno entuzijazma. Uz sve to on se koristi i bogatom inostranom savremenom literaturom što ga čini veoma upućenim u savremene naučne tokove i najnovija dostignuća i saznanja iz oblasti razvojne psihologije i pedagogije.

Dr Žikica Simić,
profesor sociologije

ISKUŠENJA SAVREMENOG RODITELJSTVA

Otac i sin su u samoposluzi. Zajedno stavljaju namirnice u korpu. Kada je sin ubacio u korpu željene slatkiše, otac ih je nežno izvadio i vratio nazad u raf. No, sin ponovo uzima slatkiše i stavlja ih u korpu. Otac ih vraća nazad. Sin počinje da vrišti i da viče: *"Ja hoću svoje slatkiše!"* Otac odmahuje glavom, dok njegovo dete vrišti iz sve snage ponavljajući zahtev za slatkišima. Zatim dete juri po samoposluzi, ruši namirnice sa rafova i baca se na patos, besno mlatarajući rukama i nogama. Otac je bespomoćan. Batine su zabranjene krivičnim zakonom jer se smatraju zlostavljanjem dece.

Ovakva scena sa decom je u zapadnim zemljama sve češća. Kako je fizičko kažnjavanje zabranjeno, roditelji se često odlučuju da decu smiruju tabletama, uprkos tome što proizvode štetne nuspojave kada ih uzimaju osobe u razvoju.

Možda ne bi bile potrebne ni batine, niti tablete, da je dete vaspitano na vreme. Ali roditelji uglavnom prekasno shvate da njihovi propusti u ranom vaspitanju nisu beznačajnog karaktera. Tada pretnja krivičnim gonjenjem preostaje kao jedino sredstvo obuzdavanja lju-

di koji nikada nisu sazreli kao ličnosti i na sebi poneli odgovornost za svoje postupke.

Najveća tragičnost vremena u kome živimo otkriva se u činjenici da je ovaj događaj iz samoposluge zapravo sadržaj jedne italijanske reklame za kondome. Odmah posle scene deteta koje se besno baca po patosu, reklama se završava informacijama o ponuđenim kondomima kao očiglednom preventivnom rešenju problema sa decom. Savremeni bračni saputnici se više nego ikada ranije odlučuju na preventivnu upotrebu kondoma ili abortusa u oslobađanju od odgovornosti za koju nisu sigurni da mogu da je ponesu na sebi i da je valjano ispune. Potencijalni roditelji se boje da neće moći posvetiti dovoljno pažnje i obezbediti odgovarajuće uslove da bi svoju decu uspešno osposobili za život. Boje se da neće uspeti da ih odgajaju kao samostalne ličnosti, sposobne da se odupru iskušenju ulice i interneta, narkomanije i nasilništva. Iskustvo sa razmaženom i neobuzdanom decom, čiji roditelji nisu primenili pomenutu preventivu, još više ih obeshrabruje u donošenju odluke da sami postanu roditelji. Svedoci smo možda najveće moralne i duhovne dekadencije zabeležene u istoriji ljudskog roda, i mi se moramo energično suprot-

staviti njenom uticaju, ako svojim primerom ne želimo da postanemo saučesnici u njenom zlu. Zato je sasvim očigledno da bi opservaciju na temu vaspitanja dece najpre trebalo početi sa temom vaspitavanja odraslih. Teško ljudi mogu u vaspitavanju dece da ostvare mnogo više od onoga što su ostvarili sa samim sobom. Ako planiramo da postanemo roditelji, a ne pobeđujemo sopstvena životna iskušenja, veliko je pitanje da li ćemo pomoći deci u ispravnom formiranju njihovog karaktera, jer kao što ćemo videti, pravilno vaspitavanje deteta podrazumeva neprestanu pomoć detetu u savladavanju njegovih životnih iskušenja koje on svakodnevno ima na svom nivou.

Da roditelj može dosta doprineti ispravnom razvoju detinje ličnosti i njegovog karaktera shvatićemo kroz analizu smisla same roditeljske odgovornosti u vaspitanju deteta. A da ova naša opservacija nije nikakva utopija, uverićemo se analizom istorijskih izveštaja o plodovima ispravnog vaspitanja dece u vreme najvišeg civilizacijskog prosperiteta ljudske vrste. Savremenim naučnim saznanjima potvrdićemo ispravnost načela vaspitanja dece iz vremena najveće prosvećenosti ljudskog roda, iz epohe razuma i prosvetiteljstva (XVIII and XIX veka).

Kao što ćemo istorijskim primerima čitavih pokoljenja pokazati, deca se zaista mogu odgajati da budu samostalne i odgovorne ličnosti u svom odnosu prema sebi, u odnosu prema bližnjima i prema čovečanstvu.

SVRHA VASPITANJA

Smisao svega što postoji pod suncem jeste da služi drugome, da voli. Taj smisao je ugrađen u svu živu i neživu prirodu. Zato jedini ispravan smisao i našeg života jeste da služimo jedni drugima pokrenuti nesebičnom ljubavlju. Sve naše sposobnosti imaju svrhu da njima izražavamo ljubav prema sebi, drugima i čovečanstvu. No, mi se uzdižemo iznad sve ostale tvari i ostalih stvorenja po slobodi svoje ličnosti da u skladu sa svojim htenjem sami izabiramo smisao svog života - da li zaista hoćemo da svojim sposobnostima živimo za druge ljude ili ćemo svoje sposobnosti da zloupotrebljavamo radi svoje unutrašnje satisfakcije.

Mi ne možemo da istinski cenimo nikoga zato što je sam po prirodi sposoban čovek, ali možemo da ga cenimo ili kudimo na osnovu toga koju funkciju je pridao svojim sposobnostima. I mi smo na takvom ispitu, hteli to da budemo ili ne, više ili manje, svaki dan sopstvenog života.

Ukoliko želimo da ispunimo pravi smisao svog postojanja, onda i sami treba da se odupremo iskušenju zloupotrebe svojih sposobnosti, da bismo ih posvetili uzvišenom smislu življenja za druge.

Mi se moramo rvati sa svojom prirodnom sklonošću koja nas navodi da svojim sposobnostima oduzmemo viši smisao i da ih zloupotrebimo radi sopstvene satisfakcije. Zloupotreba čulnih doživljaja radi satisfakcije čini nas telesnima, spremnima da zarad užitka u hrani, duvanu i seksu ugrozimo realne egzistencijalne potrebe. Zloupotreba umnih predstava o sopstvenoj vrednosti i veličini nas čini ponositima, a povređena ponositost uvredljivima i agresivnima, spremnim da žrtvujemo život radi osvete. Zloupotreba emotivnih doživljaja nas navodi da ugrozimo mentalno zdravlje i postanemo zavisni od opijata (alkohola, droge, i sl.) ili da zloupotrebljavamo druge izvore prijatnih osećanja (prijateljstvo, muzika, itd), a njihovo osujećenje nas vodi u depresiju.

Zrela ličnost je ona ličnost koja je svoje sposobnosti uzela u “svoje ruke” i podredila ih odgovoru na realne potrebe života, dok je nesazrela ličnost ona ličnost koja je tražeći satisfakciju u svojim sposobnostima pretvorila iste

u destruktivne motive koji su ovladali njenom voljom i njenom ličnošću.

Ukoliko ta iskušenja nismo voljni da pobeđujemo kod sebe, kako ćemo biti voljni i sposobni da pomognemo deci da ih pobede? Ako tu odgovornost ne želimo da preuzmemo na sebe, onda zaista ima osnova da dovedemo u duboko pitanje našu nameru roditeljstva. A ako želimo da budemo pobednici nad životom, donećemo sreću i blagoslov mnogima.

FAZE RAZVOJA LIČNOSTI

U periodu čovekovog ranog psihofizičkog razvoja, roditelji nadomešćuju one odgovornosti koje samo dete na svom stepenu razvoja još nije sposobno da preuzme na sebe, pa se razvoj ogleda u njegovom postepenom osamostaljivanju od roditelja i preuzimanju životne odgovornosti na sebe.

U najranijoj fazi dete je potpuno zavisno od majke jer je nemoćno da se samo stara i za svoje najosnovnije fiziološke potrebe. U toj fazi razvoja, na osnovu brižnosti majke koja odgovara na njegove potrebe za ljubavlju i starateljstvom, dete razvija predstavu o ljubavi koja mu pruža sigurnost i koja njegovu majku čini dostojnom poverenja i uzdanja. Zatim, u periodu

od oko svoje druge godine, dete osamostaljuje svoju ličnost, tako što razvija volju da bi moglo samo da se stara za svoje najosnovnije potrebe. Zatim, još uvek u predškolskom dobu, nastupa faza razvoja polnih sposobnosti kada se muška deca igraju borbenih igara a ženska sa lutkama. Razvijena imaginacija i igra nadomešćuju susret sa realnim životnim odgovornostima za koje dete još uvek nije spremno. Dete je na tom stepenu razvoja još uvek okrenuto ka sebi samom, jer jedino ukoliko razvije svoju volju da može samo za sebe da se stara, moći će kasnije da bude brižno i prema potrebama drugih ljudi. U školskom dobu polni razvoj biva stišan jer dete intenzivno razvija svoj intelekt da bi bilo sposobno da prepozna realne potrebe života. A zatim, da bi bilo u stanju da odgovori na te potrebe života, u pubertetu, ono intenzivno razvija svoje talente (specifične za sopstveni pol i aktuelne potrebe života). Tada adolescent formira svoj identitet i osamostaljuje se od roditelja, da bi pri završetku adolescencije bio sposoban da sam donosi najvažnije životne odluke. Svoju socijalnost on prvo manifestuje prema bliskim osobama, prema prijateljima i kroz bračni odnos, da bi kasnije u svom psiho-

	Ljubav prema sebi				Ljubav prema bližnjem				Ljubav prema čovečanstvu
Razvoj-ne faze ličnosti	Vera	Dobrodetelj		Razum	Uzdržanje	Trpljenje	Pobožnost	Bratoljublje	Ljubav
	Odojče do 1,5-2 god.	Rano detinjstvo od 1,5-2 do 6-7 god.		Od 6-7 god. do puberteta	Adolescencija			Odraslo doba	
Sposo-bnosti koje se prirodno razvijaju	Poverenje	Autonomija	Inicijativa	Marljivost	Identitet			Intimnost	Reproduktivnost
	Zavisnost	Razvoj volje	Sposobnost imaginacije	Sposobnost razuma	Polne sposobnosti	Sposobnost nezavisnog bivstvovanja	Sposobnost izbora smisla života	Sposobnosti za bračne odgovornosti	Sposobnosti za društvene odgovornosti
Zrela funkcija sposob-nosti	Uzdanje	Samosavla-đivanje	Kreativnost	Razumevanje realnih potreba života	Pobeda nad telesnošću, seksualna zrelost	Pobeda nad gordošću, socijalna zrelost	Odluka za istinu, dobrotu i pravdu	Življenje za bližnje (Pobeda nad egoizmom)	Življenje za čovečanstvo (Pobeda nad familijarizmom)
Nezrela funkcija sposob. nosti (plod fiksacije)	Egocentrična zavisnost od drugih (egoizam) ili nepoverljivost	Nezavisnost koja je sama sebi cilj (gordost), odsustvo moći samokontrole	Bežanje od problema u svoj svet uobrazilje, jadikovanje i neozbiljnost (šaljivost)	Gubljenje zdravog razuma, autoritarna ličnost	Seksualna nesazrelost i opterećenost užitkom	Uvredljivost, buntovnost i nasilništvo	Nemoć odlučivanja ili radikalizam	Bračna nezrelost	Nezaintere-sovanost za dobro čovečanstva

fizičkom razvoju postao osposobljen da pruži odgovor na potrebe šire društvene zajednice.

Roditelj greši ako od deteta traži ispunjavanje onih odgovornosti koje nisu adekvatne njegovoj fazi razvoja ili ako zanemaruje da mu prepusti one odgovornosti koje su adekvatne aktuelnoj fazi njegovog razvoja. Zato ćemo proučiti osnovne faze detinjeg razvoja i ukazati na odgovornosti roditelja u vaspitanju deteta.

Sposobnosti koje nam se prirodno razvijaju od najranijeg detinjstva prirodno nam i predstavljaju iskušenje da na njima "parazitiramo" tražeći u njima svoju unutrašnju satisfakciju. Takvo "parazitiranje" se u psihologiji naziva vezivanjem, učvršćivanjem ili "fiksacijom". Ono dovodi do zaostajanja u razvoju naše ličnosti.

> "Duševni razvoj deteta odvija se postupno kroz pojedina razdoblja. U svakom novom, uznapredovanom i uslovno rečeno zrelijem razdoblju zaostaju i učvršćuju se (fiksiraju), u manjem ili većem obimu zaostaci, uporišne tačke, prethodnog razdoblja. Koliko će se razvoj zadržavati i učvrstiti na jednoj ravni zavisi od bioloških obeležja ali i iskustva deteta u odnosima sa okolinom. Pod pritiskom loših iskustava i jakih osujećenja, dete doživi snažan strah i strepnju i

"okleva" da se izlaže novim, bolnim i osujećujućim iskustvima. Ono se oseća mnogo sigurnije u već zauzetom položaju, "busiji". Kao da mu se "ne ide dalje", "ne raste" i "ne razvija", jer bi ova nova iskustva u odnosima mogla biti neizdrživo bolna. Tu počinju prava vezivanja i učvršćenja nagonske energije u pojedinim fazama razvoja." (Nevenka Tadić, Psihijatrija detinjstva i mladosti, str. 69)

Učvršćivanje (fiksacija) je utoliko jače ukoliko je dete više osujećivano u svojim težnjama i potrebama, ali i u slučaju njihovog preteranog zadovoljavanja:

"Preterana zadovoljavanja i preterana osujećenja olakšavaju učvršćivanje jer dete, zahvaljujući preteranoj popustljivosti, nije osposobljeno da izdrži čak ni blaga osujećenja." (Isto, str. 70)

"Psihopatologija ili problemi sa mentalnim zdravljem takođe mogu biti izazvani fiksacijom na bilo kojoj od ovih faza razvoja. Fiksacija se može razviti kao posledica prekomerne frustracije ili preteranog zadovoljenja." (Poul Rohleder, Critical Issues in Clinical and Health Psychology, pg 24)

Za razliku od vezivanja (fiksacije), koja je "prirodan" proces, proces odrastanja ličnosti jeste voljan proces i zahteva odlučujuću ulogu

razuma, savesti i volje. Kada razum raskrinka određene motive i namere kao loše, savest ih proglašava lošim i traži od čoveka da se tim lošim motivima odupre, i da se pokori dobrim motivima. Da bi dete moglo da razvije te sposobnosti ličnosti i da njima postane čovek, mora izgraditi zdrav razum sposoban da razlikuje dobro od zla. Takođe, mora razviti savest koja će ga osuditi kada je u iskušenju da učini loš izbor. I takođe mora razviti snagu volje da se iskušenjima života može odupreti. Jednoga trenutka će se sve sposobnosti iz različitih faza razvoja složiti između sebe i dete će postati čovek odgovoran za sopstvene postupke.

Kako se te sposobnosti razvijaju dok je dete u rukama roditelja, odgovornost roditelja da pomogne detetu da te sposobnosti razvije i postane čovek jeste velika. Ukoliko roditelj ne pomogne detetu u razvoju zdravog razuma, dete neće razlikovati dobro od zla onda kada bude u iskušenju. Ako roditelj ne pomogne detetu da postane savesno, ono neće mariti kada ga razum bude pozivao na odupiranje iskušenju. Ako ne pomogne detetu da razvije moć volje, ono neće imati snage da se iskušenju odupre. Sve te sposobnosti se u razvoju deteta ne pojavljuju u istom trenutku već postepeno, i zato

se iskušenja deteta razlikuju između različitih faza njegove ličnosti, a samim tim se razlikuje delo vaspitanja koje roditelj treba da obavi. Roditelj ima odgovornost da pomogne detetu da ono ne zloupotrebi onu sposobnost koja je tipična za trenutnu fazu razvoja, inače će rezultat biti detinje vezivanje za tu fazu i zaostajanje u razvoju njegove ličnosti.

FAZA ZAVISNOSTI I RAZVOJA POVERENJA

U najranijem razvoju dete je potpuno zavisno od majke. Zdrav razvoj njegove ličnosti u ovoj fazi zavisi isključivo od njegovih roditelja i rezultuje njegovom spremnošću da se sa potpunim poverenjem i sigurnošću na njih osloni. Ispravnim vaspitanjem bez preteranog osujećenja (koje izaziva nesigurnost i nepoverenje) i bez preteranog zadovoljavanja više od njegovih realnih potreba (koje formira razmaženost njegove ličnosti), dete se može u velikoj meri sačuvati od fiksacije na ovom stepenu razvoja. No, zaustavljanje na toj fazi razvoja, kada je normalno da dete bude u centru pažnje roditelja, može da formira egocentričnu potrebu koja ga potom celog veka opterećuje da mora da oseća da je u centru pažnje drugih ljudi i da sve postoji da bi mu ugađalo.

Svejedno je da li majka zanemaruje dete i emotivnim ranjavanjem kod njega budi neugasivu potrebu za dokazima njene ljubavi ili možda dete preterano mazi navodeći ga da se opija osećanjem voljenosti. U oba slučaja, dete se navodi na formiranje neugasive potrebe za osećanjem voljenosti.

Jedna od najvećih savremenih prepreka ispravnom vaspitanju dece svakako jesu majke koje ne pokreće prava ljubav prema detetu već sebični sentiment. Mi ne možemo da cenimo što majke osećaju ljubav prema svojoj deci kada to same nisu izabrale, jer je to jednostavno produkt njihove genetike. Ali možemo da ih cenimo na osnovu funkcije koje one pridaju svojim osećanjima. Ako majka više voli osećanja koje joj dete izaziva, od same ličnosti deteta i njegovih realnih potreba, ona svojom nezrelom ulogom svojih osećanja sama formira sebičan odnos prema detetu, a ne odnos prave ljubavi. Takva majka teško može da vaspita dete da bude kako treba, jer ne može da podnese osujećenje svoje sebičnosti kada dete vaspitava jer to često podrazumeva da se dete buni i plače. Da bi izbegla neprijatna osećanja, takva majka udovoljava detinjim slabostima, razmazuje ga i čini da ono samo bude sebično. A nepobeđena

sebičnost prirodno vremenom vodi njeno dete u nezahvalnost i depresiju, jer su sebični motivi neutoljivi. Majke pokrenute sebičnim sentimentom ne mogu da podnesu da im dete plače, čak i kada plače samo da bi tako majku privolelo da udovolji njegovim krajnje bezrazložnim hirovima. Na primer, dete može plakanjem pritiskati majku da ga ona stalno nosi ili da mu daje nezdravu hranu. Majka sa nepobeđenim sebičnim sentimentom neće "imati srca" da se takvim hirovima odupre, a to će biti pre svega na štetu deteta koje time neće naučiti da svoje želje obuzdava. Često se slabost roditelja vidi u popuštanju dečjim hirovima za slatkišima, koji su zbog visoke koncentracije šećera štetni po mozak i imunitet deteta. Majke su slabo svesne da preko te slabosti, koje one pogrešno nazivaju pojmom ljubavi, pristaju na detinju manipulaciju.

"Mnogi toliko ugađaju svojoj deci da će im radije dozvoliti da ulete u bilo kakav prestup, nego da ih ukore. Oni ne mogu da podnesu plač svoje dece i zato udovoljavaju svakom njihovom hiru i zlim željama. Takvi roditelji nanose sramotu sebi, a nevolju svojoj deci: jer Bog često mora da ih ukorava. Teške su Božje korekcije i često snalaze i roditelja i dete: kao što je sud došao na

Ilija i njegove sinove, jer takvi roditelji postaju saučesnici u gresima svoje dece: a takođe i u sudovima koji pohode njihovu decu." (William Gouge, Of Domesticall Duties, godina 1622.)

"Jako malo roditelja počinje rano da poučava svoju decu poslušnosti. Obično dete napuni dve ili tri godine pre nego što roditelji počnu sa vaspitavanjem, a do tada se uzdržavaju od disciplinovanja misleći da je dete previše malo da bi moglo da sluša. Ali sve to vreme samovolja jača u malom biću, i svakim danom je sve teže roditelju da stekne kontrolu nad detetom. ... Nemojte davati deci bilo šta zbog čega plaču, čak iako vaše nežno srce želi to tako snažno da uradi; jer ukoliko jednom zadobiju pobedu plakanjem, očekivaće da to ponovo učine. ... Deca moraju da nauče da njihove želje ne mogu biti zadovoljene ukoliko su podstaknute sebičnošću. ... Ni u jednom slučaju majka ne bi trebalo da dopusti detetu da stekne preimućstvo nad njom; i u cilju očuvanja ovog autoriteta, nije neophodno pribegavati oštrim merama; čvrsta, stabilna i smirena ruka i ljubaznost koja će uveriti dete u vašu ljubav prema njemu će postići cilj. Ali ukoliko dopustite da sebičnost, bes i samovolja idu svojim pravcem tokom prve tri godine detinjeg života, biće dosta teško da dete potčinite zdravoj

disciplini." (E.G. White, Child Guidance, http://svetlost.org/vodic_o_vaspitanju.pdf)

Zadržavanje u razvoju deteta ostavlja tragične posledice na samu ličnost deteta kada ono odraste. Realna detinja potreba za uzdanjem u pomoć roditelja tada se transformiše u prebacivanje sopstvene odgovornosti na druge ljude da zadovolje njegove potrebe, dok se realna potreba za voljenošću i pažnjom roditelja transformiše u neugasivu psihološku potrebu za osećanjem voljenosti.

Preterana očekivanja od onoga što drugi pojedinci i zajednica treba da urade za tu osobu dovodi do gubitka interesovanja da se razumeju potrebe drugih ljudi i volje da se na njih odgovori.

Osujećenje potrebe za sigurnošću u toj fazi razvoja može da ostavi traga u strahu i nepoverenju u kasnijem odnosu te osobe prema drugim ljudima.

Nesazrelost i zadržavanje razvoja odrasle ličnosti na nivou deteta rezultuje egocentričnim očekivanjima, koja više nije moguće zadovoljiti, ne samo zato što više nema ko da ih zadovolji, već zato što su sama egocentrična očekivanja po svojoj prirodi neutoljiva. Zato je važno shvatiti značaj pravovremenog vaspita-

nja. Ukoliko deca ne pobede svoje želje i hirove kao mala, ona će ih pod drugim formama ispoljavati i kada odrastu.

Rezultat osujećenja hirova koje više nije moguće zadovoljiti jeste konstantna nota depresije i nezahvalnosti. Krajnji rezultat zadržavanja na prvoj fazi razvoja u socijalnom odnosu jeste nezahvalna i depresivna osoba, za koju drugi ljudi ne postoje kao ličnosti sa svojim potrebama. Oni postoje samo kao izvor njene zabave, zadovoljenja njene znatiželje i njene psihološke potrebe da se oseća da je u centru njihove ljubavi, brižnosti i pažnje.

FAZA SAMOSTALNOSTI I RAZVOJA VOLJE

Dete koje je ljubaznim osmehom reagovalo na ljubav i pažnju nepoznatih osoba, odjedanput ih odbacuje sa gnušanjem. Dok je ranije moglo da se raduje pažnji drugih ljudi, neposredno pred drugi rođendan, njihove znake ljubaznosti počelo je da shvata kao atak na svoj Ego. Možda je ovo ekstreman primer početka druge faze razvoja detinje ličnosti, ali se dešava da dete, bar privremeno, ne želi da prizna zavisnost od tuđe ljubavi i pažnje, što se otk-riva i kroz njegovu sklonost da se duri. Nekada, vrlo burno, faza zavisnosti sa geslom *“Mama, ti*

sve učini!” biva zamenjena fazom nezavisnosti sa geslom *“Majko, pusti me, sam ću!”*

U periodu između prve i druge godine života kod deteta se formira autonomija ličnosti i ono sada na sebe postepeno preuzima odgovornost da samo čini ono što je ranije očekivalo od roditelja. Ranije, dete se plašilo dubokog muškog glasa svog oca, a sada, u novoj fazi razvoja, uloga oca dobija sve veći značaj, jer mu treba dodatna pomoć nekog snažnog i neustrašivog ko će mu uliti poverenje i snagu za nove životne poduhvate. Roditelj može proizvesti zakržljavanje osamostaljivanja ličnosti deteta ako u toj fazi oslobodi dete od onih odgovornosti koje ono treba da preuzme na sebe, kao što su oblačenje, pranje ruku, obedovanje, vršenje nužde, sakupljanje igračaka, održavanje urednosti, itd. Ukoliko dete ne razvije brižnost da se samo stara za sebe i svoje sopstvene potrebe, biće sklono nemarnosti prema potrebama drugih u vreme svoje kasnije socijalizacije.

Suprotno od iskušenja odbijanja deteta da se osamostali jeste iskušenje deteta da mu nezavisnost postane sama sebi cilj. Takva zloupotreba nezavisnosti, koja rezultuje slepom nezavisnošću prema autoritetima, zove se gordost. Zato takvo dete može da oseća neprijatno

poniženje ličnosti kada treba da prizna svoje slabosti i zavisnost od drugih. Iako dete treba hrabriti da ima moć da ispunjava svoje odgovornosti, veoma bi bilo loše da se ono motiviše na te odgovornosti laskanjem njegovoj nezavisnosti i predstavi o sopstvenoj vrednosti, jer bi kao rezultat dobili detinju gordost i ponositost. Sama svest o sopstvenoj nezavisnosti, vrednosti i moći ne sme da se predstavlja detetu tako da mu ono bude pokretački motiv, već samo pokazatelj da je sposobno da ispuni svoj poziv. Nije greh osećati ponos zbog uspeha, ali jeste greh ako dete postane ponosito, a to znači da mu je umesto ljubavi, pokretač postala sama sujetna želja za sopstvenom vrednošću. Pokretački motiv deteta treba uvek da bude i da ostane motiv ljubavi. A prava ljubav je uvek odgovor na potrebu života, a ne odgovor na potrebu Ega za unutrašnjom satisfakcijom.

Otkrivena ljubav samog roditelja prema detetu, kroz strpljiv i ljubazan odnos, treba da bude inspiracija detetu za poslušnost, dok svest o sposobnosti da svoje odgovornosti može da ispuni treba da ostane na nivou svesti o mogućnosti, a ne da dobije ulogu pokretača.

Da bi dete moglo da napreduje, ono stalno mora da ima ciljeve i ideale koji prevazilaze

njegovo postojeće iskustvo. Ali, ako detetom ovladaju gordost i ponositost, ono može kroz ceo život zadržati prezir prema svemu što je od njega bolje i uzvišenije, jer ne može da se suoči sa svešću o sopstvenim nedostacima i potrebom za radom na sebi. Sve što je bolje od njega samog, čovek bi prirodno trebalo da uzima kao uzor, ali gorda osoba ima potrebu da sve što je bolje obezvredi i osudi, da ne bi svoj sopstveni gordi Ego time ugrozila.

Takođe, gordost uništava zdrav socijalni odnos, jer ne dozvoljava priznanje potrebe za saradnjom sa ostalima u ostvarenju cilja. Osoba hoće sve sama. Nepobeđena gordost takođe donosi veliko zlo u međuljudske odnose tako što ljude čini uvredljivim i sklonim sukobu sa drugima. Dete će svakako doći u susret sa nepravdom u svom odnosu sa drugom decom i odgovornost roditelja je da ga nauči da na nepravdu reaguje krotkim i poniznim duhom, te da od neprijatelja napravi sebi prijatelja. Ako dete reaguje osvetoljubivošću, treba mu objasniti da će tada najveću nesreću i izvor nemira podići u sopstvenom srcu, koji će zadržati u sebi i kada nepravda bude eliminisana. A ako reaguje ljubavlju i praštanjem, imaće mir koji prevazilazi svaki razum. Zrela reakcija ne po-

drazumeva da dete ne sme da brani sebe i druge, ako slučajno nije u prilici da se obrati za pomoć odraslima. Ali ako dete ima nepobeđenu gordost, želja da odbrani poniženo Ja, a ne da odbrani sebe, navešće ga na borbu protiv mnogostruko jačeg protivnika na sopstvenu štetu.

Dečja autonomija se najčešće izopačava i manifestuje kroz neposlušnost, pa se zato i leči zahtevima za poslušnost. Neposlušnost treba u korenu sankcionisati jasnim granicama inače će ona ostati i vremenom se i dalje razvijati, što će proizvesti samovoljno i buntovno dete. Ukoliko dete ne razvije moć volje da sluša autoritet roditelja, neće imati snagu volje ni da sluša autoritet sopstvenog razuma kada ga kasnije bude steklo.

U tom dobu dete razvija sposobnost logičkog mišljenja (formalne doslednosti) a zatim i sposobnost imaginacije, ali nema razvijenu sposobnost razuma da analizira smisao situacije i da razume potrebe života da bi samo znalo da na njih ispravno odgovori. Tu odgovornost razumevanja zadržavaju na sebi još uvek roditelji, dok dete ispunjava naloge roditelja, bez dublje analize njihovog smisla. Iako roditelj objašnjava smisao svojih zahteva onoliko koliko to dete može da shvati, samo dete je sve

vreme zavisno od autoriteta roditelja koji misli i odlučuje umesto njega samog. Ova faza razvoja je presudna za razvoj detinje volje, a ne za razvoj njegovog razuma, koji se tada tek postepeno razvija, da bi primat zauzeo tek u školsko doba. Pojedini roditelji izgovaraju svoju nemarnost u vaspitanju rečima da je dete još isuviše malo da bi shvatilo zašto je nešto loše ili dobro, pa mu ni ne pomažu da se odupre svojim iskušenjima. Zato danas imamo dosta odraslih ljudi koji dovoljno dobro razumeju zašto je konzumiranje duvana loše, ali nemaju snagu volje da duvan ostave, jer njihovi roditelji nisu smatrali da je njihovo dete svoju volju uopšte trebalo da koristi u odupiranju svojim iskušenjima.

U periodu između treće i četvrte godine kod deteta se budi razvoj polnih (negenitalnih) sposobnosti koje formiraju interesovanja različita za različite polove (brižnost kod ženske dece, borbenost kod muške), a koje takođe zahtevaju razvoj volje u obuzdavanju njihove nezrele funkcije. Kod pojedine dece se javlja i infantilna seksualnost.

Videli smo mačiće kako još kao mladunčad vrebaju jedan drugoga, skaču i bore se između sebe kao da su neprijatelji. Ali sve to vreme

oni imaju uvučene kandže jer se samo igraju. Tako i dete vežba i razvija svoje sposobnosti kroz maštu i igru, da bi se tako pripremilo da ih upotrebi kasnije u životu kada odraste.

Na grešku i neuspeh u samoj igri dete reaguje smehom, dajući tako poruku *"Ja se samo igram!"*, dok na grešku i neuspeh u svojim svakodnevnim odgovornostima dete reaguje tugom i jadikovanjem, tražeći na taj način pomoć roditelja. Tada su i smeh i jadikovanje normalni mehanizmi odricanja od odgovornosti koje dete još nije psihofizički osposobljeno da preuzme na sebe. Tek u periodu adolescencije igra i zavisnost od roditelja bivaju nadomešćeni izraženom savesnošću i ličnom odgovornošću osobe.

No, zadržavanje u razvoju ličnosti na ovom nivou može rezultovati nespremnošću potom odraslog čoveka da se suoči sa svojom životnom odgovornošću, te da se nje odriče na oba načina: buđenjem samosažaljenja kroz stav *"Ja sam jadan, nemoćan da budem odgovoran, prema tome nisam kriv za svoj neuspeh već su krivi drugi koji mi nisu pomogli!"* i buđenjem neozbiljnosti kroz stav *"Ja se samo igram (zezam se), nisam ozbiljan!"*. Osobe koje prose na ulici često naprave jadan izraz lica kojima žele sebe

da opravdaju da nisu krive što moraju da prose. Naša narodna muzika svojim rečima često otkriva duh jadikovanja nad sobom i svojom sudbinom kao da čovek nije sposoban da vlada sobom i da svoju sudbinu uzme u svoje ruke. U narodu postoji izreka koja prepoznaje neozbiljnost kao mehanizam oslobađanja od lične odgovornosti: **“Ko se mnogo smeje, njemu se ne veruje!”** Decu treba učiti da se raduju dobroti i pravdi, a ne da se raduju kojekakvim glupostima, što formira budući mehanizam oslobađanja od životne odgovornosti. Tako i samosažaljenje i neozbiljnost često postaju odbrambeni mehanizmi kojima se odrasli ljudi bore protiv glasa svoje savesti koja ih poziva da preuzmu odgovornost života na sebe i da konačno odrastu. Rezultat odbijanja da se odraste jeste stalna zavisnost od roditelja i potom traženje od drugih ljudi, pa i od države, da zameni raniju ulogu roditelja, često sa sklonošću da se drugi okrivljuju za sopstvene probleme.

Nesazrelost ličnosti u ovoj fazi razvoja, kada dete kroz igru razvija maštu i imaginaciju, onemogućava detetu da kasnije na sebe preuzme na sebe odgovornosti odraslog čoveka, bilo zato što je nemaštovito u dolaženju do ideje, bilo zato što od života beži u svet ideje. Imagi-

nacija ima za svrhu da čoveku da ideje kojima treba da olakša i ulepša sopstveni i tuđi život, ali zloupotreba imaginacije radi satisfakcije formira osobu koja od odgovornosti života beži u svoj svet mašte i imaginacije. Zato, pored redovnog prava na igru, detetu treba obezbediti i redovne odgovornosti koje će ga čuvati od pogrešne uloge imaginacije, a to je disciplinovano ispunjavanje onih kućnih odgovornosti koje dete može da ponese na sebi na svom nivou psihofizičkog razvoja.

Veoma je važno da se detinji um sačuva od prizora TV-a i filma koji mu mogu zatrovati maštu lošim idejama. Sadržaj priča za decu mora biti plemenit da bi kod dece formirao ideju o višem smislu postojanja i življenju za čovečanstvo. Priče za decu u vreme najveće prosvećenosti zapadne civilizacije bile su poučne priče sa moralnim upozorenjima, utemeljene na opisima biblijskih događaja a ponekad i na poučnim basnama, gde se glavni junaci pojavljuju u liku životinja koje govore kao ljudi i pokazuju dobre ili zle osobine. Dečja mašta je tako učestvovala u pripremi budućeg borca za borbu protiv životnih nedaća i iskušenja.

> “Problemi surovosti, siromaštva, ropstva i alkohola prikazani su u dečjoj literaturi, baš kao

što su otkriveni u književnosti i životu odraslih. ... Dečja priča „Prodan u ropstvo“ (1878) protestovala je protiv viskija i vina jer je opijanje alkoholom bilo isto toliko loše koliko i opijanje materijalizmom koje je vodilo u ropstvo duha.” (Ann Trugman, Victorian Ideology and British Children’s Literature, 1870-1914, p. 47)

Dečja literatura u Engleskoj toga vremena otkriva priče o hrabrim britanskim vojnicima koji presreću arapske gusare sa crnačkim robljem i koje oslobođene od lanaca ropstva vraćaju u Afriku, o misionarima koji Jevanđeljem prosvećuju domoroce i iskorenjuju njihove surove običaje i međuplemenske sukobe, o lekarima koji u medicinskim misijama leče njihove bolesne. Američka literatura govori o nesrećnim američkim Indijancima koji pored stradanja od epidemija umiru i od gladi jer ishrana lovom ne može da podmiri njihove potrebe. Ona uzdiže plemenite akcije da se Indijanci odupru svom tradicionalno prezrivom odnosu prema manuelnom radu i osposobe veštini poljoprivrede. Romani u to vreme, sem sa par izuzetaka, nisu bili popularni. Svest da dete treba da se pripremi da od života da napravi lepu priču, a ne da od nje beži u svet mašte, istisnula je romane sa polica omiljene i poželjne litera-

ture. Pored Biblije i duhovne literature, odrasli su najčešće čitali stručnu literaturu koja je pružala praktične savete za raznorazne potrebe tadašnjeg života, takođe istorijske knjige i periodičnu štampu. Ali, potonja dekadencija zamenila je ozbiljno štivo zabavnim, duhovnu literaturu koja je promovisala rad na sebi, zamenilo je bavljenje tuđim gresima kroz interes za žutu štampu, dok je interesovanje za stručnu literaturu, zamenjeno romanima kojima su posebno mladi bežali od izaziva života u svoj svet mašte. Opijanje romanima je tada krajem epohe racionalizma i prosvetiteljstva donosilo iste plodove kao i savremeno opijanje video igricama, popularnom muzikom i internetom. Pogledajmo inserte iz teksta pod naslovom "Mentalne pijanice" objavljenog u literaturi 1890. godine:

"Um se hrani senzacionalnim pričama. Oni žive u nestvarnom svetu i nesposobni su za praktične životne dužnosti. Posmatrala sam decu kojima je dozvoljavano da ovako odrastaju. Bilo kod kuće ili van, oni su ili uznemireni ili sanjivi, i nesposobni su da razgovaraju, osim o najprostijim stvarima. ... Duhovno razmišljanje i razgovor čini im se bez ukusa. Mentalna hrana, u kojima traže zadovoljstvo je zatrovana po svojim posledicama i vodi ka nečistim i čulnim

mislima... Oni idu kroz život sa bolesnom maštom preuveličavajući svaku malu neprijatnost. Stvari koje zdrav razuman um ne primećuje, postaje njima nepodnošljivo iskušenje, nepremostiva prepreka. Njima je život pod stalnom senkom. Oni koji gaje naviku jurnjave kroz uzbudljive priče, osakaćuju svoju mentalnu snagu i diskvalifikuju sebe za energično razmišljanje i istraživanje... Kada se kultiviše apetit za uzbudljive, senzacionalne priče, moralni ukus postaje izopačen, a um nezadovoljan, osim ukoliko se neprestano hrani ovom bezvrednom, nezdravom hranom. ... Um žudi za stimulacijom kao što pijanica žudi za alkoholom. ... Ne možemo pronaći pogodnije ime za njih nego "mentalne pijanice"." (EGW, CE 186-187, 1890)

FAZA INTELEKTUALNOG RAZVOJA

U predškolskom dobu dete je razvijalo sposobnost da zna šta treba da uradi slušajući pravila ponašanja, a u školskom dobu razvija sposobnost da razume smisao - šta od njega zahtevaju potrebe života, dok će u vreme adolescencije da razvija sposobnost tehnike i načina sprovođenja odgovora na potrebe života.

Svakako najvažnija faza u razvoju intelekta jeste faza njegovog razvoja u vreme školskog doba kada dete razvija razum da bi moglo da

shvati koje su realne potrebe života, da bi na njih moglo razumno i da odgovori. Sloboda uma će na taj način čoveku pružiti slobodu dela. No, takva pamet se danas retko ceni. Roditelji često ulažu poseban napor da njihovo dete razvije određene talente, ali gotovo nikakav napor da te talente stave u pravilnu funkciju. Zato se dešava da deca koja na testovima inteligencije otkrivaju genijalne rezultate pokazuju praktičnu nesposobnost da se snađu u životu. I njihovi vršnjaci često bivaju iznenađeni kako neko ko pokazuje takvu tupost u socijalnom odnosu, može biti smatran veoma inteligentnim.

Neko može da postane genije iz oblasti matematike jer je dobro razvio sposobnost razumevanja logičke konzistentnosti koja se razvija u predškolsko doba, a da uopšte nije mudra osoba jer nema razvijenu sposobnost razuma da razume šta jeste, a šta nije pravi odgovor na realne potrebe sopstvene ličnosti i na potrebe drugih ljudi. Ta sposobnost razuma da razlikuje, ne samo logično od nelogičnog, već smisleno od besmislenog jeste neophodna da bi osoba svoje talente stavila u funkciju odgovora na realne potrebe života. Roditelji mogu da pomognu detetu da samo analizira smisao situacije da bi shvatilo koje su zaista realne po-

trebe života, a mogu i da mu odmognu ako ga navode da se i dalje slepo drži njihovih sudova, ne ulazeći u analizu niti u objašnjenja njihovog smisla. Ako u vreme školskog doba ne razvije zdrav razum, dete neće biti sposobno da kasnije kao odrasla osoba na pravilan način preuzme na sebe odgovornost zrele ličnosti, jer neće moći da razlikuje šta jeste smislen a šta besmislen odgovor na potrebe života. Umesto slušanja glasa razuma, imaće regresivnu sklonost da se osloni na prethodne faze razvoja i da traži oslonac u autoritetima koji misle umesto njega samog, ili da se povodi za većinom, ili da se osloni na pravila ponašanja koja će slepo da primenjuje ne razmišljajući o smislu svojih postupaka, ili će se možda osloniti na svoja osećanja i želje.

Zadržavanje i fiksacija na ovoj fazi razvoja može da rezultuje radoznalošću koja je sama sebi cilj ("filozofiranje"), umesto da ima za svrhu razumevanje potreba života da bi se na njih odgovorilo svrhovitom akcijom. Opšta neodraslost ličnosti na bilo kojoj fazi razvoja menja funkciju razuma, tako da se razum, umesto da prethodi odgovornom izboru između smislenih i besmislenih postupaka, koristi naknadno, da opravda pogrešan izbor.

Tokom školskog doba dete razvija dve sposobnosti razuma koje su bitne za njegov moralni život. Prva je analiziranje smisla sopstvenih postupaka, kada ono samo biva osposobljeno da razlikuje ponašanje koje je zaista odgovor na potrebe života, od ponašanja koje je odgovor na potrebe sopstvenog Ega, a koje tada po njegovoj zdravoj savesti predstavlja greh. Druga sposobnost je sposobnost preispitivanja kvaliteta unutrašnjih pokretačkih motiva, pa osoba razlikuje dobro delo koje je učinjeno iz

prave ljubavi od dobrog dela koje je učinjeno iz loših motiva: griže savesti, sebičnog sentimenta, ponositosti, itd. Ta mudrost koja se razvije u školsko doba najčešće počinje da se gubi sa pojavom puberteta. Naime, razum je potreban osobama koje pokreće prava ljubav, jer je njihovo ponašanje odgovor na potrebe života. Ali kada su osobe nezrele, tada njima nije cilj da odgovore na potrebe života, već na potrebe Ega za satisfakcijom, pa im zato razum smeta. Zato, ukoliko svoja polna iskušenja pubertetlija ne bude hteo zrelo da savlada, stečena mudrost školskog doba će početi da opterećuje njegovu savest zahtevajući reformu pokretačkih motiva i pobedu nad iskušenjima puberteta. I on će imati iskušenje da krene da se bori protiv zdravog razuma, bilo formiranjem filozofije koja izgovara njegove padove, bilo tehnikama raznih opijata.

Za upotrebu duvana, marihuane, slušanje zabavne muzike i igranje video igrica je zajedničko da izazivaju skok hormona dopamina koji blokira prednji korteks zadužen za savesno preispitivanje i odlučivanje. Tako raznovrsnim tehnikama opijanja ljudi dolaze u stanje da mogu da se ponašaju neodgovorno, a da ih savest i razum zbog toga ne uznemiravaju.

Decu u tom uzrastu treba ohrabriti slobodom koju im razum i obrazovanje pružaju, te ih razumnim argumentima osvedočavati da je najviši smisao čoveka u tome da živi za druge ljude i za čovečanstvo, što i jeste svrha razvoja razuma i stečenog znanja u vreme školskog doba. Veoma važno za period školskog doba jeste da dete svoju radoznalost izražava kroz učenje školskog gradiva kome razume smisao. Razumevanje smisla je veoma važno za kasniji prosperitet osobe u bilo kom životnom pozivu, pa i za izgradnju međuljudskih odnosa. Kada osoba uči ili radi posao zbog lične satisfakcije, ona se vremenom navikava na postojeći nivo doživljaja, i učenje i posao će joj vremenom dosaditi. Isto važi i za međuljudske odnose ako se utemelje na potrebi za romantičarskim osećanjima radi zadovoljenja velikog Ja. Međutim, ako se učenje i posao ne rade radi odgovora na potrebe Ega za satisfakcijom, već radi odgovora na potrebe života, tada ne postoji više pojam unutrašnjeg motivacionog zasićenja jer osoba ne pita sebe da li joj se nešto radi, već analizira potrebu života da li je ta potreba života zadovoljena ili nije. Kako se vremenom potrebe učenja i rada, kao i potrebe voljene osobe još dublje upoznaju, one time pružaju sve više po-

voda za izražavanje ljubavi i za usavršavanje odgovora na potrebu. Tako se i učenje i posao i osoba vremenom još više zavole.

Početak puberteta obustavlja fiziološki razvoj sposobnosti mozga tipičnih za ovu fazu razvoja i zato kasniji početak puberteta osobu čini razumnijom.

“Što je neki narod civilizovaniji, to je period detinjstva duži.” (Dr Ivan Tuličić, Pubertet i doba mladosti, str. 3, godina 1964.)

“Mnogi razvojni psiholozi vide društveno kreiranje dugog detinjstva kao ključ za ljudsku kulturnu evoluciju, kao jedan od ključeva za napredak civilizacije.” (Lester R. Kurtz, Encyclopedia of Violence, Peace, and Conflict, Volume 3)

“Humano je imati dugo detinjstvo, civilizovano je imati još duže detinjstvo.” (Erik Erikson)

FAZA SEKSUALNOG RAZVOJA

U školskom dobu dete je razvijalo sposobnost saznanja i sposobnost razuma da bi moglo da shvati potrebe života. A da bi kasnije bilo osposobljeno da odgovori na potrebe života, intenzivni psihofizički razvoj tokom puberteta daruje muškom i ženskom polu izražene polne sposobnosti i talente. Pored razvoja polnih sposobnosti, pubertet počinje sa mnoštvom

ponuđenih potencijalnih sposobnosti (talenata). Sve sposobnosti koje se tokom puberteta ne budu koristile, vremenom će atrofirati. Početak puberteta počinje sa izumiranjem moždanih ćelija koje se ne koriste. Zato je veoma važno da um adolescenta bude čist i usmeren na one aktivnosti koje će biti odgovor na realne potrebe njegove sfere uticaja.

Kako intenzivni psihofizički razvoj zahteva obimniju ishranu, pubertetliji hrana postaje veoma ukusna. Da bi se od sebe i svog pola okrenuo ka suprotnom polu, intenzivno se razvijaju njegove seksualne sposobnosti. Ali sve te sposobnosti mogu lako postati objekat zloupotrebe. Izražena čulnost lako može da postane objekat fiksacije i zadržavanja na toj fazi puberteta.

Traženje satisfakcije u zadovoljstvu jedenja ukusne hrane se lako izopačava u proždrljivost, a traženje satisfakcije u seksualnosti u seksualnu želju. Proždrljiva osoba će pokazati spremnost da žrtvuje zdravlje i život radi užitka u hrani, kao što će seksualno opterećena osoba biti nesposobna za zdravu bračnu zajednicu i često nezainteresovana za potomstvo. Na taj način nesazrelost ličnosti u ovoj fazi puberteta rezultuje ugrožavanjem opstanka i pojedinca i

čitave zajednice. Zato, da bi imao snagu volje da se odupre iskušenjima puberteta, adolescent je trebalo da razvije volju još u predškolsko doba, a da bi razlikovao dobro od zla - sposobnosti razuma u školsko doba.

Seksualna sposobnost zrelom reakcijom volje treba da ostane samo seksualna sposobnost, a ne da se transformiše u motiv ponašanja, kao što i bliskost prema drugim osobama ne treba da postane sama sebi cilj već samo sposobnost saosećanja i sfera prepoznavanja potreba druge osobe. Ukoliko seksualna sposobnost ne postane oruđe izražavanja ljubavi prema bračnom saputniku, bračni saputnik će postati oruđe zadovoljenja nepobeđene seksualne želje, ukoliko uopšte i bude došlo do formiranja bračne zajednice, jer se ona seksualno nesazrelim osobama čini kao teret i oblik ropstva.

Pravilna funkcija prijatnih doživljaja u odnosu sa voljenom osobom nije u tome da ona budu UZROK sreće u nama (u pokušaju da se zadovoljimo), već da budu POVOD da sreću koju u sebi imamo (svoje zadovoljenje) izrazimo kroz ljubav i zahvalnost. Ako saputniku dajemo ulogu UZROKA sreće u nama, vremenom ćemo se na njega naviknuti i on će nam dosaditi, a ako mu dajemo ulogu POVODA za izražavanje sre-

će, on će nam vremenom biti sve zanimljiviji (više ćemo ga zavoleti) jer ćemo ga vremenom više poznavati i tako imati sve više povoda da sreću prema njemu izrazimo kroz nesebičnu službu ljubavi adekvatnu njegovim stvarnim potrebama.

Pogrešna funkcija seksualnosti, kada se ona pobuđuje radi satisfakcije (interesovanja, užitka), a ne radi odgovora na realne potrebe života (izražavanja ljubavi i stvaranja potomstva) rezultuje time da se ona pobuđuje i onda kada osoba još nije ostvarila psihofizičku polnu zrelost. Ukoliko se njena seksualnost pobudi pre punog polnog sazrevanja, dok još osoba nije prirodno okrenuta ka suprotnom polu, ona može imati sklonost da seksualnost usmeri ka svom (istom) polu i produkt može biti homoseksualnost. Ako se seksualnost pobudi još ranije, kada je osoba prirodno okrenuta ka sebi samoj, može imati sklonost ka samozadovoljavanju (masturbaciji). Ako se seksualnost pobudi u takozvanoj falusnoj fazi (oko četvrte godine života) mogu se javiti incestoidne i pedofilne sklonosti prema vršnjacima.

Prvi orgazam izaziva skok hormona vazopresina i oksitocina koji izazivaju memorisanje izvora orgazma kao izabranog modela za

svaki budući seksualni odnos. To je svakako razlog zašto je u istraživanju koje je u Americi sprovela kompanija za proizvodnju igračaka za odrasle Tenga, čak 27 odsto žena i 21 odsto muškaraca izjavilo da radije uživa u samozadovoljavanju nego u odnosu sa suprotnim polom. Zato je najbolje da se seksualnost ne budi do vremena seksualnog sazrevanja i formiranja bračne odluke. Još je gore hvatati se za trenutna i prolazna iskušenja određenih faza razvoja i proglašavati ih opredeljenjem za ceo život.

Roditelj je dužan da upozori decu na tragične posledice zloupotrebe seksualnih i emotivnih sposobnosti. Nemojmo očekivati da nam drugi ljudi daju konkretne detalje kojim rečima, kada i kako detetu da pomognemo, jer je svako dete specifično u svojim potrebama i zato je odgovornost roditelja da sam, na osnovu prosvećujućih principa, prosudi kako i na koji način treba detetu da pomogne.

Karakter roditelja je tu presudniji od slova izgovorenih reči. Ako dete vidi roditelja zabrinutog, koji ga svojim savetima pritiska ili na njemu prazni sopstvenu psihičku napetost ili pružene savete prožima svojim nepobeđenim strahovima, takav roditelj ne uliva detetu poverenje, ma koje reči detetu izgovarao.

Rad na sopstvenom prosvećivanju je uslov ispravnog prosvećivanja sopstvenog deteta. Sebična ljubav prema detetu rađa brigu koja opterećuje i oduzima detetu hrabrost u borbi protiv sopstvenih iskušenja, dok blag dostojanstven duh, prožet načelom nesebične ljubavi i brižnosti jedino može inspirisati dete na borbu protiv prirodnih sklonosti.

Samo uz teške napore dete se može odupreti iskušenju promovisane seksualnosti od strane iskvarene omladine, detinjih vršnjaka, TV-a, interneta. Zato mu na tom planu treba pružiti ljubaznu podršku sa obrazloženjima koja su vrlo argumentovano i razložno upućena njegovom razumu, a ne samo savesti i volji. Ako dete već koristi opijate koji podižu dopamin kao što su video igrice, zabavna muzika, duvan i marihuana, moguće je da vaše reči neće biti uopšte obrađene u njegovom umu, niti će pokrenuti njegovu savest, jer su oni anestezirani.

FAZA RAZVOJA IDENTITETA

Lovci koji u svojim lovačkim poduhvatima koriste istrenirane sokole da bi im pogođen plen doneli nazad, znaju da je najbolje uhvatiti i pripitomiti zrelog sokola koji je prošao svoj pubertet, i onda mu se nametnuti kao vođa

jata. Ali ako lovac uzme mladog sokola, on će ga, istina, brže pripitomiti jer će ga sam soko prihvatiti kao svog roditelja, ali će u vreme puberteta da odleti jer mu se tada javlja jak bunt i potreba za nezavisnošću i osamostaljivanjem.

Isto tako i čovek, da bi se osamostalio od svoje porodice i postao svoj čovek, u periodu puberteta ima impulse sumnje prema roditeljima i drugim autoritetima. Sumnja ima za svrhu da ga navede da misli i odlučuje nezavisno od oslanjanja na autoritete roditelja i drugih ljudi. To je dobro iz dva razloga. Prvi je što uticaj roditelja može biti pogrešan, pa je pravedno da dete ima slobodu da ga kritički preispita i odbaci ako je zaista pogrešan. Drugi razlog je što nije pravedno da dete na sebi ponese ispravan uticaj roditelja ako ga samo nije izabralo. Sumnje puberteta su prilika da ono samo pokaže svoj sopstveni izbor. Ako kroz teška iskušenja ono prepozna i prihvati ispravna načela života kao sopstvena, onda njegovu ličnost možemo da cenimo zbog ispravnih principa.

U toj fazi u kojoj je prirodno da osoba krene sa svojim osamostaljivanjem, javljaju se često dva iskušenja koja predstavljaju dve krajnosti. Jedno je da osoba ostane zavisna od roditelja i

na taj način nesamostalna, a druga je da odbaci svaki njihov autoritet.

Najgore su obe podeljene krajnosti, kada adolescent buntovno odbija savete roditelja, ali je na svaki drugi način zavisan od njih i odbija da se od njih osamostali. Roditelj svakako uvek treba da ostane savetnik od poverenja, ali ne kao neko ko određuje sudbinu adolescentu. Njegova nezainteresovanost za detinji izbor jeste isto toliko loša kao i nedozvoljavanje detetu da ima sopstveni izbor.

Kao što smo zapazili, preuzimajući na sebe samog odgovornost izbora svog životnog puta, adolescent ima slobodu da izborom svojih životnih vrednosti anulira vrednosti kojima je dotle bio vaspitavan, bez obzira na to da li su te vrednosti bile dobre ili loše.

Usled nesazrelosti ličnosti, njegov vrednosni sistem može da se transformiše tako da njegovi uzori i ideali postaju idoli (pojedinci ili zajednica kojoj pripada) sa kojima se identifikuje. Razlika između uzora i idola je u tome što uzor osvedočava adolescenta o potrebu za razvojem sopstvenih vrlina i sposobnosti, dok idol, svojim psihološkim efektom, ugušuje njegovu svest o potrebi za sopstvenim razvitkom. Psihološka potreba da se bude neko i nešto,

ako nije zadovoljena sopstvenim samoostvarenjem, pokušaće da se zadovolji identifikacijom sa vrednostima sopstvene zajednice ili sopstvenog idola. Dok sa jedne strane pokazuje sklonost da se identifikuje sa vrednostima drugih, adolescent pokazuje sklonost da ostale entitete, sa kojima se nije identifikovao, shvati kao atak na sopstveni identitet. Zato je važno za adolescenta da u ovoj razvojnoj fazi nauči da trpi druge ljude, i da trpeći druge ljude kakvi jesu stekne karakternu sposobnost da trpi nepravdu sa krotošću i poniznošću. Fiksacija na ovoj razvojnoj fazi, pored idolatrije i nacionalizma, može formirati sumnjičav i buntovan odnos prema autoritetima, zajedno sa sklonošću ka teoriji zavere i buntovnosti. Kao što nepobeđena seksualna želja onesposobljava adolescenta za kasniju bračnu odluku i zdravu funkciju bračnog odnosa, tako ga i nepobeđena sumnjičavost i buntovnost onesposobljavaju da kasnije preuzme na sebe odgovornost bavljenja društvenim odgovornostima (jer ne može da zrelo trpi nepravdu, bez gneva i bez pristrasnosti). Čest rezultat nesavladanog iskušenja bunta i mržnje jeste huliganstvo.

Zadatak roditelja u ovoj fazi jeste da nauči dete da na nepravdu reaguje krotošću i poni-

znošću. Krotka i ponizna osoba nepravdu trpi zadržavajući mir i svoje dostojanstvo, dok gorda i ponosita osoba kada trpi nepravdu deluje jadno, bedno i uvređeno.

FAZA DONOŠENJA ODLUKA

Do ove faze razvoja roditelji su donosili odluke umesto adolescenta, a sada je vreme da adolescent završi svoju adolescenciju i postane zreo čovek tako što će odgovornost za sve važne životne odluke preuzeti na sebe samog. Prethodni adolescentni razvitak doneo mu je mnoštvo interesovanja i mnoštvo sposobnosti, a takođe ponudio mu je i predstave o životnim vrednostima, ciljevima i idealima, na osnovu kojih on sada donosi odluku da napravi svoj sopstveni izbor.

Završetak adolescencije zahteva od adolescenta da donese konačne odluke za budući život, da odluči koji će biti smisao njegovog življenja i da odbaci stremljenja koja bi ga u tome mogla omesti. Te odluke će on izraziti možda bračnom odlukom ako donese odluku da živi za bračnog saputnika, i možda krštenjem ako donese odluku da služi Bogu i ljudskom rodu.

Ukoliko prethodne faze razvoja nisu prebrođene ispravno, one adolescenta onesposoblja-

vaju da donese zrele odluke da živi za druge ljude i za čovečanstvo.

Na primer, ukoliko osoba ostane u svom razvoju zadržana na fazi socijalnog istraživanja tj. fazi radoznalosti tipičnoj za školsko doba, tada joj neutoljiva radoznalost ne može dati sigurnost da donese ijednu važnu životnu odluku (na primer, bračnu odluku). Jednostavno, osoba oseća strah da ne pogreši, pa bi još da istražuje i proverava. Još ako je taj strah potkrepljen sebičnim strahom da se ne izgubi nešto bolje, to pokazuje da osoba zaista nije sazrela za donošenje svojih odluka i da mora prethodno da pobedi svoje sebične želje i bude spremna na žrtvu za druge ljude.

Isto važi i za razvojne faze adolescencije.

Nepobeđena sklonost da zloupotrebljava čulne doživljaje navešće osobu da svoj smisao života utemelji na hedonističkom odnosu sa drugim ljudima, dok će je nepobeđena sumnjičavost i buntovnost navesti da smisao života utemelji na strahu, mržnji ili osveti prema drugima.

Osoba koja nije pobedila iskušenja prethodnih faza ne može da svoje odluke donosi svojom voljom i da iza njih principijelno stoji, već mora odluku da temelji na svojim nepobeđe-

nim slabostima. Ona donosi bračnu odluku, ne svojom voljom već na osnovu trenutnih impulsa svojih nepobeđenih emotivnih i seksualnih želja. Kada emocije utihnu, a želje budu osujećene ili preusmerene ka drugoj osobi, otkriva se da stvarne bračne odluke nikada nije ni bilo. Otuda brak često ostaje brak samo na papiru, a ideali življenja za opšte dobro samo prazne fraze, bez svog unutrašnjeg sadržaja.

Zadržavanje na samoj fazi odlučivanja se može manifestovati kroz potrebu da se stalno donose nove odluke (radikalizam i isključivost), i da se stresne situacije rešavaju kroz nove principijelne odluke, umesto kroz trezveno preispitivanje realnih životnih potreba i adekvatno fleksibilno ponašanje.

U ovoj fazi roditelj treba da savetuje decu mudrim savetima, posebno o preduslovima ispravnog izbora, ali nikako ne bi smeo da utiče na sam izbor, jer dete mora samo da stoji iza svog izbora, inače izbor neće biti njegov, niti će dete sazreti kao čovek.

> “Pre svega, ljudska polnost nije sadržana samo u vrednostima njegove telesne ličnosti, nego najvećim delom u vrednosti njegove duševne i moralne ličnosti, što znači da za njegovo proglašenje polno zrelim moramo da sačekamo i

njegovo duševno i moralno sazrevanje: razvijanje njegove svesti i izgrađivanje njegove savesti po svim pitanjima njegova života kao polne jedinke. Njegovo telesno sazrevanje je ono što ga, uopšte uzevši, ne razlikuje od ostalih životinja (sticanje sposobnosti za plođenje odn. rađanje), dok ga tek duševno i moralno sazrevanje u oblasti njegovih odnosa prema polnom partneru, prema porodici i prema društvu čini zrelim, završenim čovekom. ... Teško je odrediti granicu od koje počinje nubilitetno doba, jer ono zavisi više od ljudi nego od prirode. Jedino se može reći da ono treba da nastavlja pubertetna doba, ali ga ne mora i stvarno nastaviti.” (Aleksandar Kostić, Polno saznanje III)

FAZA RAZVOJA PRIJATELJSTVA I BRAČNOG ODNOSA

Za razliku od perioda pre puberteta, kada je kao dete osoba bila okrenuta ka sebi samoj i družila se uglavnom sa decom istog pola, pubertetski razvoj je usmerio osobu ka drugim ljudima, posebno ka suprotnom polu i tako je naveo da formira socijalan odnos sa osobama sa kojima je bliska. Za razliku od prethodnog “egocentričnog” odnosa koji je gradio u vreme detinjstva, adolescent pokazuje spremnost da

umre za svog prijatelja. Ali, on tada još uvek nema izgrađen odnos prema široj društvenoj zajednici i prema čovečanstvu, već samo prema svojima. To može kod njega formirati sklonost ka grupašenju i formiranju klanova koji gaje neprijateljski odnos prema svakom drugom klanu. Svejedno je da li je taj klan nacionalni, verski, ideološki, klasni ili ima formu navijača fudbalskog kluba. Fiksacija na odnosu samo sa bliskim osobama rezultuje formiranjem plemenske svesti gde se ljudi dele na svoje (pripadnike svoga klana, plemena, nacije, vere, partije, fudbalskog kluba, itd) i na one druge prema kojima se gaji odnos nepoverenja, straha i možda čak mržnje.

Emotivna i seksualna nezrelost ličnosti rezultuje nezainteresovanošću osobe da zaista živi za drugu osobu (bračnog saputnika i porodicu), sa istovremenom sklonošću da se saputnik emotivno i seksualno iskoristi za satisfakciju unutrašnjeg nezadovoljstva. Zato se dešava da dugogodišnja predbračna zabavljanja, kada se konačno ovenčaju formom braka, vrlo brzo proizvedu raspad zajednice, koja se partnerima sada čini kao oblik ropstva, jer posle višegodišnje zloupotrebe saputnika oni nisu u stanju čak ni da sebi predstave kakav

bi to stvaran bračni odnos trebao da bude. Sve vreme su svoje sebične i telesne motive proglašavali pojmom ljubavi, dok im je pojam prave ljubavi postao potpuno stran i nepoznanica.

U vreme najveće prosvećenosti zapadnog sveta, devojka je bila sasvim svesna da ako mladić želi sa njom da bude blizak, a odbija da se njom oženi, da on nju zapravo ne voli već samo želi da je seksualno iskoristi:

> "Amerika je zasigurno ona zemlja gde se bračna veza poštuje najviše na svetu i gde se stvorilo najviše i najispravnije shvatanje bračne sreće. Tada nema devojke koja ne veruje da ne može postati supruga čoveku koji je voli; i zato su sva kršenja morala pre braka veoma retka. Jer, ma koliko strasti bile naivne, žena teško može da ubedi sebe da je muškarac voli kada je on sasvim slobodan da se njome oženi, a ipak odbija da to učini." (Aleksis De Tokvil, Demokratija u Americi, 1835. god)

FAZA LJUBAVI PREMA ČOVEČANSTVU

Za razliku od prethodne faze razvoja kada je čovek usmeren samo ka osobama sa kojima je blizak, oko tridesete godine on postaje psihofizički sposoban da na sebe preuzme odgovornost za potrebe šire društvene zajednice, po-

krenut ljubavlju prema čovečanstvu. Ukoliko je osoba zadržana u svojoj nesazrelosti ličnosti na prethodnoj fazi razvoja, ona nije sposobna da se objektivnošću i pravičnim rasuđivanjem uzdigne iznad uskogrude plemenske (stranačke, nacionalne, verske, ...) subjektivnosti. Ukoliko nije zrelo izgradila sebe u fazi identiteta, neće moći ni da se bavi društvenim pitanjima sa neophodnom krotošću i poniznošću u susretu sa socijalnom nepravdom ili će zato jednostavno biti nezainteresovana za društvena pitanja i dobro čitavog čovečanstva.

U vreme svog najvećeg prosvetiteljstva Zapadne civilizacije, od XVI do XIX veka, mnoštvo ljudi je u sazrevanju ličnosti dostizalo ovu najvišu fazu razvoja svoje ličnosti koja se tada manifestovala kroz ljubav prema čovečanstvu. Ali vaspitanje ka tom idealu počinjalo je od malena. Uobičajenu scenu tog vremena imamo zabeleženu u romanu “Kako je zelena bila moja dolina” koji je pisan na osnovu autentičnih događaja: “Kada bi sve bilo gotovo, otpevali bismo stojeći jutarnju (duhovnu) himnu, pa bi gospođa Dženkins očitala kratku molitvu, prizivajući na sve nas blagoslov i moleći Boga da nam podari snažan duh, da bismo poživeli i učili na opšte dobro čovečanstva.” Na žalost,

u predgovoru knjige čitamo: “Pisana u prvom licu - to je knjiga uspomena jednog dečka i mladića, poslednjeg izdanka jedne porodice, jednog morala i jednog vremena.” (Ričard Luelin, Kako je zelena bila moja dolina, 6)

To je bilo vreme o kojem je sa nostalgijom pisao čuveni Dr. Bendžamin Spok u prvim izdanjima njegove legendarne knjige “Kako negovati i odgajati dete”:

> “Izgubili smo naše uverenje o svrsi ljudskog postojanja. ... U prošlosti se u mnogim zemljama smatralo da je čovekov glavni zadatak u svetu - osim što treba da zarađuje za život - da služi Bogu, to jest da sprovodi Božje zapovesti. To isto vredi za Ameriku u kolonijalnom periodu. Decu nikada niko nije učio da ona imaju pravo na svoj lični život. Njima se stalno govorilo da moraju nadvladati svoje slabosti, kako bi odrasli na slavu Bogu. ... Retko je koje dete u SAD odgojeno tako da zaista veruje kako mu je cilj da služi porodici, svojoj zemlji ili Bogu. ... Sumnjam da će stanovnici SAD ikada želeti da se ambicije njihove dece potčine željama porodice ili potrebama zemlje. Međutim, smatram da bi mnoga naša deca rasla srećnija kad bi stekla uverenje u detinjstvu da je najvažnije za čoveka da služi čovečanstvu i da živi prema tom

idealu. ... Naša jedina stvarna nada, kako ja vidim, jeste: odgojiti decu da nisu na svetu samo zbog zadovoljavanja svojih želja već prvenstveno zato da pomažu drugima.” (Bendžamin Spok, Kako negovati i odgajati dete, str. 6, 9.)

Ove citirane rečenice su izbačene iz novijih izdanja legendarne knjige jer su došle u sukob sa savremenim hedonizmom, besmislom života i moralnim relativizmom. Vreme o kojem sa nostalgijom govori Bendžamin Spok jeste vreme kada su ljudi imali visoku svest o sopstvenoj odgovornosti i kada su zaista živeli za druge ljude i za čovečanstvo.

Kada sociolog Maks Veber opisuje prosperitet protestanata, on zapaža dva ključna momenta. Prvi je njihova ljubav prema radu. Za razliku od katolika, koji su posao radili onoliko kvalitetno, koliko su za njega bili plaćeni, protestanti su svoje poslove obavljali podjednako kvalitetno, bez obzira na visinu nadnice, jer su posao radili iz ljubavi. Drugi momenat je što protestanti, za razliku od katolika, svoj zarađen novac nisu trošili na užitak jer su potrebu za užitkom smatrali grehom i dokazom da je čovek isprazan - bez Boga u srcu. Rezultat ljubavi prema radu i skromnost trošenja zarađenog novca, bio je višak kapitala koji je ulagan u

dalji razvoj proizvodnje i to je bio temelj protestantskog prosperiteta.

Ljubav prema radu i pobeda nad željama prirodan su plod ispravnog vaspitanja i sazrevanja ljudske ličnosti. Tako su odgajane generacije samostalnih i kreativnih ljudi, koje je u svoje vreme opisao istoričar Aleksis De Tokvil:

> “Američki narod vidi sebe kako korača kroz divljinu, isušuje močvare, ispravlja reke, naseljava pustoši i kroti prirodu. Nigde on ne opaža granicu koju je priroda možda postavila ljudskim naporima; u njegovim očima, ono što ne postoji, to je nešto što se još nije pokušalo. Za Amerikanca, sav život protiče kao partija karata, kao razdoblje revolucije, kao dan bitke. Bilo koji nasumce uzet Amerikanac mora, dakle, biti čovek vatrenih želja, preduzimljiv, odvažan, a naročito novator. Takav duh nalazimo odista u svim njegovim delima; on ga unosi u svoje političke zakone, u verske doktrine, u teorije društvene ekonomije, u svoju privatnu delatnost; nosi ga svuda sa sobom, u dubini šuma kao i usred gradova. ...
>
> Verovao sam da su Englezi najozbiljnija nacija na svetu, ali video sam Amerikance pa sam promenio mišljenje. Kad bi ih ko oslobodio briga koje ih muče, našli bi da je život bljutav, i

pokazuju se većma privrženi svojim brigama nego aristokratski narodi svojim uživanjima." (Aleksis De Tokvil, Demokratija u Americi, 1835. god.)

FAZA STAROSTI I PREISPITIVANJA

Za razliku od mladih ljudi, čija se neodraslost ličnosti najčešće manifestuje kroz radikalne odluke i akcije (poznata je fraza "Mladost - ludost"), kod ljudi u poznim godinama postoji sklonost ka ravnodušnosti i konzervativizmu u odlukama i akcijama. Smanjenje hormonalne aktivnosti koje je odlika ljudi u poznim godinama rezultuje smanjenjem polnih sposobnosti i polnih interesovanja. Ukoliko je funkcija polnih sposobnosti bila nezrela, osećanje krivice zbog njihove zloupotrebe sada izaziva prevagu nad osećajem užitka. Glas savesti postaje jači od sposobnosti uživanja u užitku, što sada dovodi do potiskivanja nezrelih motiva ako oni nisu u korenu pobeđeni, njihove projekcije drugima (posebno ekstravertnim i mlađim osobama) i zatim njihovog lažnog moralnog osuđivanja.

Svođenje životnih bilansa može osobu dovesti u depresiju ukoliko je njen smisao života bio sebičan, jer se suočava sa činjenicom da će uskoro sve izgubiti, za razliku od nesebičnog

smisla življenja, kada vidi smisao života ispunjen u onome što je učinila za druge ljude, a što će ostati uprkos njenoj smrti. Iako roditelji osobe u ovoj fazi verovatno više nisu živi, žive su pozitivne ili negativne posledice njihovog davnašnjeg uticaja.

AKO NISMO PROŠLI FAZE ODRASTANJA KADA JE TREBALO

Ako nismo od roditelja bili vaspitani da kao deca pobeđujemo svoje hirove, mi trpimo dve posledice svog nevaspitanja u ostatku svog života kao odrasli ljudi. Prva posledica jeste nerazvijena i neslobodna ličnost, zbog nerazvijene moći volje da sama upravlja sobom i zbog nerazvijene moći razuma zbog koje ličnost ne zna kako treba da upotrebi svoju volju. Ta slabost se najčešće vidi u svakodnevnim životnim iskušenjima kada osoba ne razume kako bi trebala zrelo da reaguje na stresne situacije ili možda razume kako treba da reaguje, ali zbog nerazvijene volje nema moći da se iskušenjima odupre. Druga posledica nevaspitanja jesu hirovi koje kao deca nismo pobedili i koji u nama ostaju i kada odrastemo, formirajući u nama motive našeg velikog Ega.

Kakve su posledice velikog Ega?

Veliki Ego ometa naš objektivan i zdravorazuman odgovor na pitanje šta je istina, čineći nas subjektivnim i iracionalnim jer nam je važnije da li nam se nešto sviđa ili ne sviđa, nego da li je istina. Takođe, veliki Ego nam oduzima slobodu ličnosti jer umesto da razumno prosuđujemo šta od nas zahtevaju realne potrebe života, mi stalno moramo da pitamo sebe šta se nama radi a šta nam se ne radi. Ako nam razum otkriva da je potreba da operemo sudove posle jela, a nama se, možda, ne peru sudovi, onda mi ili odustajemo od pranja sudova ili se te odgovornosti prihvatamo ali ne dragovoljno i celim srcem, već primorani situacijom i licemerno. Ako ne uspevamo da zadovoljimo potrebe velikog Ega, mi možemo lako pasti u depresiju, i nećemo pogrešiti ako zaključimo da je razmaženost savremenih generacija glavni razlog zašto je depresija postala bolest savremenog doba.

No, i ako nismo vaspitanjem kao deca na vreme pobedili svoja iskušenja, možemo da ih pobedimo naknadno u školi života. Svaka nevolja koja provocira ispoljavanje ili osujećenje motiva našeg Ega predstavlja priliku da tih motiva postanemo svesni, da ih pobedimo i da tako

sazrimo svoju ličnost. Možemo preispitati svoju reakciju na stresne situacije u životu.

Ako smo emotivno ranjivi, i primećujemo kako nas osujećenje naših želja čini depresivnima, to otkriva da te želje, iako mogu odgovarati realnim potrebama života, jesu oskrnavljene sebičnim motivima. Ako ne možemo krotko i smireno da trpimo nepravdu, već reagujemo uvredljivošću i gnevljivošću, to otkriva da treba da sahranimo naše gordo Ja.

Ako ne možemo da volimo ljude kakvi jesu, već pokazujemo čangrizavu sklonost da ih osuđujemo zbog njihovih karakternih mana, to vrlo verovatno otkriva da svoje slabosti samo potiskujemo i licemerno sputavamo u svom ispoljavanju iz straha od osude sopstvene savesti.

Ako smo pak ravnodušni prema tuđim karakternim slabostima, to otkriva da nemamo prave ljubavi prema njima i da smo možda u sujetnom ropstvu potrebe za tuđim odobravanjem. Isto tako i svaka druga nezrela reakcija na stresne situacije otkriva našu nezrelu ličnost i daje nam povoda da zrelom reakcijom na stres konačno sazremo ili da nasuprot, nezrelom reakcijom sebe još više unizimo.

Um →	Osećanja →	Loši ili dobri motivi
DOBITAK SAZNANJE PRAVDA →	Radost →	Sebičnost ili zahvalnost
OPASNOST →	Strah →	Kukavičluk ili hrabrost
NEPRAVDA →	Gnev →	Gnevljivost ili krotost
GUBITAK →	Tuga →	Depresija (briga) ili mir (brižnost)

Normalno je da osećamo strah kada smo suočeni sa opasnošću. Međutim, na nama je da li ćemo reagovati na opasnost kukavičlukom ili hrabrošću. Isto tako, sasvim je normalno da nepravda u nama izaziva adekvatno osećanje gneva. Međutim, na nama je da li ćemo na takvu nepravdu da odgovorimo mržnjom ili krotošću. Sasvim je normalno da nevolja, neuspeh ili gubitak voljenih osoba izazivaju adekvatno osećanje tuge. Ali do nas stoji da li na takve probleme reagujemo brigom ili starateljstvom, i da li na gubitak voljenih osoba odgovaramo padanjem u depresiju ili razumnim mirom. Normalno je da dobitak, lepota i dobrota izazivaju odgovarajuća osećanja radosti. Međutim, do nas stoji da li ćemo da zloupotrebljavamo prijatna osećanja radi sopstvene satisfakcije, što nas čini sebičnima, ili ćemo da budemo zahvalni.

Na taj način nas sam život vaspitava ali u onom smeru koji mi svojom reakcijom sami odredimo.

U vreme reformacije i prosvetiteljstva stresne situacije se nisu smatrale izgovorom za čovekove slabosti već testom da li slabosti u karakteru postoje, proverom da li je čovek pobedio sebe i izazovom da pobedi sebe ako dotle to nije uradio. Pogledajmo par izvora iz tog vremena:

> “Hrabrost koja se najbolje poznaje i najviše ceni jeste hrabrost s kojom se prkosi pomami okeana da bi se što pre uplovilo u luku, ili podnose bez žalbi nevolje u pustoši, i samoća, svirepija od svih nevolja, i hrabrost, zahvaljujući kojoj čovek ostaje skoro neosetljiv za iznenadnu propast mučno stečene imovine i koja smesta upućuje na nove napore da se ona ponovo stekne. (...) Zapazilo se da čovek, suočen sa neposrednom opasnošću, retko ostaje na svom uobičajenom nivou; uzdiže se znatno iznad njega ili pada ispod njega. Tako biva i sa narodima. Krajnje pogibli, umesto da uzdignu naciju, ponekad je dotuku; one joj raspale strasti, umesto da njima vladaju; i pomute joj pamet umesto da je razbistre. Jevreji su se još međusobno klali u ruše-

vinama Hrama koje su se pušile.” (Aleksis De Tokvil, O demokratiji u Americi, godina 1835.)

“Nepovoljne okolnosti i protivljenja treba da stvore u nama čvrstu odluku da ih prebrodimo. ... Svi imaju prikrivene crte karaktera koje će kroz patnju izaći na videlo. ... Bog dozvoljava da iskusimo tegobe siromaštva i dovodi nas u teške položaje da bi se otkrili nedostaci u našem karakteru i da bi se uglačala njegova surovost. ... Mi moramo savladati našu gordost, sebičnost, rđave strasti... Zbog toga nam Bog upućuje patnje da bi nas iskušao i isprobao i da bi nam pokazao da te rđave osobine postoje u našem karakteru. Mi to moramo savladati pomoću Njegove snage i milosti.” (E.G.W. Testimonies VI - 145, VII - 211, IV - 496, III - 115)

“Nemoj reći: “To je moja priroda da radim na taj način i tako, i ne mogu drugačije. Nasledio sam slabosti koje me čine nemoćnim pred iskušenjem.” Znamo da ne možeš pobediti svojom snagom; ali pomoć dolazi od Onoga koji je moćan da spase. Hristova religija preobražava srce. Ona čoveka naklonjenog samo ovozemaljskim interesima čini pobožnim i duhovno usmerenim. Pod njenim uticajem čovek koji je bio sebičan postaje nesebičan. Zato što je nesebičnost

osobina Hristovog karaktera. Čovek nepošten i sklon spletkarenju postaje čestit, ispravan i u skladu sa svojom novom prirodom on čini drugima ono što bi želeo da oni njemu čine. Neobuzdani odbacuje porok i teži čistoti. On stvara ispravne navike jer Hristovo Jevanđelje postaje za njega miris života za život." (E.G.W. The Signs of the Times, June 17, 1889, par. 11, 5T 345)

ZNAČAJ INDIVIDUALNIH RAZLIKA

Svaki roditelj je mogao da zapazi da se deca mogu razlikovati između sebe po svojim prirodnim sklonostima i iskušenjima te da je zato vaspitanje potrebno prilagoditi svakom detetu pojedinačno. Poreklo razlika između ljudi jeste u adaptaciji različitih antropoloških tipova na različite klimatske uslove i različito mesto pod suncem kroz formiranje različitih adaptivnih sposobnosti. Kada su se naknadno ljudske rase izmešale, dobili smo ljude različitih talenata koji svojim različitim sposobnostima mogu svi zajedno dati veliki doprinos dobru zajednice, ali takođe i prokletstvo ako se usled neprosvećenosti društva te sposobnosti izopače u različite karakterne mane. Antropološke različitosti rezultuju različitim težištima razvoja u razvojnim fazama ljudske ličnosti i zato u slu-

čaju fiksacije različitim karakternim slabostima. Jedan antropološki tip će imati razvijeniju fazu zavisnosti od roditelja i zato iskušenje egocentrizma i zavisnosti od društva, drugi fazu autonomije i zato iskušenje gordosti, treći izraženu podfazu urednosti i zato formalizma, četvrti imaginacije i zato bežanja u svoj svet mašte, peti izražene polne atribute i zato izražena iskušenja adolescencije (socijalan odnos samo prema svojima, telesnost, sumnjičavost i buntovnost), šesti visok dopamin i zato izraženu ležernost i sklonost ka paradiranju i šarmiranju, sedmi visok testosteron i zato agresivnost, osmi visok nivo ženskih hormona i zato emotivnu ranjivost, deveti izražene sposobnosti za vođstvo i zato iskušenje želje za moć i uticaj, itd. Zato svaka individua zahteva upoznavanje i razumevanje da se njena iskušenja ne bi pothranjivala već nadvladavala. Decu koja su sklona zavisnosti, treba učiti osamostaljivanju, dok decu koja su samostalna treba učiti timskom radu. Deca koja su sklona ponositosti, treba odučiti od sujetnog ropstva mišljenju većine, a decu sklonu gordosti da se ugledaju na bolje od sebe i da krotko trpe nepravdu i poniženje. Decu sklonu okrenutosti ka sebi i egocentrizmu treba usmeravati da prepoznaju

potrebe drugih i da samopožrtvovano žive za druge. Jedino na takav način naš lek neće biti otrov.

Ne treba misliti da su pojedinci ograničeni svojim prirodnim sposobnostima i sklonostima. U slučaju ispravnog vaspitanja i sazrevanja njihovih ličnosti postoji hormonalna fleksibilnost koja će osposobiti ljudski organizam onim sposobnostima koje su odgovor na njegove realne potrebe života, čak i ako sam organizam ka njima nije prirodno usmeren. Mužjak pacova je prirodno nezainteresovan za svoju mladunčad, ali ukoliko on primeti da je mladunčad bez svoje majke, kod njega se aktivira snažan starateljski instinkt, svojstven ženskom polu, sa skokom svih onih hormona koji će ga na tu novu odgovornost osposobiti. I on tada na sebe preuzima odgovornost starateljstva nad njima umesto njihove majke. Umna predstava o potrebi života i osećanja koja su adekvatna stvarnosti, jesu važan faktor aktiviranja onih psihofizičkih sposobnosti koje su adekvatne realnim potrebama života. Ovo je veoma važno objasniti onima koji misle da su genetski determinisani i da “ne mogu da budu ono što nisu”. Naime, u zavisnosti od različitih potreba života sa kojima se čovek susreće, i koje kod

njega izazivaju adekvatne umne predstave i osećanja, dolazi do aktiviranja različitih hormona koji aktiviraju sposobnosti adekvatne odgovoru na potrebe života. Međutim, ta hormonalna fleksibilnost funkcioniše samo kod istinski sazrelih ličnosti kod kojih je ponašanje zaista odgovor na realne potrebe života, a ne na potrebe Ega za satisfakcijom. Kod nezrelih ličnosti umne predstave i osećanja nisu usmereni ka realnim potrebama života već ka iracionalnim hirovima velikog Ega, što proizvodi kod njih hormonalni disbalans i ugrožava njihovo psihofizičko zdravlje.

DEKADENCIJA I ODRICANJE OD ODGOVORNOSTI VASPITANJA

U svom eseju “Kako je država blagostanja iskvarila Šveđane” Per Bylund otkriva prosvećen mentalitet negdašnjih Šveđana i njegovu potonju dekadenciju:

> “Nekada su ljudi u Švedskoj govorili da biti Šveđanin znači sam obezbeđivati sebe i svoju porodicu, brinuti se sam o sebi i nikad ne biti nekom na teretu. Za njih, pristojan i moralan život značio je nezavisnost i vredan rad. Tako je bilo pre manje od sto godina. Moja pokojna baka često je govorila da sa svetom nešto nije u

redu. Bila je ponosna što nikad nije tražila pomoć, što je uvek mogla da se osloni na svog supruga i sebe, ponosna što su celog života mogli sami da obezbede sve što je bilo potrebno za svoju porodicu. I kada je napustila ovaj svet sa navršenih 85 godina života, njeno dostojanstvo nije bilo narušeno. Nikada i nikom nije bila na teretu. Moja baka, rođena 1920. godine, pripadala je poslednjoj ponosnoj generaciji Šveđana, generaciji sa jakim osećanjem moralne obaveze da se bude nezavisan u životu – da čovek mora da bude gospodar svoje sopstvene sudbine. Ljudi njene generacije doživeli su i preživeli jedan ili oba svetska rata (iako Švedska nije bila zahvaćena nijednim), a podigli su ih i vaspitali siromašni Švedski seljaci i industrijski radnici. Bili su svedoci i učesnici švedskog "privrednog čuda". Njihov moral pomogao im je da opstanu u svakakvim uslovima. Onda kada nisu mogli da žive od svojih zarada, radili bi još više i duže. Bili su i arhitekti i graditelji svojih sopstvenih života, iako je to značilo da moraju mnogo da rade i da preživljavaju i naizgled bezizlazne situacije. Iako ni oni sami nisu imali puno, rado su pružali pomoć onima za koje su mislili da im je potrebna, ali oni sami teško bi prihvatali ponuđenu pomoć. Bili su ponosni na to što su u

stanju da brinu o sebi. Visoko su cenili nezavisnost i odsustvo potrebe da traže pomoć. Mislili su da, ako nešto nisu mogli sami sebi da obezbede, nemaju pravo da traže pomoć drugih. ...” (Per Bylund, How the Welfare State Corrupted Sweden)

A zatim Per Bylund opisuje dekadenciju savremene zapadne civilizacije, ljude koji su odbacili prosvećenost i postali žrtve hedonizma, ljude nesposobne da iskreno žive za svoju decu i da se staraju za sopstvene roditelje:

“Nisu prihvatali nikakvu ličnu odgovornost za svoje živote, niti su ikada pomislili da treba da se za sebe sami potrude. “Ja imam svoje potrebe” tvrdili su i iz te tvrdnje neposredno izvodili zaključak da imaju pravo da zadovolje te potrebe – bilo da je su to potrebe za hranom, za stanom ili posedovanjem novog automobila. ... Za ovu generaciju, nekada opšteprihvaćeni stav da proizvodnja mora da prethodi potrošnji, zamenjena je verovanjem da postoji nepovredivo i prirodno “ljudsko pravo” na socijalne usluge koje obezbeđuje država. ... Deformisani moral i odsustvo razumevanja stvarnog i prirodnog poretka stvari je očigledno i u situacijama koje zahtevaju ličnu odgovornost i poštovanje za svoje sugrađane. Stari ljudi sada su više tretirani kao balast

nego kao ljudska bića i bliski rođaci. Pripadnici mlade generacije osećaju da imaju “pravo” da budu oslobođeni brige za svoje roditelje, dede i bake, i zato sada zahtevaju da ih država oslobodi ovog tereta. ... Ipak, stari ljudi nisu jedini koji se nalaze na periferiji društva blagostanja u državi koja brine o zaposlenom stanovništvu. Isto se dešava i najmlađima koje roditelji predaju državi na brigu i staranje, umesto da ih sami podižu i obrazuju. Oni glasno traže “pravo” da budu oslobođeni ovog tereta. Očekuju da probleme sa nevaspitanom i neposlušnom decom izazvane kod kuće treba da rešavaju nastavnici u školskim učionicama i vaspitači u vrtićima. ”Deca treba da se vide, ali ne i da se čuju” i ni na koji način ne smeju da ugrožavaju prava roditelja na uspešnu karijeru, duga letovanja u inostranstvu i uživanje u izlascima i zabavama. ... Kada država pruža socijalne usluge, ona na taj način oduzima pojedincima odgovornost za sopstveni život, i time stvara novu vrstu ljudi koji su nezreli, neodgovorni i zavisni. Država blagostanja je tako stvorila stanovništvo koje se sastoji od psihološke i moralne - dece, isto kao što i roditelji koji nikada ne dozvole da se njihova deca suoče sa problemima, preuzmu na sebe odgovornost i sama ih sami reše, stvaraju

nesposobno, razmaženo i beskrajno zahtevno potomstvo.

Analogija sa razmaženom decom pokazuje se tačnom i u svakodnevnom životu ljudi koji rade u javnim službama i susreću se sa zahtevima stanovništva. Saznao sam da nije retkost da mladi roditelji prigovaraju nastavnicima zbog “nepotrebnog “ opterećivanja dece domaćim zadacima. Deca imaju pravo na znanje, ali izgleda da im nije potrebno pružati obrazovanje, jer ono zahteva naporno učenje. Očigledno je da oni misle da se uloga nastavnika sastoji u tome da isporuče deci znanje koje mogu da usvoje bez potrebe da misle (a kamoli da uče). ”Ugnjetavanje” je po njima kad čovek nešto mora sam za sebe da uradi. Novi moral je očigledna suprotnost moralu prethodnih generacija. To je moral zasnovan na tvrđenju da se nezavisnost može steći prenošenjem odgovornosti na druge i da se može biti slobodan samo ako svi živimo u ropstvu. Posledica tako deformisanog morala je propast društva: ekonomska, društvena, psihološka i filozofska. ... Takvi ljudi nisu u stanju da osećaju ponos, poštovanje, nesposobni su za razumevanje i saosećanje. Ova osećanja, kao i sredstva da se živi smisleni život, konfiskovala je država blagostanja. Možda se ovim

može objasniti rašireno korišćenje antidepresiva u mlađoj populaciji, bez kojih su praktično nesposobni da normalno funkcionišu u društvu. I možda to objašnjava zašto je broj samoubistava među mladima koji nikada nisu zaista upoznali svoje roditelje u dramatičnom porastu. Ljudi nisu u stanju ni da prepoznaju problem niti da nađu rešenje. Kao razmažena deca, oni opet traže "pomoć" od države. Država blagostanja možda je mogla da bude uspešan projekat da su ljudi i dalje imali ponos i moral koji ih uči da brinu o sebi i da traže pomoć samo kada im je zaista potrebna. To znači, država blagostanja mogla je da uspe da se ljudi (tj. njihova shvatanja i moral) nisu promenili, jer to je pretpostavka ovakve države. Ali svet se neprekidno menja a država blagostanja zahteva ljude koji su još čvršći i moralniji nego ljudi u društvima bez nje." (Per Bylund, How the Welfare State Corrupted Sweden)

Kada roditelji sami ne pobeđuju sopstvena iskušenja, prirodno nisu zainteresovani ni da svojoj deci pomognu u borbi protiv njihovih iskušenja. Nemaran odnos roditelja prema deci vrlo često donese ružan plod u ponašanju malog deteta, pa roditelj naknadno, kada je već prilično zakasnio, pokušava dete da obuz-

da, često isto onako kako se on sam licemerno obuzdava i samokontroliše. Na tako površne i licemerne zahteve svelo se savremeno vaspitanje dece. Odgovornost vaspitanja se danas najčešće predaje školskom sistemu kao da nastavnici mogu da nadomeste nemar roditelja u ranoj fazi vaspitanja, do sedme godine, koja se često pokazuje kao presudna za karakter budućeg čoveka.

Da bi opravdali posledice svog nemara u vaspitanju dece, roditelji često zastupaju raznorazne zablude pozivajući se na savremena naučna saznanja, pa ćemo zato te zablude sada da izložimo kritičkom preispitivanju.

ZABLUDA: *"MASTURBACIJA JE ZDRAVA. KO APSTINIRA, ON SAMO POTISKUJE ŽELJU"*

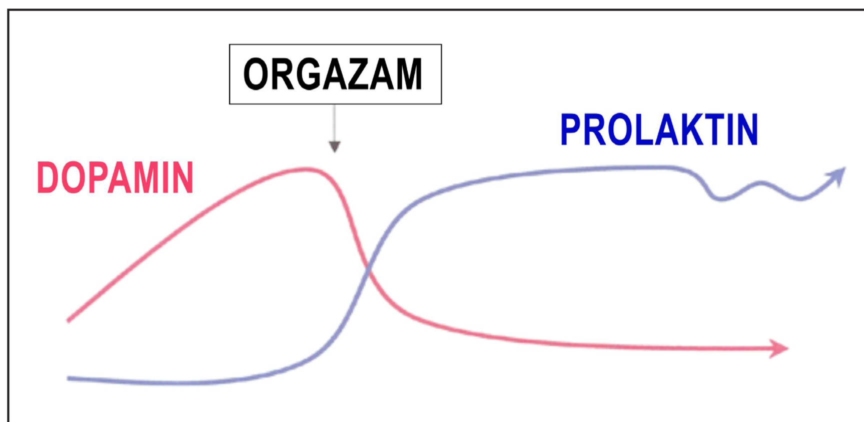
U zdravom seksualnom odnosu, seksualno uzbuđenje pre orgazma podiže dopamin, da bi sam orgazam izazvao pad dopamina i skok hormona prolaktina. Na taj način ljubav izražena kroz seksualno uzbuđenje biva nadomešćena ljubavlju izraženom kroz brižnost jer je prolaktin hormon brižnosti. Međutim, naučnici su utvrdili da orgazam koji je posledica samozadovoljavanja nema potreban odziv u skoku prolaktina kao orgazam izazvan seksualnim odnosom (snošajem) sa partnerom, te da zato

osoba koja masturbira ostaje i dalje nezadovoljena i sa povišenim nivoom dopamina:

“Istraživanja pokazuju da je povećanje prolaktina nakon orgazma uključeno u povratnu petlju koja služi da smanji uzbuđenje kroz inhibitorne centralne dopaminergičke i verovatno periferne procese. Veličina post-orgazmičkog povišenja prolaktina je zato neurohormonski indeks seksualne sitosti.

Koristeći podatke iz tri studije o muškarcima i ženama koje se bave masturbacijom ili vaginalno-penilnim odnosom do orgazma, u laboratoriji, izveštavamo da se za oba pola (prilagođena za promene prolaktina u ne-seksualnom kontrolnom stanju) veličina prolaktina povećava nakon odnosa 400% više od onoga nakon masturbacije. Rezultati se tumače kao indikacija da je [muško-ženski] odnos više fiziološki zadovoljavajuć nego masturbacija, i razmatran u svetlu prethodnih istraživanja, otkriva da je fiziološka i psihološka blagotvornost kod koitusa veća nego kod bilo koje druge seksualne aktivnosti.” (Brody S, Kruger TH, The post-orgasmic prolactin increase following intercourse is greater than following masturbation and suggests greater satiety)

Dakle, da bi osoba ostvarila fiziološko zadovoljenje, neophodno je da u seksualnom odnosu ima emotivni doživljaj voljenosti, koji će izazvati adekvatno podizanje prolaktina, hormona brižnosti, posle orgazma. Kao što vidimo, masturbacija kod odraslih osoba ne samo što otkriva nezrelu funkciju seksualnosti (jer otkriva želju koja vlada ljudskim bićem), već proizvodi i fiziološki štetne posledice jer osobu drži sa stalno povišenim nivoom dopamina, napetom i nezadovoljenom.

Podizanje nivoa prolaktina ima svoju adaptivnu ulogu. Kada partneri uđu u bračni odnos, treba da se odreknu svog šarmerskog odnosa prema suprotnom polu i da se posvete porodici. Visok dopamin koji je u adolescenciji formirao istaknute obline i mišiće radi polne privlačnosti, biva snižen. Podiže se prolaktin, koji

roditelje čini brižnim prema deci, i popunjava osobu "jastučićima" sala, tako da osoba više ne bude erotski privlačna suprotnom polu. Ali zato tim "jastučićima" postaje veoma privlačna deci dajući im poruku da je dostojna njihovog poverenja.

Nameće nam se pitanje, kakve su posledice masturbacije kod dece?

Takozvane "bapske" priče iz XIX veka su tvrdile da masturbacija kod dece izaziva čitav niz neželjenih simptoma, od oboljenja kičme, preko vodene bolesti, glavobolje, gubitka memorije, do problema sa vidom. Danas takve tvrdnje nailaze na podsmeh. Međutim, možemo zapaziti da su navedeni simptomi masturbacije istovetni simptomima preterano visokog nivoa prolaktina i niskog nivoa dopamina.

Preterano visok nivo prolaktina izaziva osteoporozu (oboljenja kičme...), nadutost zbog akumulacije vode u organizmu, glavobolju (migrene), probleme sa vidom, dok nizak nivo dopamina izaziva gubitak memorije, smanjenu sposobnost učenja i sklonost ka stimulativima (potrebu za opijanjem). Nivo dopamina je u obrnutoj korelaciji sa nivoom prolaktina. A kao što smo spomenuli, svaki orgazam izaziva pad dopamina i skok prolaktina. Poznato je da deca

do puberteta imaju dosta niži nivo dopamina nego od puberteta, i zato je logično zaključiti da izazivanje orgazma u to doba kvari hormonalnu ravnotežu izazivajući dodatno smanjenje dopamina i preterano podizanje prolaktina. Dakle, dok masturbacija kod odraslih ima negativne posledice zbog jakog uzbuđenja koje prethodi orgazmu i koje se u nekoj meri i dalje zadržava posle orgazma, masturbacija kod dece ima negativne posledice zbog samog čina orgazma koji izaziva podizanje prolaktina iznad prirodnog nivoa.

No, svakako nas zanima stav savremenog društva prema iskušenju samozadovoljavanja kod dece. U Deklaraciji o seksualnim pravima Svetskog seksološkog kongresa održanog 1999, pod petom tačkom, čitamo sledeće reči:

"Pravo na seksualni užitak. Seksualni užitak, uključujući autoerotizam (masturbaciju), izvor je fizičke, psihičke, intelektualne i duhovne dobrobiti."

Popuštanje sopstvenom autoerotizmu – samozadovoljavanju, svakako predstavlja ometanje u razvoju čovekove ličnosti i može da ostavi posledice za ceo život, jer predstavlja vezivanje i fiksaciju na seksualnoj sposobnosti, koja se svojom zloupotrebom pretvara u želju

koja onda vlada ljudskom ličnošću. Psiholozi su zato, sasvim razložno i opravdano, do seksualne revolucije, samozadovoljavanje smatrali mentalnim poremećajem (u Americi do 1968. godine).

> "Osoba koja masturbira je, dakle, samodovoljna osoba, koja sebično voli samu sebe, svoje sopstveno telo, koja nema potrebe za drugom osobom suprotnog pola da kompletira svoje ispunjenje, i koja po istom principu ostaje obuzeta interesom za sebe, potpuno nesposobna da adekvatno doprinese socijalnoj šemi ljudskih odnosa... Upravo osakaćeno ograničenje ličnosti, koja favorizuje masturbaciju, predstavlja najveću opasnost. Sakaćenje ličnosti, njena deformacija samozadovoljavanjem u periodu razvoja kada se dete oblikuje jeste zaista ozbiljan hendikep koji može da ograniči pojedinca u njegovim mogućnostima kroz čitav život." (William Alanson White, The Mental Hygiene of Childhood, pg 30)

A zatim, seksualna revolucija šezdesetih godina formira potrebu da se svaka seksualna nastranost opravda kao normalna. Postaje popularno shvatanje mnogih psihologa da *"čovek ne treba da bude licemer"*. Psiholozi su pružili potreban izgovor za legalizovanje seksualne

revolucije shvatanjem da potiskivanje želje proizvodi neurozu i da je psihički zdravo prepuštati se svojim željama. Naime, seksualno nesazrelim ličnostima vlada seksualna želja, pa im se čini da su i svi drugi ljudi seksualno opterećeni. Kada sretnu seksualno zrelu i od želja rasterećenu osobu, oni misle da i ona svoje želje sputava i da tako ugrožava svoje psihičko zdravlje.

Umesto da sazrevanjem ličnosti pobede želju i budu iskreni u svojoj čednosti, nesebičnoj ljubavi i zrelosti za brak, mnogi mladi ljudi su izabrali da budu iskreni u ispoljavanju svoje seksualne nesazrelosti i nesposobnosti za zreli bračni odnos. Ali upravo su tada dospeli u stanje u kojem moraju stalno da budu licemeri, jer bi ih iskreno i neobuzdano ispoljavanje seksualnih želja dovelo u sukob sa objektima njihovih želja, i tako odvelo ili u zatvore ili u duševne bolnice.

Sedamdesete godine XX veka su pokazale tragične posledice prepuštanja emotivnim i seksualnim željama, kroz drastično povećanje broja neuroza i raznih oblika delikventnog ponašanja, što je rezultovalo pooštravanjem dotadašnjih krivičnih odredbi i donošenjem novih. Dok su vaspitana deca uslov funkcio-

nisanja demokratskih režima, dotle su nevaspitana deca temelj formiranja represivnih sistema, jer ako ljudi nisu naučili sami sebe da obuzdaju, onda im je neophodna jaka država koja će represijom da ih licemerno obuzdava.

Licemerno je zapaliti želju kod mladih ljudi ili ništa ne učiniti da oni budu od nje sačuvani, pa onda govoriti o njenom obuzdavanju i savetovati ih da treba da budu umereni.

Kada čovekom jednom ovlada seksualna želja, njemu se čini gotovo nemoguće teškim da svoje hirove pobedi, ne zato što je to navodno nemoguće, već zato što ga odsustvo zdravog razvoja ličnosti u vreme njegovog vaspitanja i odsustvo prosvetiteljskog duha u njegovom obrazovanju nije naučilo da se svojim slabostima suprotstavlja na zreo način, već jedino da svoje slabosti sputava u izražavanju.

Plašenje zahtevima krivičnog zakonika onda kada je seksualna želja već ovladala čovekovom voljom i kada ga je navela na neobuzdano ponašanje, navodi čoveka na licemerstvo, a svako licemerstvo puca prilikom teškog iskušenja.

Nečista savest zbog zloupotrebe seksualnog doživljaja jeste jedan od razloga čovekove seksualne neumerenosti, jer ponavljanjem čina

kome se savest protivi, a često i promovisanjem banalnog i neozbiljnog govorenja o seksu, čovek ugušuje (otupljuje) svoju sopstvenu savest i tako se bori protiv osećanja krivice.

Ali kada se vremenom sposobnost užitka smanji, na primer, zbog prirodnog pada polnih hormona u poznim godinama, tada se ne retko dešava da osećanje krivice zbog zloupotrebe seksualnosti izbije u čovekovu svest i ostvari prevagu nad osećanjem užitka.

Tada čovek ima iskušenje da iz osećanja krivice samo potisne svoje seksualne motive, umesto da ih pobedi i da seksualnim sposobnostima prida uzvišenu i jedino ispravnu funkciju – izražavanje ljubavi prema drugoj osobi.

Zloupotreba seksualnosti je zapravo do te mere ograničila osobu da ona nije više u stanju da shvati pravi smisao seksualnih sposobnosti - izražavanje ljubavi prema bračnom saputniku.

Takva osoba bi imala seksualni odnos samo radi užitka, a ne radi izražavanja prave ljubavi prema drugoj osobi, pa joj ljubav kao smisao seksualnosti jeste strana. Kako se nije pokajala za pogrešnu funkciju seksualnosti, već je seksualnost samo potisla, ona i dalje ima na

sebi pritisak nečiste savesti i zato iskušenje da svaku seksualnost proglasi grešnom, osim onu za stvaranje potomstva.

To je iskušenje onih vernika koji su skloni da se opterećuju krivicom, i da svoje nepobeđene slabosti samo potiskuju i sputavaju u izražavanju. Oni često promovišu shvatanje da seksualnost služi samo za razmnožavanje. No, kako Bog nije stvorio čoveka samo da opstane, već mu je podario uzvišeni smisao da živi za druge, tako ni seksualnost ne služi samo za reprodukciju već ima za smisao i izražavanje ljubavi prema bračnom saputniku. Ne čitamo li u Bibliji reči:

> “Muž da čini ženi dužnu ljubav, tako i žena mužu. Žena nije gospodar od svog tela, nego muž; tako i muž nije gospodar od svog tela, nego žena. Ne zabranjujte se jedno od drugog.” (1.Kor. 7,3-5)?

A zar u Bibliji nemamo i opomenu protiv shvatanja ljudi žigosane savesti koji se ustručavanja od hrane i seksa upravo zato što njihovu zloupotrebu nisu pobedili pa im se svako konzumiranje ukusne hrane i svako izražavanje seksualnosti zato čini grešnim?

Zar Biblija ne govori o takvima koji su “licemerni lažovi, žigosani po svojoj savesti i koji zabranjuju ženiti se i zapovedaju uzdržavati se od jela koja Bog stvori za jelo” (1.Tim. 4,2-3)?!

Takvi ljudi često postaju zastupnici borbe protiv seksualnosti, sa izraženom potrebom da osuđuju i mrze upravo one koji otvoreno čine ono što bi i oni sami podsvesno želeli, ali što zbog pobuđenog osećanja krivice sebi ne dopuštaju.

No, potreba za lažnim moralisanjem i osuđivanjem nije odlika samo licemera koji sputavaju ispoljavanje svojih slabosti, već je posledica nečiste savesti i onih koji svoja izopačenja otvoreno upražnjavaju.

Ali, u tom slučaju, oni kod drugih osoba osuđuju ona seksualna izopačenja koja sami lično nemaju, pa će osoba koja zloupotrebljava odnos sa suprotnim polom imati iskušenje da se u svom lažnom moralisanju i osuđivanju “okomi” na homoseksualce, a sami homoseksualci na pedofile ili na neku drugu seksualnu izopačenost, da bi tako svojom kritikom uzdigli prividnu predstavu o sopstvenoj ispravnosti pred sopstvenom savešću.

ZABLUDA: *"RAZLIKE IZMEĐU RODOVA SU IZNUĐENE TRADICIJOM. DOZVOLITE DETETU DA SAMO IZABIRA DA LI ĆE SE IGRATI SA ŽENSKIM ILI MUŠKIM IGRAČKAMA, I NEKA SAMO IZABERE DA LI ĆE SE PRIJATNIJE OSEĆATI U SUKNJI ILI PANTALONAMA!"*

Kako dete nije sposobno da donosi zrele odluke, jer još uvek nema razvijen razum i moć volje da odlučuje, roditelj treba da na sebi ponese odgovornost za detinja opredeljenja, da se stara da budu u skladu sa njegovim polom, sve dok ono ne postane samostalno i osposobljeno da samo odgovorno donosi svoje odluke. Ideja da su rodne razlike iznuđene tradicijom posledica je dekadencije savremenog čoveka i zloupotrebe njegovih rodnih posebnosti zbog kojih su one izgubile svoju svrhu zbog kojih su polno definisane.

Apsurdno je da nam savremena naučna saznanja više nego ikada ranije otkrivaju različite sposobnosti različitih polova i njihovo različito mesto pod suncem. Različita naučna istraživanja su otkrila da ženski hormoni još u prenatalnom razvoju izazivaju smrt (apoptozu) ćelija mozga zaduženih za muške intelektualne sposobnosti, dok testosteron kod muškaraca uništava one ćelije mozga koje su

zadužene za ženske intelektualne sposobnosti. Rezultat su različito razvijene različite vrste inteligencija između različitih polova, pa žene pokazuju razvijeniji F faktor (sposobnost korišćenja reči) i M faktor (sposobnost mehaničkog pamćenja), dok muškarci pokazuju razvijeniji R faktor (bolje razvijenu sposobnost shvatanja odnosa, pronalaženja opštih principa, pravilnosti i zakonitosti iz datih podataka) i N faktor (sposobnost lakog i uspešnog operisanja brojevima, prvenstveno pri osnovnim računskim operacijama).

U naučnom radu pod nazivom "Saosećajnost i nivo estradiola i androgena kod devetogodišnje dece" grupa autora otkriva kako devojčice sa višim nivoom muškog hormona testosterona pokazuju niži nivo empatije u odnosu na devojčice sa viškom estradiola, dok dečaci sa višim nivoom ženskog hormona estradiola pokazuju veću empatiju u odnosu na dečake sa viškom testosterona. Da ne bi muškarac u svojoj odgovornosti bio dekoncentrisan onim odgovornostima koje prevashodno odgovaraju ženskom polu, njegova emotivnost je, dakle, blokirana u razvoju muškim hormonom testosteronom. Dok je žena više obdarena emocionalnom inteligencijom koja otkriva njenu sferu

odgovornosti i starateljstva - a to su osobe sa kojima je neposredno bliska, dotle muškarca više odlikuje apstraktna inteligencija - pitanja od opšteg značaja koja ga navode da bude izvor sigurnosti njegove žene i porodice, i izvor pravde u ljudskoj zajednici. Zato, sasvim svrhovito njihovom mestu pod suncem - ženi je važnije kako se oseća, a muškarcu je važnije da li je to što on radi vredno, moćno, značajno i pravedno. Sposobnosti muškog i ženskog pola se međusobno komplementarno nadopunjuju. Na jednu istu stresnu situaciju žena će pre da reaguje emocijom straha i defanzivno (da bi sačuvala decu), dok će ofanzivnost prepustiti muškom polu koji je za agresivnu odbranu porodice i društva osposobljen svojim psihofizičkim posebnostima.

Ako je to tako, nameće nam se pitanje - kako je moguće da se uprkos naučnim faktima, u društvu promoviše ovakvo shvatanje da su tradicionalne razlike između polova u njihovom položaju u porodici i društvu izraz polne neravnopravnosti:

> “Kulturni i tradicionalni stereotipi o položaju polova u porodici su takođe primer vidljive neravnopravnosti. Muškarci su se posmatrali kao pametniji i razumniji od žena koje su emotivne,

tako da su imali glavnu reč u porodici." (Wikipedia, Massey, Douglas. "Categorically Unequal: The American Stratification System." NY: Russell Sage Foundation, 2007.)

Takvo slepilo pred naučnim faktima je moguće samo iz jakih ideoloških motiva, a oni su posledica degradacije savremenog čoveka i izopačenja njegovih polnih funkcija.

Savremena zapadna životna filozofija minimalizuje razlike između muškog i ženskog pola, i tu nesposobnost prepoznavanja različite uloge polova u ljudskoj zajednici pokušava da predstavi kao izraz poštovanja ljudske ličnosti.

No, ne treba nam puno mudrosti da bismo shvatili da ona predstavlja podilaženje slabostima ljudi, koji između namere da svojim sposobnostima odgovore na realne potrebe porodice i društva, i namere da se povode sa željama svog nepobeđenog Ega, izabiraju ovo drugo.

U savremenoj duhovnoj i moralnoj dekadenciji čoveka svaka polna uloga je osakaćena, jer zloupotreba sposobnosti radi satisfakcije (koja je koren polne nezrelosti) dovodi do gubljenja funkcije zbog koje ta sposobnost postoji, pa se to otkriva i u funkciji polnih sposobnosti.

Emotivnost koja treba da bude sposobnost izražavanja ljubavi, postaje izvor satisfakcije, pa ljudi više vole osećanja koja im voljena osoba izaziva nego njenu ličnost. Žena se odriče svojih ženskih odgovornosti (odgajanja deteta i služenja mužu), jer to ponižava njenu gordost. Ona postaje gorda da prizna zavisnost od muškarca u onim sferama u kojima je normalno da gradi komplementarni odnos prema muškarcu. Zato joj mnogobrojni izrazi nežnosti, koji su bili sasvim uobičajeni u zapadnoj kulturi u vreme njenog najvećeg prosperiteta smetaju, jer ih shvata kao poniženje sopstvene gordosti.

I muškarac se odriče svoje muške preduzimljivosti, borbe za društvenu pravdu i služenja društvu i čovečanstvu, pa postaje kukavica i "papučar". On svoje sopstvene odgovornosti prebacuje na državu, što objašnjava zašto se nivo testosterona kod muškaraca iz godine u godinu sve više snižava.

U takvom stanju oba roditelja gube motiv brižnosti prema svojoj deci jer ih deca ometaju u hedonizmu. Na kraju čovek gubi smisao života, jer je jedini pravi smisao života, koji prožima odnose i žive i nežive tvari, da postoji radi drugoga i da služi drugome.

ZABLUDA: *“ZAŠTITA OD SAVREMENOG DEKADENTNOG VASPITANJA JE POVRATAK KA PATRIJARHALNOM VASPITANJU DECE”*

Pojam patrijarhata se drastično razlikuje u svom značenju kada se poredi tradicionalni patrijarhat srednjevekovne Evrope koji je predstavljao nasilje muškarca nad ostalim članovima porodice, sa tradicionalnim patrijarhatom prosvećenog Zapada od XVI do XIX veka koji je strogo razdvajao različite odgovornosti različitih polova, ali uz potpuno međusobno poštovanje i uvažavanje. Tradicionalni patrijarhat Evrope srednjeg veka predstavlja represiju nad samom ljudskom ličnošću, i odlikuje ga manipulacija strahom od kazne, ili manipulacija ponositošću, a ponegde i sebičnim sentimentom kao motivima držanja moralnih vrednosti. Tradicionalni patrijarhat prosvećenog Zapada, gde svaki pol na sebi nosi svoju odgovornost, odlikovao je oslobođenu volju, zdravu savest i prosvećen razum u borbi protiv životnih iskušenja, i njegov rezultat bio je poštovanje ljudskog bića.

U patrijarhalnom vaspitanju na Balkanu žena se do skora smatrala nižim bićem, na koje je stavljana odgovornost svih manuelnih poslova koje je muškarac u svojoj gordosti sma-

trao ponižavajućim da obavlja, a koje čitamo u spisku koje je sastavio srpski etnolog Veselin Čajkanović (1881-1946):

„Srbina je nedostojan posao: kopati (prije 40—50 godina kopale su samo žene, a i danas je rijetko videti starijeg, imućnijeg i viđenijeg domaćina da kopa - primedba Čajkanovića), presti i svaki ženski posao raditi (i ako se ukorijenilo, među muškima, pletivo čarapa), vatru ložiti, vodu nositi, leb mijesiti (osim česnice), na ruke polijevati, svoje noge i glavu sam prati, češljati se sam (nego žene), oko male dece išta raditi"...(Etnografski Zbornik 32, 375) O Crnogorki kaže Medaković (str. 22): „Rabotna je Crnogorka u domu; ona gotovi, sprema po kući, šije, veze, plete, prede i tkaje. Ide na pazare i nosi teška bremena uz velike strane na leđima; ide na vodu, u mlin, u drva i za stokom". Vuk o Crnogorkama kaže ovo: „Osim svojijeh ženskijeh poslova, kao da predu, tku, kuvaju, muzu, itd, one rade i najveći dio poljskijeh i drugijeh poslova, koje inače ljudi rade. Često se može vidjeti kako se žene s teškijem teretima vuku preko stijena i planina, a muž ide prazan s puškom o ramenu i čibukom u ruci" (Crna Gora i Boka Kotorska 96). „'Iste ovakve poslove radi žena i u drugim našim krajevima, pa čak i u

onima koji se smatraju za najnaprednije“, Tih. R. Đorđević, Naš narodni život 69 (povodom gore navedenog Vukovog opisa).”

U isto vreme u patrijarhalnom vaspitanju prosvećenih zapadnih naroda, supruga i majka se smatrala kraljicom doma, dok su se njen suprug i deca prema njoj zaista tako i odnosili. Francuski diplomata i pisac Šarl De Varinji je krajem XIX veka objavio knjigu pod nazivom “Žene Sjedinjenih (američkih) država”. O položaju žene u američkom društvu, on je pisao:

“Na svakom mestu, javnom ili privatnom, u pozorištima, hotelima, u vozovima i brodovima, u restoranima i prodavnicama, na ulicama i u parkovima, u gostinskoj sobi i u kući svog oca, žena je kraljica.” (The Women of the United States, Charles de Varigny, 1895)

Poreklo takvog poštovanja žene Šarl De Varinji vidi u uticaju protestantizma (zapravo Jevanđelja, koje su tada protestanti promovisali):

“Ženama nikako nisu nedostajale smelost niti neustrašivost, ali tek od religijske promene koju je Engleska proizvela prelazeći sa katolicizma na protestantizam žena je dobila značajnu ulogu. Na nju je reforma uticala isto kao i na muškarca. Hrišćanstvo joj je donelo slobodu, a

protestantizam ju je oslobodio od dodatih stega. On joj je dao jednaka prava sa muškarcima. On je čak prepoznao i njenu prirodnu inteligenciju, njenu sposobnost percepcije i razuma, i njene dužnosti i odgovornosti u ovom životu. Ona je bila slobodna da živi kako je želela, čak i da se uda kako je htela. Na taj način se kretala u širem domenu svojih verskih ideja, u skladu sa njima ili ne, kako je želela. Povlačila se unutar sebe i razmišljala unutar svoje savesti, gde niko osim Boga ne bi mogao da je vidi. Osećanje neograničene odgovornosti podiglo se na mesto njene nekadašnje pasivne poslušnosti, a unutar nje je rođena snažna i nezavisna duša. ... Ona radi i planira, i usred konstantne aktivnosti ona zadovoljava jednu od najistaknutijih zahteva svoje prirode i svog srca, da oseti da je ona centar doma, i neophodna onima koje voli. ... U Sjedinjenim američkim državama, žena je kraljica. ... Muškarci su gradili, radili, sadili; žene su se bavile domaćim dužnostima, pripremale hranu i popravljale odeću, sve do večeri kada se porodica okupila oko zajedničkog jela. Sledila je opšta molitva, čitanje Biblije, religiozna instrukcija od oca, a zatim i druga molitva. To je bio jednostavan i potpun život, pun rada i religije; bez vremena za uzaludno žaljenje i prazne

snove; smireno i ozbiljno življenje; ne monotono niti prazno, već ono u kome su i um i telo uvek bili aktivni.

Njihovi napori su nagrađivani rastućim olakšanjem života, udobnošću koja je osvajana kroz predviđanje i rad, poznavanjem svih zanata koji potiču od neophodnosti učenja. U isto vreme, čovek je bio i arhitekta i graditelj, i uzgajivač i farmer, i drvoseča i stolar, i traper i lovac, ukratko, sve. Svaka godina je donosila novi progres, širi domen, povećanu žetvu, veći broj stoke, sve veći prosperitet u svim stvarima " (Isto, str. 11-13)

Jedan drugi Francuz, Aleksis De Tokvil, boraveći u Americi 1831-1832 godine zapazio je razliku između američkog i patrijarhata mnogih evropskih naroda i tim povodom zabeležio:

"Ima ljudi u Evropi koji, brkajući različite atribute polova, hoće od muškarca i žene da načine dva bića ne samo ravnopravna nego i istovetna. Oni oboma daju iste funkcije, nameću iste dužnosti i priznaju ista prava; mešaju ih u svemu, u radu, uživanjima, poslovima. Lako je shvatiti da upinjući se tako da izjednače jedan pol s drugim degradiraju oba; i da iz te grube mešavine onoga što je delo prirode ne može nikad proizaći drugo šta do slabi muškarci i nečasne žene. Amerikanci nisu tako shvatili onu vrstu

demokratske jednakosti koja se može uspostaviti između žene i muškarca. Mislili su, pošto je priroda stvorila tako veliku različnost između telesnog i duhovnog sklopa muškarca i žene, da je njena jasno pokazana svrha bila da njihovim različitim mogućnostima nameni i različitu primenu, pa su prosudili da se napredak ne sastoji u tome da iste stvari rade različita stvorenja, nego da se postigne da svako od njih najbolje mogućno izvrši svoj zadatak. ... Ne viđa se da Amerikanka upravlja spoljnim poslovima porodice, da vodi trgovinu, niti, najzad, da prodire u političku sferu; ali se ne viđaju ni takve koje bi bile prisiljene da obavljaju teške ratarske radove niti ikakav mučan posao koji iziskuje razvijenu telesnu snagu. ... Tako Amerikanci ne misle da muškarac i žena imaju dužnost i pravo da rade iste stvari, ali pokazuju podjednako uvaženje uloge svakoga od njih i smatraju ih bićima čija je vrednost podjednaka, mada im se sudbina razlikuje. ... Amerikanci, koji su podređenost žene ostavili da i dalje postoji u društvu, uzdigli su dakle ženu, koliko god su mogli, na nivo muškarca u duhovnom i moralnom svetu, i čini mi se da su u tome divno shvatili istinski pojam demokratskog progresa. Što se mene tiče, ne kolebam se da kažem: mada žena u Sjedinjenim

Državama takoreći ne izlazi van domaćeg kruga i mada je u njemu, u izvesnom pogledu, veoma zavisna, nigde mi se njen položaj nije činio viši. A ako bi me sad, kad se približavam kraju ove knjige, u kojoj sam ukazao na tolike zamašne stvari što su ih Amerikanci ostvarili, neko upitao čemu mislim da treba poglavito pripisati neobični procvat i sve veću snagu tog naroda, odgovorio bih da ih treba pripisati visokim odlikama njegovih žena." (Aleksis De Tokvil, Demokratija u Americi, god. 1835.)

Dakle, postoji drastična razlika između dve vrste patrijarhata, prosvećenog zapadnog i srednjevekovnog evropskog (u koji spada i balkanski patrijarhat), adekvatan razlici između dve vrste vaspitanja, pravog vaspitanja dece i vaspitanja dece koji predstavlja njihovo svojevrsno dresiranje i manipulisanje slabostima pale ljudske prirode.

Represivni autoritet patrijarhalnog oca, koji je ranije vladao neprosvećenim i nesamostalnim članovima svoje porodice, danas je zamenjen represivnim autoritetom države, koja ulazi u sferu privatnog života pojedinca do te mere, da time prevazilazi sve granice ljudskog dostojanstva.

U filmu “Narednik Jork” (1941), koji je imao za svrhu da ohrabri američkog građanina da učestvuje u Drugom svetskom ratu, opisuje se ubeđivanje vojnika Jorka da uzme oružje u ruke i da brani nasleđe zemlje u kojoj živi. Major poštuje njegovu slobodu savesti da se tome suprotstavi, ali mu objašnjava da su njegovi preci naselili Ameriku upravo u potrazi za slobodom, koja sada treba da se brani. Zatim mu postavlja pitanja koja ga podsećaju na nasleđe slobode u kojoj on sada slobodno uživa:

> *“Ti hoćeš da se moliš na svoj način? Ti si farmer? Ti hoćeš da oreš i* ***da odgajaš porodicu po svojoj volji****?! To je tvoje nasleđe, i moje, i svih civilizovanih ljudi. To nasleđe staje skupo. Može da nas staje života da ga sačuvamo!”*

Na žalost, sloboda koja je kroz mnoge žrtve izvojevana, sada se gubi u miru i blagostanju, zato što odgovornost koju sloboda donosi, ljudi više nisu spremni da preuzmu na sebe i da se za nju bore. Danas država preti da će oduzeti decu roditeljima koji da ih vaspitaju po svojoj savesti, ako eventualno primenjuju telesno kažnjavanje. Kako je svet došao u takvo stanje da se telesno kažnjavanje deteta proglašava pojmom zlostavljanja, tema je sledećeg poglavlja.

ZABLUDA: *"UPOTREBA BATINA U VASPITANJU DETETA JE POGREŠNA, ZATO ŠTO SU ISTRAŽIVANJA POKAZALA DA SU DECA KOJA SU DOBIJALA BATINE AGRESIVNIJA OD ONIH KOJA NISU"*

Priroda životnih iskušenja je takva da ako njih ne pobeđujemo, ona će nas nadvladati i rezultat će biti naša oslabljena volja, otupela savest; a ako svoje loše motive ponašanja izgovaramo, rezultat će biti i gubljenje zdravog razuma, dok će našim bićem ovladati i držati ga u ropstvu motivi kojima se nismo oduprli (ponositost, sebičnost, telesnost, itd).

Bez razvijene savesti i volje, teško se može reći da iko ima slobodnu ličnost da vlada sobom kako hoće, već, što je danas sve češće, čovekovo ponašanje postaje determinisan produkt spoljnih pritisaka i nepobeđenih sopstvenih iskušenja. Zato, postati i ostati slobodan čovek zahteva svakodnevnu borbu sa sobom, svakodnevno sahranjivanje velikog Ja. Takvu borbu malo dete nije u stanju samo da obavlja, zato što nema razvijene sve elemente ličnosti koji mu omogućavaju da se samostalno bori protiv sopstvenih iskušenja, već mu u razvoju savesti, volje i razuma treba naša pomoć.

Svrha batina je da pomognu detetu da se odupre lošem motivu ponašanja koji preti da ovlada njegovom voljom, kada ono odbacuje sve verbalne naloge za odupiranje iskušenju koji su bili upućeni njegovoj savesti. “Bezumlje je privezano detetu na srce; prut kojim se kara ukloniće ga od njega.” (Priče 22,15) Pod pritiskom telesnog kažnjavanja ono formira savesnu i snažnu volju kojom će imati moći da se odupre i sadašnjim i budućim životnim iskušenjima. Ako ne bude bilo sposobno da posluša nalog roditelja, nasuprot sopstvenim hirovima, neće imati snagu volje ni da posluša sopstveni razum kada ga bude stekao i kada ga bude upozoravao na hitnu akciju volje u odupiranju iskušenju.

No, odrasli ljudi savremenih generacija ne vide potrebu da svoju decu vaspitavaju u borbi protiv njihovih iskušenja, jer ni sami ne vode borbu protiv sopstvenih iskušenja. Štaviše, vaspitavanje deteta predstavlja svojevrstan ukor za nevaspitanje njihove sopstvene ličnosti. Zato, kada saosećaju sa decom koja su u iskušenju, oni staju na stranu njihovog iskušenja i podržavaju njihovo suprotstavljanje sopstvenoj savesti. U kakvom su neprijateljstvu sa sopstvenom savešću mnogi zapadni pedagozi

možemo shvatiti ako pogledamo sledeći odlomak iz bestselera njihove omiljene literature, “Slobodna deca Samerhila” britanskog pedagoga Aleksandra S. Nila:

“U prošlosti, moje glavno zanimanje nije bila nastava, već davanje »individualnih časova«. Većini dece bila je potrebna psihološka nega, no uvek je bilo mališana tek pristiglih iz drugih škola, pa su individualni časovi (u daljem tekstu i.č.) imali za cilj da ubrzaju njihovo prilagođavanje slobodi. Ako je dete svo zgrčeno iznutra, ono ne može da se prilagodi životu u slobodi. I.č. su u stvari bili neformalni razgovori kraj upaljenog kamina. Ja bih uzeo lulu, a i dete je smelo da puši ako mu se pušilo. Cigareta je često bila prvi korak u probijanju leda. Pozvao sam jednom četrnaestogodišnjeg dečaka da popriča sa mnom. Bio je upravo stigao iz tipične privatne škole. Primetih da su mu prsti žuti od nikotina, pa izvadih paklo cigareta i ponudih ga. »Ne, hvala«, promuca on. »Ne pušim, gospodine.« »Ma uzmi jednu, prokleti lažove!«, rekoh osmehujući se, i on uze cigaretu. Tako sam ubio dve muve jednim udarcem. Preda mnom je bio dečak u čijim su očima upravitelji škole bili kruti moralisti i pobornici čvrste discipline koje obavezno treba obmanjivati. Ponudivši ga cigaretom, po-

kazao sam mu da odobravam njegovo pušenje. Nazivajući ga »prokletim lažovom«, našao sam se sa njim na ravnoj nozi. Istovremeno, zadao sam udarac i njegovom kompleksu autoriteta, jer sam mu pokazao da i upravitelj škole može bez skanjeranja i veselo da psuje. ... Iz prethodne škole je bio izbačen zbog krađe. »Čujem da si ti pomalo prevarant«, rekoh. »Na koju foru bi najbolje pokrao železnicu?« »Nikada nisam pokušao da potkradam železnicu, gospodine.« »E, to ti ne valja!«, rekoh ja. »Moraš da probaš. Ja znam sijaset potrebnih štosova.« Ispričah mu nekoliko. Zinuo je od čuda." (Aleksandar S. Nil, Slobodna deca Samerhila, str. 55-56)

Protiv savesti koja ga opominje protiv loših motiva ponašanja (ponositosti, sebičnih i telesnih želja) čovek se može boriti na dva suprotna načina. Jedan je da svoje loše motive sputava u ispoljavanju i da tako sebe zavarava da je ispravan dok svoju nečistu savest dodatno rasterećuje kroz lažno moralisanje i osuđivanje onih koji svoje slabosti otvoreno ispoljavaju. Drugi način je da svoje loše motive otvoreno ispoljava, po mogućstvu da sa njima javno paradira i da ih ponavlja da bi tako otupljivao glas savesti koji ga opominje, dok svoju nečistu savest dodatno rasterećuje tako što osuđuje

svaki stvarni primer pobede nad iskušenjem, predstavljajući ga kao izraz formalizma i licemerstva.

Dok je prvi način borbe protiv savesti bio karakterističan za srednji vek, drugi je karakteristika savremenog zapadnog sveta. Zato mnogi roditelji u vaspitanju detinje savesti kroz telesno kažnjavanje vide ukor protiv sopstvene ravnodušnosti prema sopstvenim iskušenjima.

Roditelji koji su nezrele ličnosti teško mogu da vaspitavaju decu da postanu zrela, jer je njima samima preuzimanje odgovornosti na sebe same često toliko neprijatan stres da žele čak i svoju decu da sačuvaju od odrastanja ličnosti kao kakvog izuzetno neprijatnog stresa. Oni misle da je izraz ljubavi prema deci osloboditi ih od životnih odgovornosti, pa ih oslobađaju upravo od onih odgovornosti koje bi jedino mogle da proizvedu zdravo sazrevanje i odrastanje detinje ličnosti. Oni ugađaju detinjim slabostima, umesto da decu od njih rasterete. Da bi upotrebu batina proglasili zlostavljanjem, oni se pozivaju na različita istraživanja koja otkrivaju da su deca koja su kažnjavana batinama u proseku agresivnija od one dece koja batinama nisu kažnjavana.

Međutim, postoje tri ozbiljne primedbe na metodologiju ovih istraživanja.

Prva primedba je što istraživanja ne prave razliku između kažnjavanja i zlostavljanja. Danas, kada su oba roditelja zaposlena i kada su malo vremena sa detetom, pitanje je koliko detinje poverenje u roditeljsku ljubav može biti duboko, da bi telesno kažnjavanje od takvog roditelja bilo prihvaćeno kao dobronamerno, a ne kao izraz zlostavljanja. Ukor, ma koliko bio pravedan, zahteva i snagu za odupiranje iskušenju, a ako dete nema poverenja u ljubav roditelja, neće imati zdravu snagu da svoj hir odbaci u svom korenu. Još je gore, ako roditelj koristi kažnjavanje deteta kao ventil za pražnjenje ličnih frustracija, dajući kroz batine detetu saznanje da ga ne voli i da ga odbacuje zbog njegovih slabosti. Ne možemo tvrditi da je takvo zlostavljanje jednako po posledicama kažnjavanju u kojem dete jeste svesno da je svoje batine zaslužilo i pri kojem zadržava odnos ljubavi i poverenja prema roditelju. Ako neko dete izjavi da je dobilo batine ni krivo ni dužno, jasno nam je da je ono živelo sa hendikepom nepravde koja je prema njemu učinjena upotrebom sile, ali ako je dete bilo svesno da je batine zaslužilo i da se zahvaljujući njima odu-

prlo svojim iskušenjima, kako se može govoriti da je ono zbog tih batina imalo ikakav psihički hendikep?!

Sledeća primedba je da istraživanja ne prave razliku između pravovremenog i zakasnelog kažnjavanja. Naučno je utvrđeno da što je dete starije, batine shvata na destruktivniji način. Svakako da sama potreba deteta da bude kažnjeno u kasnijem uzrastu otkriva da ono nije vaspitano pravovremeno. Na žalost, mnogi roditelji kreću sa kažnjavanjem deteta tek kada je njihova nemarnost u vaspitanju deteta donela drastične posledice u njihovom neobuzdanom ponašanju, i onda oni pokušavaju da batinama sputaju decu u ispoljavanju svog nevaspitanog karaktera. Pokušavajući da obuzdaju i smire već razmaženu decu, oni ih samo dodatno osujećuju u njihovim hirovima i time proizvode njihovu primetnu depresiju. Kako je svrha batina u tom slučaju najčešće samo da se deca obuzdaju u ispoljavanju već formiranog lošeg karaktera, roditelji su primorani da ih koriste konstantno. Prirodno je da će taj zakasneli pritisak deca da shvataju kao atak na svoj samovoljan i razmažen Ego. Zato su psiholozi utvrdili da čak i najnežnije “ćuške” ostavljaju negativne posledice na psihu deteta. Ne bi nas

začudilo ako bi uskoro neko novije istraživanje pokazalo izraženu zastupljenost depresije kod dece koja su verbalno ukoravana što odbijaju da pospreme svoje igračke, što žvrljaju po zidu ili što odbijaju da jedu drugu hranu osim slatkiša. Ako dete ne shvata pravednost telesne kazne koju je dobilo zato što je, na primer, tuklo drugu decu, pa zato pada u depresiju, onda takvo dete svakako ima problem sa zakašnjenjem elementarnog vaspitanja. Ali će svakako imati problem i sa formiranjem zdrave savesti u ostatku života. Deca koja su već iskvarena i razmažena, isto kao i odrasle nesazrele ličnosti, svaki dobronamerni ukor doživljavaju kao zlostavljanje svoje ličnosti ili zapravo, ispravnije rečeno, doživljavaju kao zlostavljanje svog velikog Ega, pošto se teško može reći da su svoju ličnost oslobodili i stekli kroz borbu sa samim sobom i sopstvenim iskušenjima.

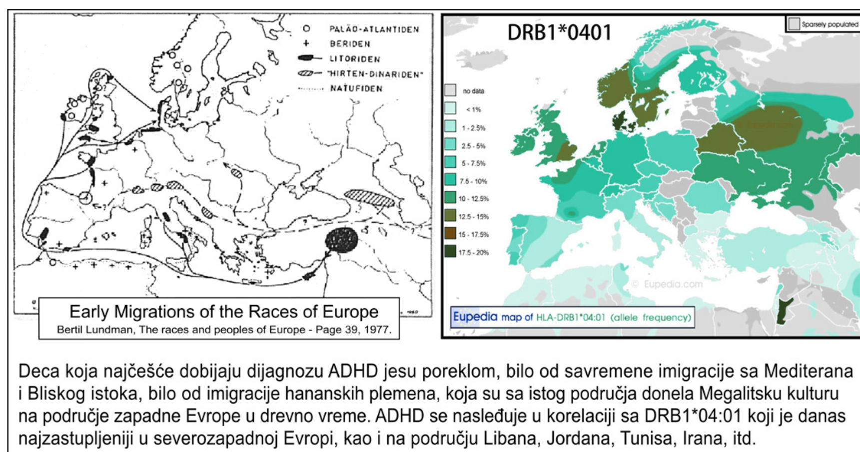
Prosvećene osobe cene batine koje su dobile kao deca i verbalne ukore koje dobijaju kao odrasle ličnosti, jer su svesne da je greh njihov najveći neprijatelj i istinski zlostavljač njihove ličnosti. Osobe koje su celog veka ostale neodrasle ličnosti, ne mogu da cene batine, jer podsvesno prepoznaju da su ukor i za njihovo sadašnje stanje.

Kratkotrajno telesno kažnjavanje koje ima za rezultat odupiranje iskušenju koje preti da zavlada detinjom voljom svakako ne ostavlja nikakve štetne posledice, za razliku od dugotrajnog psihičkog zlostavljanja koje sama ličnost trpi od strane svojih nepobeđenih iskušenja, od strane sopstvene sebične želje, ljubomore, zavisti i mržnje koji katkada vladaju čovekovom voljom ceo ostatak života ako se ne pobede u mladosti ispravnim vaspitanjem.

Poseban otežavajuć momenat u primeni telesnog kažnjavanja dolazi od strane države i društva u kojima postoji jaka propaganda protiv upotrebe batina i gde se deca ohrabruju da batine doživljavaju kao atak na svoju ličnost i gde se ona ohrabruju da prezru njihovu svrhu. Njima se obezbeđuje SOS telefonski broj na koji odmah mogu da pozovu policiju ukoliko im roditelji čak samo zaprete da će im dati batine, a roditeljima se preti oduzimanjem deteta. U zemljama koje prednjače u borbi protiv telesnog kažnjavanja zabeleženi su slučajevi da su agresivna deca zvala policiju da prijave socijalnog radnika zato što je pokušavao da ih svojom fizičkom silom razdvoji od one dece na kojoj su ona sprovodila fizičko nasilje. U odbrani svojih hirova od restriktivnog uticaja roditelj-

skog vaspitanja ta deca imaju podršku države i društva.

Treća, svakako najvažnija primedba na primenjenu metodologiju istraživanja koja se koristi da se batine proglase neispravnom metodom vaspitanja je ta, što su zajedno sa nemirnom decom koja prirodno zahtevaju kažnjavanje uračunata prirodno mirna deca koja ne zahtevaju kažnjavanje da bi bila mirna. Greška do koje se dolazi je adekvatna grešci koju bismo napravili kada bismo zaključili da zatvore treba ukinuti sa optužbom da prave kriminalce, zato što osobe koje nisu nikada bile u zatvoru pokazuju bolji karakter od onih koje su bile u zatvoru. Naravno, nisu kriminalci postali kriminalci zato što su bili u zatvoru, već su bili u zatvoru zato što su kriminalci. Isto tako i deca koja su dobijala batine nisu postala agresivna zato što su dobijala batine, već su dobijala batine zato što su već prethodno bila agresivna. Postoje deca koja su prirodno mirna i koja ne zahtevaju nikakvo kažnjavanje da bi bila mirna i zato ona kvare rezultate istraživanja. Zato, da bi istraživanje bilo objektivno, trebalo bi ga uraditi sa decom koja su pokazala približno isti agresivan karakter, a imala su različit tretman u kažnjavanju.

Deca koja najčešće dobijaju dijagnozu ADHD jesu poreklom, bilo od savremene imigracije sa Mediterana i Bliskog istoka, bilo od imigracije hananskih plemena, koja su sa istog područja donela Megalitsku kulturu na područje zapadne Evrope u drevno vreme. ADHD se nasleđuje u korelaciji sa DRB1*04:01 koji je danas najzastupljeniji u severozapadnoj Evropi, kao i na području Libana, Jordana, Tunisa, Irana, itd.

Na području Skandinavije agresivna deca zbog svog ponašanja lako dobiju dijagnozu ADHD (hiperaktivni poremećaj). U Stokholmu oko 10 % dečaka između 13-17 godina su imali dijagnozu ADHD 2016 godine. I ako pogledamo korelaciju ADHD sa genetičkim markerima (A. Aureli, P. Sebastiani, T. Del Beato, 2008), ustanovićemo da je posebno dobijaju deca sa nasleđenim genetičkim markerom HLA-DR4, bilo da je reč o savremenim imigrantima sa Bliskog istoka i Mediterana, bilo da je reč o starosedeocima Skandinavije, nosiocima čuvene Megalitske kulture, koji su HLA-DR4 nekada davno doneli sa Bliskog istoka na područje Zapadne Evrope i Skandinavije. Genetska pozadina dečje agresivnosti se mora uzeti u obzir prilikom utvrđivanja stvarnog efekta telesnog

kažnjavanja, jer genetski faktor ukazuje na to da su agresivna deca bila agresivna pre nego što su roditelji primenili telesno kažnjavanje, a ne da su ona postala agresivna zbog telesnog kažnjavanja. To ne osporava fakat da pogrešno vaspitanje može prirodno agresivnu decu da učini još agresivnijom.

Istraživanje veze između ADHD i genetskog nasleđa otkrilo je ne samo pozitivnu već i negativnu korelacija između ADHD i nosilaca određenih genetskih markera. Nosioci HLA-DR3 alela koji je odlika nordijske populacije pokazali su oko pet puta manju sklonost ka dobijanju dijagnoze ADHD u odnosu na nosioce DR4. To znači da su nordijska deca prirodno smirena i da ne zahtevaju fizičko kažnjavanje da bi bila mirna. No, to što ona prirodno nisu agresivna, ne znači da ne trpe posledice zbog odsustva svog vaspitanja. Njihovo iskušenje nije agresivno ponašanje već egocentričan odnos prema drugim ljudima, koji kao rezultat ima izraženu sklonost ka depresiji tokom celog ostatka njihovog života. Ukoliko roditelji svojim vaspitavanjem podražavaju njihovu fiksaciju na prvoj fazi razvoja, ona će jako teško, ne samo telesnu kaznu, već i najdobronamerniji ukor da shvate kao izraz ljubavi. Svako osuje-

ćenje svog egocentrizma ona shvataju kao atak na sopstvenu ličnost. U svakom slučaju, postojanje takve dece kvari rezultate savremenih istraživanja o ulozi telesnog kažnjavanja jer daju utisak da su mirna zato što nisu fizički kažnjavana, a zapravo ona nisu kažnjavana zato što su prirodno mirna.

Da bismo mogli da utvrdimo da li telesne kazne zaista pomažu deci da odbace svoje loše hirove, potrebno je, kao što smo videli, da se istraživanje obavi na populaciji dece koja je uniformnih sklonosti ka agresivnosti, zatim da se napravi razlika između telesnog vaspitanja i zlostavljanja, i da se analizira populacija dece predškolskog doba, ili bar pre njihovog adolescentnog osamostaljivanja, jer zakasnelo vaspitanje telesnom kaznom nije pravovremeno vaspitanje. No, savremena naučna istraživanja se uglavnom prave tako površno da daju očekivane ideološki podobne rezultate. Pitamo se da li je u savremenom tako obimnom naučno-istraživačkom radu moguće da je neko radio istraživanja koja ispunjavaju sve pomenute uslove i, naravno, da li ta istraživanja govore o korisnosti ili štetnosti telesnog vaspitanja?

Grupa naučnika (Ivor Braden Horn, i ostali, 2004. godine) je od 1.459 naslova naučnih ra-

dova koji se bave vaspitanjem dece telesnim kažnjavanjem objavljenih na PubMed i Psycinfo izabrala samo one radove koji ispunjavaju uslove koji su bliski onima koje smo mi ovde postavili kada smo uslovili da naučni rad 1) mora da pravi razliku između telesnog kažnjavanja i telesnog zlostavljanja, 2) mora da pravi razliku između pravovremenog i zakasnelog kažnjavanja i 3) mora biti urađen na populaciji koja je u velikoj meri uniformna po stepenu sklonosti dece ka agresivnom ponašanju. Grupa naučnika je isto tako postavila uslov da istraživanje mora da pravi razliku između telesnog kažnjavanja i telesnog zlostavljanja, da u istraživanje ne smeju da uđu adolescenti, već samo deca ispod 15 godina, i da rad analizira podatke za crnačku decu. Uslov je ispunilo samo 7 radova. Naučnici nisu mogli da donesu nikakav konkretan zaključak, jer su tri rada otkrivala pozitivan efekat telesnog kažnjavanja, i takođe tri rada - negativan efekat, a jedan rad je otkrivao neutralan efekat telesnog kažnjavanja.

No, od tih sedam, tri rada koriste transferzalnu metodu istraživanja, koja analizira trenutne doživljaje roditelja, a ne longitudinalnu koja gleda posledice telesnog vaspitanja u kasnijoj dobi. Dešava se da nemirno dete pre-

brodi pubertet pobednički, jer je kao malo uz pomoć batina stalno razvijalo volju samobuzdavanja, a da se mirno dete bez potrebe za batinama iskvari tek u pubertetu, jer nije imalo iskušenja niti prilike da razvija volju da sebe obuzda. Kada ta tri rada odbacimo, ostaju nam još samo četiri. Kada se izuzme rad koji se bavi decom starijom od 11 godina, ostaju nam tri rada.

I kada se izuzme rad koji analizira decu koja ne žive sa ocem jer su im majke razvedene, od svih 1.459 naslova ostaju nam samo dva naučna rada koji ispunjavaju potrebne uslove. Njihovi rezultati otkrivaju pozitivne efekte telesnog kažnjavanja (Deater-Deckard et al. 1996, Gunnoe et al. 1997).

Isti su rezultati i pojedinih drugih radova koji nisu ispunili sve navedene uslove (Lansford et al.2004; Regalado et al. 2004; Deater-Deckard et al. 2005).

Dakle, naučna istraživanja, koja su rađena uz odgovarajuće uslove, potvrđuju biblijsko načelo: “Ko žali prut, mrzi na sina svog; a ko ga ljubi, kara ga za vremena.” (Priče 13,24) To načelo je takođe dato uz uslov visoke svesti o sopstvenoj odgovornosti roditelja kao vaspitača svog deteta: “I vi očevi! Ne razdražujte decu svoju,

nego ih gajite u nauci i u strahu Gospodnjem.” (Efescima 6,4)

Treba imati na umu da agresivnost dece sa višim nivoom testosterona nije posledica samih sposobnosti koje testosteron proizvodi, već pogrešne funkcije tih sposobnosti zbog toga što ta deca danas nisu vaspitana. Savremeni zapadnjak ne ume da pobeđuje svoja svakodnevna životna iskušenja, pa zato postaje nemoćan kada treba detetu da pomogne da pobedi sopstvenu agresivnost ili razmaženost.

Zato mu je lakše da takvom detetu da dijagnozu koja će simptome njegove nevaspitanosti proglasiti bolešću i tako dete osloboditi od odgovornosti da svoje iskušenje pobedi. I deca i odrasli koji uzimaju tablete protiv simptoma svoje nesazrelosti, u ogromnoj meri zloupotrebljavaju tablete jer njima kod sebe ugušuju svest o potrebi da svoja iskušenja istinski pobede u svom korenu. Nemirnoj i agresivnoj deci se daju tablete koje sadrže amfetamine koji slično narkoticima podižu dopamin u mozgu i blokiraju prednji korteks, tako da agresivna osoba biva ometena u pokušaju da sebe pobedi i da odraste kao ličnost, jer je ugušena njena svest o problemu. Naučno je utvrđeno da amfetamini smanjuju ukupnu zapreminu mozga, pa se zato neće pogrešiti ako se njihova upotreba

uporedi sa efektima ranije primenjivane lobotomije. Roditeljima je veoma lako da se odriču odgovornosti vaspitanja dece tako što ih smiruju tabletama ili tolerisanjem svakodnevnog igranja video igrica koje podizanjem dopamina postižu isti efekat. Kao alternativa telesnom kažnjavanju često se preporučuje kažnjavanje uskraćivanjem detetu onoga što ono voli, što zapravo ulazi u sferu psihičkog kažnjavanja. Pogledajmo šta kažu naučna istraživanja o psihičkom kažnjavanju u odnosu na telesno kažnjavanje:

“Rezultati su pokazali da je verbalno zlostavljanje bio važniji prediktor problema ponašanja od telesnog kažnjavanja. (Gunnoe and Mariner 1997). Teorija vezanosti (Bowlby 1969/1982) tvrdi da deca razvijaju emocionalne i probleme ponašanja kada im njihovi roditelji ne pružaju okruženje podrške i sigurnosti. Ova teorija se može tumačiti kao sugerisanje da je emocionalno i verbalno zlostavljanje destruktivnije od fizičkog kažnjavanja. Fizičko kažnjavanje ne mora nužno da podrazumeva odbacivanje, pogotovo s obzirom na to da se ova disciplinska tehnika široko smatra normativnom (Lansford et al. 2005). Otvoreno verbalno zlostavljanje ili neprijateljstvo, dete će verovatno protumačiti kao jasnu

naznaku prezira i odbacivanja, dok razloge za telesno kažnjavanje ono će razumeti kao posledicu lošeg ponašanja. Dakle, ponižavajući i namerno zli komentari od strane roditelja mogu da budu veoma štetni (Wolfe i McIsaac 2011). Deca koja su konzistentno izložena takvom roditeljskom ponašanju, konačno, mogu da nauče da pogrešno interpretiraju emocionalne naznake, a verovatnije će i drugima pridavati agresivne namere bez obzira na njihove stvarne namere (Dodge i dr. 1994; Wolfe i McIsaac 2011).” (Sara Z. Evans, Leslie Gordon Simons, Ronald L. Simons, The Effect of Corporal Punishment and Verbal Abuse on Delinquency: Mediating Mechanisms)

Kao što vidimo, psihičko kažnjavanje može biti veoma štetno jer daje poruku detetu da ga roditelj ne voli ili da ga voli uslovno, sebičnom ljubavlju. Uslovna ljubav formira kod deteta svest da roditelj ne voli njegovu ličnost, već da voli samo vrednosti koje u njemu vidi. Takvo dete gubi zdravo samopoštovanje svoje ličnosti i postaje nesposobno da samo sebi prizna svoje slabosti, jer ga roditelj uči da treba u sebi da nađe vrednost da bi moglo sebe da voli, da ne bi sebe mrzeo. Prilikom telesnog kažnjavanja dete može zadržati psihološku podršku roditelja i uverenje da ga roditelj voli, dok prili-

kom psihičkog kažnjavanja ono teško može da se otme utisku da ga roditelj odbacuje.

Dakle, pravo vaspitanje mora kod deteta da formira sigurnost da ga roditelj uvek voli, ali da ne voli njegove vrednosti ili možda slabosti. Tako će dete uvek imati zdravu snagu pokajanja za svoje slabosti, a ne krivicu ili sramotu koji ga navode na sputavanje i licemerstvo.

Kako izgleda primer ispravne funkcije telesnog kažnjavanja, možemo videti u istinitom iskustvu jednog bračnog para koje je postavljeno na diskusionim grupama koju su otvorili kritičari telesne kazne:

> “Naš sin bi plakao zbog ljubomore kad god bi video kako smo moja supruga i ja u zagrljaju, pa smo izbegavali da se zagrlimo pred njime da mu ne bismo provocirali ljubomoru. Još ranije smo primetili da je ljubomoran, ali ovoga puta je izraženo negodovao što smo zajedno, dolazio je između nas i rukama pokušavao da nas rastavi i veoma negodovao što smo jedan drugoga grlili. Sva naša verbalna kritika tog njegovog stava nije donosila nikakve rezultate. Jednostavno, njegova unutrašnja želja je bila jača od sile naših reči. A ako ga ostavimo u takvom stanju, on će biti ljubomoran i dalje. Mučiće se možda kroz ceo život zbog ljubomore, čas pre-

ma nama, čas prema svom budućem bratu ili sestri, a kasnije zbog drugih ljudi. Šta biste vi uradili na našem mestu? Dozvolili da se muči? Da bude zlostavljeno od sopstvene ljubomore? Mi smo odlučili da mu pomognemo. Prvo smo mu dali blage batine po zadnjici. I ponovo pred njim se zagrlili. On je opet pokazao nezadovoljstvo. Ponovili smo mu usmenu kritiku, i dali još jače batine, jer su slabe batine očito kod njega izazvale samo dodatni bunt i nezadovoljstvo. I onda smo se opet pred njime zagrlili. Opet je nezadovoljan krenuo da nas rastavlja. Tada smo mu dali još jače batine.

I šta se onda desilo? Odbacio je ljubomoru i sa time su prestali svi znaci njegove dotadašnje depresije. On je onda sam došao između nas i zagrlio nas oboje, i onda čak tražio da budemo zajedno u zagrljaju i međusobno i sa njime. Desetak minuta ranije bio je veoma nesrećan, a sada veoma srećan. Zašto?

Zato što je sada odbacio duh ljubomore i nije više bio pod njenim pritiskom. Da smo ga istukli prvi put kada smo primetili kod njega ljubomoru, nekoliko meseci ranije, skratili bismo mu muke još mnogo ranije. Zaključili smo da smo trebali ranije da mu pomognemo da se odupre ljubomori, a ne posle toliko vremena patnje, i

što je još gore, ovladavanja ljubomore njegovom voljom i ličnošću. Isto tako, da smo ostali samo na blagim batinama, on bi zadržao negodovanje i same batine bi shvatio kao uvredu svog Ega, a ne kao povod da se odrekne svog Ega. Da smo ga ostavili sa ljubomorom u duši, nosio bi problem celog svog života. No, mi smo mu jačim batinama pomogli da se odrekne svog velikog Ja i da stekne svoju slobodnu ličnost.

Šta biste vi savetovali da smo trebali da uradimo? Da li da dozvolimo da njegova volja i dalje bude pokorena motivu koji će ga mučiti? Naveli smo primer ljubomore kod rođenog deteta, ali svakako da dete može da ima razna druga iskušenja, da traži nešto što nije njegovo, da traži da jede ono što nije zdravo, da odbija da spava na vreme, da odbija da se kupa, itd."

Mnoge roditelje u odnosu prema deci ne pokreće prava ljubav već sebični sentiment, pa ugađanje detinjim slabostima i oslobađanje dece od onih odgovornosti koje jedino mogu da proizvedu odrastanje njihove ličnosti, oni vide kao izraz ljubavi prema detetu. Svako strogo vaspitanje ili telesno kažnjavanje, ma kako da je neophodno, takvi roditelji shvataju kao oblik fizičkog zlostavljanja, zato što saosećaju sa decom iz svog sebičnog sentimenta.

Mnoge savremene majke ne vole svoju decu, jer ih ugrožavaju u njihovom hedonizmu. Ta deca su im teret. Te majke zapravo ne žele da ispravno vaspitavaju decu zato što se deca tada bune i plaču. Lakše je tim majkama da udovolje slabostima svoje dece i da na tome grade odnos ljubavi prema deci, bez nemira i nezadovoljstva. Ali kako takve majke nemaju prave ljubavi prema svojoj deci (jer, na primer, znaju da slatkiši kojima kupuju ljubav dece nisu za njih zdravi), savest im nije čista. Da bi umirile svoju savest te majke počinju do maksimuma da pobuđuju materinski sentiment prema svojoj deci. Umesto da se pokaju za svoj nedostatak ljubavi (i promene svoje sebične motive u nesebične) te majke sebe zavaravaju promenom na nivou osećanja. Izazvana osećanja zatim postaju objekat nepobeđene sebičnosti i zato majku čine ranjivom, zabrinutom i preopterećenom.

Kada takve majke na kraju odu kod psihologa i kada izuste *“Moj problem je što svoje dete previše volim!”* psiholog odmah posumnja na odbrambeni mehanizam obrnutog ponašanja, da te majke zapravo podsvesno mrze svoju decu, a osećanjem sentimenta sebe samozavaravaju. Kada te majke koje u dubini duše mrze

svoju decu, saznaju da neka osoba koristi batine za vaspitavanje svog deteta, tada one odmah vide u tome mržnju, jer tumače ponašanje druge osobe kroz motive sopstvenog srca. One ne bi tukle svoju decu iz ljubavi, već jedino iz mržnje, jer ljubavi nemaju, a mržnju imaju. I zato zaključuju da svako drugi ko tuče svoju decu, to radi iz mržnje, a ne iz ljubavi. Projekcija je čest mehanizam osoba kojima vlada nepobeđeno veliko Ja. Svaki pokušaj da shvate delo nesebične ljubavi, završava se projekcijom onih motiva iz kojih bi one same činile dobro, kada bi ga činile. Osobe koje su koristoljubive, misle da se iza svakog dobrog dela kriju koristoljubivi motivi. Osobe koje su pokvarene, često misle da se iza svega što se dešava krije nečija pokvarena namera. Osobe koje su ponosite, njima se čini da se iza svakog dobrog dela krije želja za paradiranjem. A osobe koje su pokrenute sebičnim sentimentom, misle da se iza svakog dobrog dela krije želja za ličnim emotivnim užitkom. Osobama koje su licemeri čini se da su i svi drugi licemeri. Itd.

Pitajmo savremenog zapadnjaka šta misli o misionarskim poduhvatima njegovih predaka iz vremena reformacije i prosvetiteljstva, pa ćemo mehanizmom projekcije saznati motive

koji njega sada pokreću i koji su temelj savremenih političkih odnosa u svetu.

Pitajmo majku koja se ustručava od primene telesne kazne koji su motivi onih majki koje primenjuju telesnu kaznu, pa ćemo saznati koje motive ona sama gaji u srcu i koje bi sama ispoljila kada bi koristila telesnu kaznu.

Da bi čovek mogao trezveno da koristi razum, on mora svakodnevno pobeđivati svoja iskušenja i svakodnevno umirati svoje velikom Ja, inače će u njegovoj potrazi za istinom, njegovo pitanje **"Šta istina zaista jeste?"**, uvek biti nadvladano subjektivnim pitanjem - *"Šta bih ja želeo da istina jeste?"*. Zato se naučni prosperitet javio tek u XVI veku kada je reformacija pozvala ljude u borbu sa samim sobom, i na taj način u borbu protiv uzroka sopstvene subjektivnosti i pristrasnosti.

Insert iz pedagoškog bestselera iz 1622. godine o primeni telesne kazne u vaspitanju dece:

"Uputstvo roditeljima kako da ispravljaju svoju decu":

1. Da budu sigurni da je prestup počinjen i da postoji opravdan razlog kažnjavanja. U suprotnom, biće više štete nego koristi. Ako se koroziv stavi na mesto gde nema rane, on će je napraviti. Ako je kazna nepravedna, ona će izazvati

gnev i učiniti malo dobra. Tu zemaljski očevi plaćaju svoj danak, jer postupaju drugačije od Boga. Oni mnogo puta ukoravaju kako im se prohte (Jevrejima 12,10), što je velika nepravda.

2. Da se detetu da do znanja njegova krivica zbog koje se kažnjava, te da se ono uveri u to. Ukor treba biti za pouku, a to ne može biti ukoliko dete nije svesno zbog čega je kažnjeno. Jer ako nije svesno svoga prestupa, njemu je to kao da je kažnjeno bez krivice. Bog je tako uradio sa zmijom, Evom i sa Adamom (1.Mojsijeva 3,11). Tako su Sudije radile prilikom kažnjavanja prestupnika. Tako će ljudi postupati i sa psom. Ne bi li trebali i utoliko više sa detetom?

3. Da prestupi koji se kažnjavaju budu takvi da roditelji mogu da pokažu svojoj deci da su njihovi postupci u sukobu sa Božjom rečju (Svetim pismom), kao što su psovanje, laganje, krađa i slično. Jer, prvo, ovo su najopasniji prestupi i zbog toga pažljivo moraju biti iskorenjeni; drugo, ukoreno dete će tako biti bolje osvedočeno o svoj prestup, više će osuđivati sebe i zadovoljno podneti ukor.

Što se tiče načina kažnjavanja, treba se pridržavati četiri opšta uputstva i četiri posebna uputstva. Opšta uputstva su ova:

1. Treba se ugledati na Božji način ukoravanja svoje dece, a posebno Božje ukoravanje samog roditelja; Ne postoji bolje opšte uputstvo: Božji uzor je savršeno uputstvo.

2. Roditelji trebaju da se mole i za sebe i za svoju decu: za sebe, kako bi bili upućeni kako da to urade (kako da kazne decu); za svoju decu, kako bi time postala bolja. (...) U svim dužnostima trebaju da se mole, a posebno u ovoj, jer je roditelj spreman, delimično kroz svoj sopstveni neobuzdani bes, a delimično kroz detinju nestrpljivost da padne ili u jedan ili u drugi ekstrem. Ne treba nametati svečanu molitvu kad god se uzme prut, već treba uzdići svoje srce za smernice i blagoslov.

3. Kažnjavanje treba biti izvršeno s ljubavlju. Sve činite s ljubavlju (1.Korinćanima 16,14), a posebno ono što se može shvatiti kao gnev i mržnja. U ljubavi će oni dati svojoj deci gorak lek i iščašiti zglob ako treba. Bog kažnjava svoju decu u ljubavi, a tako trebaju i roditelji. Ljubav će ih navesti da to čine sa nežnošću i saosećanjem.

4. Kažnjavati treba u blagom raspoloženju, kada su osećanja stabilna, a ne poremećena srdžbom, besom, ljutnjom i drugim sličnim uzbuđenjima. Uznemirene strasti zamagljuju razum, tako da

čovek ne može razabrati šta je dovoljno, a šta previše. Kada je strast uzburkana, kažnjavanje treba odložiti. Bog kažnjava s merom.

Posebna uputstva su ova:

1. Potrebno je čuvati redosled. Ukor rečima mora prethoditi kažnjavaju prutom. Ja korim i kažnjavam, kaže Gospod. Roditelj će pokazati da ne uživa kada tuče svoje dete već je to neminovnost koja ga na to prisiljava. Tako se roditelj pokaže kao Bog koji ne kažnjava rado (Plač 3,33). Lekari, kada primenjuju jače metode lečenja, daće adekvatnu pripremu: ukor može biti priprema. Dobri i sažaljivi hirurzi će pokušati sva druga sredstva pre nego se late probadanja i povređivanja.

2. Dužno poštovanje mora se pokazati prema strani koja se kažnjava. Ako je on mlad i nežan, lakša kazna treba da se upotrebi. Solomun često pominje prut kao sredstvo kažnjavanja deteta jer je to najlakša metoda. Ako dete, pak, ima fleksibilniju i bezazleniju prirodu, kažnjavanje treba biti u skladu sa tim. Ako je ono starije i ujedno prkosno i tvrdoglavo, kažnjavanje može biti oštrije.

3. Dužna pažnja se mora posvetiti i prestupu. Gresi direktno protiv Boga, otvoreni, javni, skandalozni gresi, poznati gresi, često počinje-

ni gresi u kojima odrastaju i imaju naviku ponavljanja, trebaju se ukoriti sa većom oštrinom.

4. Roditelj treba da uvidi svoje sopstvene greške u kažnjavanju detinjih grešaka: tako će imati više saosećanja." (William Gouge, Of Domesticall Duties, 1622.)

ZABLUDA: *"PROMOVISANJE KULTURNIH VREDNOSTI MORALNOG PONAŠANJA I POŠTOVANJA DRUGOG ČOVEKA, TEMELJ SU ISPRAVNOG VASPITANJA DECE"*

Ovo je zabluda koja je utemeljena na nerazumevanju istine da ljude ne pokreću na ponašanje naučene moralne vrednosti već unutrašnji motivi. Vaspitanje se često shvata kao usađivanje određenih pravila ponašanja u detinji um i njegovu savest, kojih se onda dete drži zato što u njima vidi vrednost zbog koje će roditelj da ga ceni i zbog koje će ono samo sebe da ceni. Najčešće roditelj pritiska dete na poslušnost pobuđujući kod njega one karakterne slabosti (krivicu, sujetu, sebični sentiment...) iz kojih je i sam kao odrastao čovek pokrenut na dobra dela. Takvo vaspitanje formira autoritarnu ličnost, koja će kasnije i u zreloj dobi da zavisi od autoriteta (ideološkog i političkog), koji će manipulišući istim slabostima samo da zameni autoritet roditelja. Ali šta može takvo vaspi-

tanje drugo da donese kao svoj plod nego formalizam i licemerstvo, koje je nesposobno da podnese susret sa teškim iskušenjima života, kada dotle prikrivene, potisnute i sublimirane slabosti karaktera otkrivaju svoje pravo lice u bezumnom i destruktivnom ponašanju?! I što je još žalosnije, kada takvo vaspitanje pokaže svoju pravu prirodu, koliko njih pogrešno zaključi da je ono trebalo da bude još strožije i autoritarnije. Međutim, dobrota se ne može nametati, jer ako se nametne, ona nije dobrota već karikatura od dobrote - licemerje.

Vaspitanje od strane roditelja kojima nedostaje osnovno poštovanje drugog ljudskog bića (pa i sopstvenog deteta), često predstavlja suptilan oblik uništavanja lične odgovornosti budućeg čoveka - dresiranje, koje ne dozvoljava čoveku da sam odgovorno razume razliku između dobra i zla, i da se u skladu sa svojom zdravom savešću sam opredeli da li će činiti dobro ili zlo. Neispravno vaspitanje često predstavlja poguban atak na čovekov razum, na njegovu savest i na slobodnu volju, zbog čega čovek ostaje maloletan i kada zađe u doba punoletstva, jer mu njegova sredina, pokrenuta lažnim dušebrižništvom, nije dozvolila da postane čovek. Autoritarni roditelji zaglupe svo-

ju decu, pa se onda pravdaju kako njihova deca ne mogu sama odgovorno sobom da vladaju.

Razočarani plodom takvog nakaradnog vaspitanja, mnogi roditelji pogrešno zaključuju da decu ne treba uopšte vaspitavati, zato što oni sami nisu u stanju da detetu pruže nikakvo drugačije vaspitanje od onoga za koje su jedino sposobni u svojoj neodgovornosti - autoritarnog vaspitanja. Nevaspitana deca smatraju da je glavni smisao njihovog života da zadovoljavaju sopstvene želje, da bi susret sa realnošću života u vreme njihovog punoletstva, pokazao da život ne predstavlja odgovor na njihove sebične motive, već izazov da ga oni sami ispune i osmisle sadržajem koji oni nisu osposobljeni da mu pruže. Nevaspitana deca bivaju razočarana životom koji ne uspeva da zadovolji njihove neugasive hirove, a zbog neizgrađene zrelosti ona često bivaju razočarana i u samu mogućnost da se uzdignu iznad krize koja ih je snašla.

Pravim vaspitanjem dete još od malena postaje svesno da smisao života nije u zadovoljavanju hirova koji naviru iz njegove prirode, već u službi drugima, koja je utemeljena na nesebičnoj ljubavi i dobroti. Pravo vaspitanje se razlikuje od manipulisanja i dresiranja zato

što se njime dete ne oslobađa od odgovornosti, već se upravo osvedočava o svoju odgovornost (koja uključuje ulogu razuma, savesti i volje), na svom nivou, u odgovoru na svoju sferu uticaja. Ispravno vaspitanje na taj način čini dete odgovornim da razume potrebe života, da sluša glas sopstvene savesti i da preduzima samoodricajuće aktivnosti kojima bi odgovorilo na potrebe života i tako ispunilo uzvišeni smisao svoga postojanja.

Dakle, pravilno vaspitanje je mnogo više od učenja deteta ispravnim normama ponašanja. Ono mora podrazumevati sazrevanje ličnosti i reformu pokretačkih motiva ličnosti. Da bih objasnio razliku između takvog prosvećujućeg vaspitanja i onog vaspitanja koje više predstavlja oblik dresiranja i manipulacije lošim motivima, poslužiću se sledećim hipotetičkim primerom.

Pretpostavimo da su tri deteta, različitog antropološkog porekla, živela u istoj porodici, pod istim uticajem i vaspitana sa istim moralnim vrednostima, da, na primer, ustupaju starijoj osobi mesto u autobusu. Kada bi prekršili to moralno načelo, slušali bi opomene od strane svojih roditelja: *"Da li si svestan svoje odgo-*

vornosti? Kako te nije sramota, znaš li ko si ti i kako treba da se ponašan? Kako te nije žao?"

Pod uticajem istih spoljnih faktora tri deteta će se najverovatnije ponašati isto. Površnom sociologu će to biti argumenat da su socijalni faktori odlučujući u formiranju čovekovog ponašanja i formiranju njegovih kulturnih vrednosti, te da su ta tri deteta ispravno vaspitana. Međutim, ako bismo analizirali motive iz kojih tako vaspitana deca čine svoje dobročinstvo, primetili bismo da se ti motivi razlikuju od deteta do deteta, pa će možda jedno dete učiniti dobro delo iz saosećanja, jer mu je žao starije osobe, jer ne može da trpi patnju starije osobe. Drugo dete će možda učiniti dobro delo iz krivice, da bi izbeglo osudu sopstvene savesti. A treće - radi predstave o sopstvenoj vrednosti i veličini kojom će zadovoljiti ličnu ponositost. Ako takve razlike u motivima postoje uprkos istim spoljnim vaspitnim uticajima, jasno je da one nisu plod spoljnih uticaja, već različitog nasleđa.

Viši nivo ženskih hormona će formirati izraženije saosećanje, viši nivo muških hormona izraženiju važnost predstave o vrednosti i veličini sopstvenog dela, a manjak oba polna hormona će formirati izraženiju strašljivost i

snažnije osećanje krivice kada se pogreši. Te genetske razlike u sposobnostima ne moraju biti same po sebi loše, ali u ovom slučaju one trpe izopačenje zbog lošeg vaspitanja i nesazrelosti detinje ličnosti, pa se sposobnost saosećanja izopačava u sebični sentiment, glas savesti u opterećenost krivicom, a umna predstava o vrednosti i veličini dela u ponositost. Saosećanje ima svoje mesto, jer skreće pažnju našeg bića na potrebu druge osobe. Ali toj osobi treba pomoći radi nje, iz ljubavi prema njoj, a ne zbog sebe što ne možemo da trpimo njenu patnju. Savest ima svoje mesto da nas osudi kada ne živimo u skladu sa razumom, ali sama osuda ne sme da postane pokretački motiv, već pokretački motiv treba da bude dobrota iz nesebične ljubavi. Predstava o vrednosti i značaju dela nas usmerava na potrebe šire društvene zajednice, da činimo dobra dela koja su od opšteg značaja, ali dobro delo treba učiniti radi zajednice, a ne radi predstave o samoj sopstvenoj vrednosti i veličini kojom zadovoljavamo svoju sujetu.

Deca iz pomenutog primera nisu ispravno vaspitana. Za njih bi ispravnije bilo reći da su dresirana nego da su vaspitana. Pravilno vaspitanje bi navelo decu da pobede svoje slabosti

sebičnog sentimenta i ponositosti, te da zatim čiste savesti pomognu starijoj osobi, iz ljubavi prema njoj, a ne zbog potrebe za ličnom satisfakcijom.

Na žalost, roditelji često dresiraju decu tako što udovoljavaju njihovim slabostima onda kada su im ona poslušna, a osujećuju ih kada su neposlušna, umesto da navedu decu da pobede svoje slabosti u korenu.

Pravilnim vaspitanjem roditelj razvija volju svoje dece, dok dresiranjem on ne razvija njihovu volju već slabosti karaktera koje vladaju detinjom voljom, slabosti iz kojih su takva deca svojim roditeljima poslušna. U ovom slučaju to su slabosti sebičnog sentimenta, krivice i ponositosti.

Ako ljudi nisu navedeni da pobede svoje slabosti i da dobra dela čine iz ljubavi, onda će dobra dela činiti iz svojih slabosti jer su preko njih izmanipulisani da ih čine. Vaspitni i kulturni uticaj, ako nije prosvećujuć, on obavezno jeste manipulativan. Manipulacija motivima ponositosti, gordosti, straha od kazne i sebičnog sentimenta se često koristi u savremenom vaspitanju da bi se dete motivisalo na poslušnost i na ispravno ponašanje.

Dugo godina su psiholozi zastupali da je važno kod dece izgraditi samopouzdanje predstavom o visokoj sopstvenoj vrednosti. A onda, 2003. godine, jedan od najvećih zastupnika teorije sopstvene vrednosti dr. Roy Baumeister je pokrenuo istraživački tim da pregleda oko 15000 naučnih radova koji se bave posledicama pothranjivanja visoke sopstvene vrednosti. Tim je utvrdio da od svih pomenutih radova samo 200 ispunjava stroge naučne standarde. I na njihovo iznenađenje, ti radovi nisu pokazali nikakvu korist od pohvaljivanja sopstvene vrednosti. Pokazalo se da narcisoidnost, koja je posledica bavljenja sopstvenom vrednošću, dovodi do povećane agresivnosti zbog povređenog ponosa (Bushman and Baumeister 1998, Stucke and Sporer 2002). Pohvaljivana deca postaju zavisna od pohvala, razmažena, lako ranjiva i uvredljiva.

Samopouzdanje utemeljeno na predstavi o vrednosti pokazalo se da je temelj neuspeha, za razliku od one vrste samopouzdanja koja podrazumeva samo svest o sopstvenoj odgovornosti.

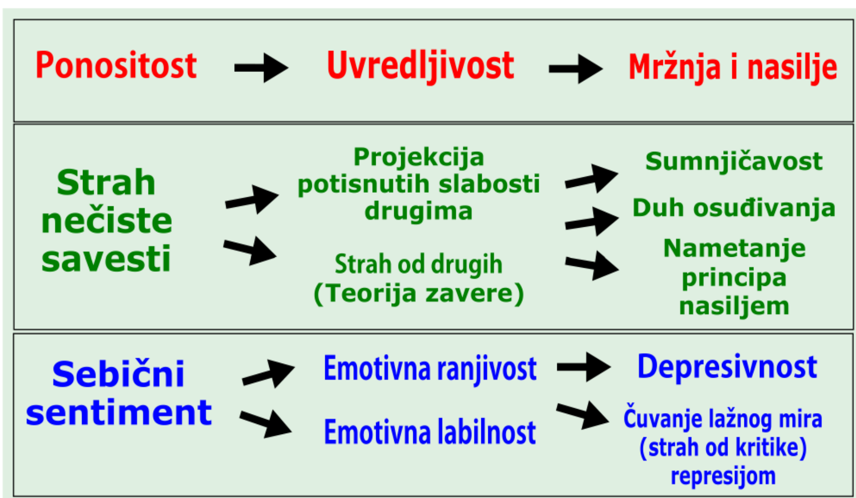
Naime, u jednom istraživanju, studenti koji su loše prošli na ispitima sredinom semestra dobili su sedmičnu pomoć u učenju, ali dok je

jednoj grupi rečeno da drže glavu gore i osećaju se dobro zbog sebe samih, druga grupa je pozivana da preuzme odgovornost za svoje studije. Prva grupa, koja je primila poruku da više ceni sebe, dramatično je pogoršala rezultate na završnom ispitu.

Motivacioni programi ne proizvode sazrevanje ličnosti i reformu pokretačkih motiva, već manipulišu postojećim motivima i predstavljaju svojevrsno pobuđivanje fanatizma.

Zato nije dovoljno puko promovisanje kulturnih vrednosti vrednog učenja i rada, finog i kulturnog ponašanja, kao i vrednosti poštovanja ličnosti druge osobe, jer se sve te vrednosti najčešće usvajaju iz loših motiva i zatim razvijaju same loše motive. Licemerno je kada se promovisanjem kulturnih i moralnih vrednosti prvo zapali ljudska sujeta, ili pobudi nečista savest ili sebični sentiment kao motiv držanja tih vrednosti, a onda se istim ljudima iznese poziv na poštovanje njihovih neistomišljenika. Licemerno je kada sveštenik otruje vernike verskom gordošću ili ih optereti krivicom, a onda im citira Isusove reči o ljubavi prema neprijatelju.

Zašto je to licemerno? Zato što osoba kojoj je zapaljena sujeta kao motiv dobročinstva, iz

te iste sujete postaje preosetljiva i uvredljiva, te sklona da stvara sukobe sa drugima. Osoba koja čini dobro delo iz krivice, iz te iste krivice postaje generator sumnjičenja i teorije zavere, a takođe i sklona da druge primorava na držanje sopstvenih principa, kako je njima sama primorana iz krivice. Osoba koja čini dobro delo iz sebičnog sentimenta, izgubiće motive svoje dobrote čim stres svakodnevnog života pokvari njena osećanja. Dakle, zlo proizilazi iz samih loših motiva iz kojih se ljudi manipulacijom navode da drže kulturne vrednosti.

Za razliku od manipulativne životne filozofije (ideologije, religije) koja pobuđuje loše motive ljudske prirode (što će biti tema sledećeg poglavlja) i pogrešno ih proglašava motivom

ljubavi pred ljudskom savešću, prosvećujuća životna filozofija ljude čini svesnim njihovih slabosti karaktera i pruža im slobodu da se poprave tako što će reformisati svoje loše pokretačke motive u dobre motive nesebične ljubavi i dobrote.

U vreme najveće prosvećenosti zapadne civilizacije, od XVI do XIX veka, deca su odgajana sa dubokom svešću da su ponositost (koja stoji iza takmičarskog duha), sebičnost (koja predstavlja potragu za satisfakcijom i užitkom) i strah nečiste savesti (koji je predstavljao dokaz nepobeđenih greha) bili slabosti ljudskog duha i greh protiv koga se moralo suprotstavljati. Kada osoba pobedi te slabosti, ona onda prirodno može da voli. Nepobeđene slabosti karaktera su prepreka pravoj ljubavi ili drugim rečima, kada čovek pobedi sebe, tada njegovo ponašanje nije više odgovor na potrebe njegovog velikog Ega za satisfakcijom, već postaje razuman odgovor na realne potrebe života, sopstvene potrebe, potrebe bližnjih i potrebe čovečanstva. A to je prava ljubav.

Zapazimo da u pomenutom primeru tri deteta vaspitni uticaj nije bio upućivan ličnosti dece, već njihovim nesazrelim hirovima (sebičnom sentimentu i ponositosti) i njihovim od-

brambenim mehanizmima (nečistoj savesti). U kasnijem životu takve osobe lako mogu biti izmanipulisane hedonističkim, nacionalističkim i religiozno fanatičnim ideologijama, jer su pogrešnim vaspitanjem stekle potrebu za takvim motivisanjem. Možemo zaključiti da različiti spoljni uticaji koji deluju na oblikovanje čovekovog ponašanja, utemeljeni na čovekovoj želji za sticanjem odobravanja sredine, na svojevrsnoj nagradi ili na strahu od sankcija krivičnog zakona, mogu proizvesti ljubazno i opšteprihvaćeno ponašanje, iako takvo ponašanje, zbog prirode svojih pokretačkih motiva, ne predstavlja nikakav izraz odrastanja čovekove ličnosti niti njegove zdrave socijalizacije.

Mir i moralni život ljudi srednjeg veka bio je utemeljen na takvom zastrašivanju ljudi strahom od kazne. Srednjevekovni strah od svevidećeg Božjeg oka koji neposlušnima preti večnim mukama u paklu, danas je samo zamenjen strahom od svevidećeg oka državnog aparata koji svojim kamerama sve snima i preti neposlušnima krivičnim gonjenjem.

Nasuprot manipulativnom uticaju, obraćanje razumu, savesti i volji jeste temelj pravog prosvetiteljstva pojedinca i naroda, jer zahvaljujući razumu, savesti i volji, ličnost ima slobodu

da se otme i uzdigne iznad determinisanosti nasleđem i okruženjem. Prosvećujuć kulturni uticaj, ako se prihvati, dovodi do sazrevanja ljudske ličnosti. Zrela ličnost je ličnost koja se oduprla iskušenju zloupotrebe svojih sposobnosti radi satisfakcije i njima pridala ulogu oruđa kojim ona, pokrenuta ljubavlju, odgovara na realne potrebe života, u koje spadaju naše sopstvene realne potrebe, potrebe drugih ljudi i potrebe čovečanstva. Zato zrela ličnost nije determinisana ličnost kojom vladaju okolnosti preko slabosti njenog velikog Ega, već je to slobodna ličnost, koja je pobedila sebe, moćna da vlada sama sobom i svetom oko sebe.

ZABLUDA: *"SVAKA RELIGIJA UČI DECU DA BUDU DOBRA, I ZATO DECU TREBA OD MALENA UČINITI POBOŽNOM"*

Treba biti veoma oprezan prilikom unošenja verskog obrazovanja u život deteta jer pogrešno interpretiranje verskih zahteva može dete da navede na zaostajanje u razvoju njegove ličnosti. Naime, više različitih istraživanja je pokazalo da su vernici u proseku gori od ateista. Na zapadnom Balkanu pravoslavni, katolički i islamski vernici pokazuju manju spremnost na pomirenje i oproštenje nego ateisti. U američkim zatvorima je procenat katolika nesrazmer-

no veći u odnosu na pripadnike drugih religija, dok je procenat ateista, nesrazmerno nizak u poređenju sa prosekom ateista u stanovništvu. Kod savremenih protestanata procenat razvoda brakova daleko prevazilazi procenat razvoda kod ateista. Ta saznanja treba da nas učine veoma odgovornim u preispitivanju našeg poimanja verskog iskustva.

Vernici su u proseku gori od ateista zbog četiri zablude koje ih navode na 1) fanatične motive verske revnosti; 2) pokajanje za manifestacije greha, a ne za same grehe; 3) zavaravanje savesti raznim tehnikama i ritualima; i 4) odricanje od upotrebe razuma koji bi ih jedino mogao učiniti svesnim prethodna tri problema. Objasnićemo te četiri zablude jasnije:

DOBROTA IZ LOŠIH MOTIVA PROIZVODI NASILAN KARAKTER

GORDOST I PONOSITOST DETE ČINE UVREDLJIVIM

Pričom o nacionalnim i verskim vrednostima roditelj može kod deteta pobuditi gordost i ponositost kao pokretački motiv iz kojih dete čini dobra dela, dok pričom o ugroženosti nacije i vere spoljnim ili unutrašnjim neprijateljima

može otrovati njegovu maštu osećanjem ugroženosti, straha i mržnje prema drugima.

Gordost sama po sebi dete čini uvredljivim i nasilnim, dok ga ponositost navodi da postane spremno da žrtvuje naučena moralna načela da bi udovoljilo odobravanju vršnjaka i njihovom nemoralnom uticaju.

KRIVICA DETE ČINI SKLONIM SUMNJIČENJU I OSUĐIVANJU

Takođe, dete može zastrašivanjem posledicama svog lošeg ponašanja, tradicionalnim pretnjama večnim mukama u paklu da se optereti strahom nečiste savesti kao motivom svoje poslušnosti, dok sam strah nečiste savesti pobuđuje kod deteta sklonost ka sumnjičenju (strahu od zavere) i raznim fobijama, dok usiljena ispravnost može proizvesti sklonost ka lažnom moralisanju, tužakanju i osuđivanju druge dece.

Odrasli ljudi i sama deca koji iz krivice ili sramote samo potiskuju svoje slabosti, najviše osuđuje one osobe koje otvoreno ispoljavaju one grehe koje bi sami voleli da čine, ali ne smeju zbog pritiska nečiste savesti.

Potreba za žutom štampom i rijalitima, ogovaranje i svako drugo bavljenje tuđim gresima

tada postaje jaka potreba sopstvene nečiste savesti, jer se osoba koja je u srcu iskvarena, oseća pravednije u poređenju sa tuđim gresima i nalazi izgovor za sopstvene.

Za razliku od nje, prosvećena osoba gleda u uzore koji su iznad nje same, da bi napredovala.

SEBIČNI SENTIMENT DETE ČINI EMOTIVNO RANJIVIM

Takođe, sentimentalnim pričama dete se može navesti na bavljenje svojim osećanjima, što ga može navesti na opijanje osećanjima. Ako pak osećanja postanu pokretač, to će učiniti da dete odustane od ljubavi i trpljenja druge dece kada ona svojim grubim postupcima pokvare njegova osećanja. Osobe koje se oslanjaju na osećanja postaju nezrele i nesposobne da čuju kritičko mišljenje, jer kada kritika pokvari njihova osećanja, oni gube svoj lažni mir i svoju fanatičnu ljubaznost utemeljenu na osećanjima. Takve osobe kada odrastu hrle ka represivnim političkim sredstvima kojima će zatvoriti usta kritičkom duhu i tabuiziraju svako sopstveno preispitivanje, dok dobronamernu kritiku proglašavaju pojmom izdajstva i neprijateljstva.

Rezultat pobuđenih loših motiva će biti pokajanje iz sramote povređene gordosti, straha nečiste savesti i tuge sebičnog sentimenta. A to predstavlja lažno pokajanje, jer nije utemeljeno na pravoj ljubavi.

Zastrašivanje dece Bogom koji voli samo pravednike, prirodno kod njih formira odnos prezrenja prema sebi samima. Takvo dete prestaje biti spremno da se suoči sa sopstvenim slabostima, a plaši se i tuđeg odbacivanja, što sve zajedno formira kod njega opterećujuću potrebu za pretvaranjem. Takvo dete treba rasteretiti ispravnim primerom prave ljubavi koja ne voli greh, ali voli grešnika. Radi zdravog pokajanja misli deteta treba uzdići ka Nebu, odakle će otkriven karakter prave nesebične ljubavi postati jedini motiv sopstvenog prihvatanja, zdrav motiv njegovog pokajanja i jedini zdrav pokretač u životu. Umesto laskavog bavljenja vrednostima sopstvene nacije, kao i zastrašivanja dece paklom ili buđenjem njihovog sentimenta, trebalo bi dete uzdići ka uzvišenim primerima biblijskih priča, čime će se njihov sopstveni karakter i moralna stremljenja uzdići onako kako su to postizale generacije roditelja u vremenu najvišeg prosperiteta zapadne civilizacije:

“Mojsijeva etika, Jeremijina pravdoljubivost, visoki ideali proroka Isaije, herojska vera Isusa Navina, impresivna elokvencija apostola Petra, duboka duhovna filozofija apostola Pavla, božanske vizije apostola Jovana, i, iznad svake druge misli, čudesne moći, ljubavi i istine date u učenju i otkrivene u životu Isusa Hrista, proizvele su transformaciju engleskog naroda, i oni su postali narod jedne knjige, a ta knjiga je Biblija. Biblija je postala vodeće svetlo engleske civilizacije.

Novi put je otvoren za napredak; moralno poboljšanje je izvesno kao i materijalni progres; i još jedna epoha otvara se u istoriji misli, i novi period počinje u toku civilizacije. ...

Nije prošlo puno godina od kada je poslanstvo afričkog princa, donoseći skupe poklone engleskoj kraljici, bilo primljeno u Vinzdorskim dvorovima. Rekli su kraljici, da su dobili direktivu od svog princa da se raspitaju za tajnu engleske veličine. Kraljica Viktorija ih je ispratila nazad sa privlačnim primerkom Biblije, sa ovom porukom:

“Recite princu da je ova knjiga tajna engleske veličine.” (Scott F. Hershey, The Roman Papacy, 1895)

POVRŠNI MORALNI ZAHTEVI ONESPOSOBLJAVAJU OSOBU DA SE ISTINSKI POKAJE ZA SVOJE GREHE

DOBROTA IZ GORDOSTI I PONOSITOSTI FORMIRA PLEMENSKU SVEST

Vernici koji su pokrenuti na dobra dela iz gordosti i ponositosti, zbog samog sujetnog ropstva mišljenju većine, prirodno formiraju plemenski moral koji nema apsolutne moralne vrednosti koji će osuditi zlo samo po sebi, već navode osobu da se bave time ka kome je zlo učinjeno. Na pitanje *“Šta je za vas zlo?”* poglavica afričkog plemena odgovara: *“Zlo je kada nas susedno pleme napadne i opljačka!”* A na pitanje *“Šta je za vas dobro?”* on odgovara: *“Kada to isto mi uradimo njima!”* Nije važnije pitanje da li si pokrao ili ubio, od toga koga si pokrao ili ubio. Nije važno kakav si, već za koga si.

Temelj odricanja od apsolutnih moralnih vrednosti jeste nepobeđeno ropstvo sopstvenoj ponositosti i sujeti. Kako je zbog svoje sujete zavisna od toga šta će drugi o njoj da misli, sujetna osoba je sklona da žrtvuje načela poštenja i pravičnosti da bi zadržala odobravanje zajednice. Takav plemenski moral se kod nas krije iza poznatog problema prepisivanja na času i na ispitu gde osoba, iz sujetnog straha

od gubitka odobravanja sredine, žrtvuje načela poštenja i pravednosti.

Isti plemenski moral se otkriva u zločinima nacionalnog šovinizma gde ljudi masovno odobravaju zločine svoje nacije prema drugim nacijama, dok priznaju kao greh samo zločine koje su pripadnici drugog naroda učinili prema njihovom.

Ljudima plemenske svesti se svaka kritika čini kao zločin izdajstva, jer bez umišljene vrednosti koje oni vide u sebi i drugima, oni bi mrzeli i sebe same i druge ljude. Gordim i ponositim ljudima je jako teško da prihvate sebe realno kakvi jesu i da prihvate predstavu o biblijskom Bogu, koji ljude spasava ne zato što su oni vredni i dobri, več zato što je On sam vredan i dobar.

Sveto pismo zastupa apsolutne moralne vrednosti suprotne plemenskoj svesti:

> “Ne gledajte ko je ko kad sudite, nego pravedan sud sudite.” (Jovan 7, 24)

> “Jer ako ljubite one koji vas ljube, kakvu platu imate? Ne čine li to i carinici? I ako Boga nazivate samo svojoj braći, šta odviše činite? Ne čine li tako i neznabošci?” (Matej 5,46-47)

DOBROTA IZ KRIVICE FORMIRA MANIRE PONAŠANJA

Vernici pokrenuti na dobra dela iz krivice često promovišu formalne moralne zahteve, koji ne zahtevaju od osobe da se izbori protiv sopstvenih grešnih motiva srca, već je zavaravaju formalnim korekcijama ponašanja. Što su više pritisnuti teretom krivicom zbog nepobeđenih realnih greha srca, ti vernici su skloniji da sebe opterete sa više sitničavih pravila ponašanja kojima onda i druge opterećuju.

Rezultat formirane površnosti je da će osoba da se pokaje što je rekla ružnu reč prijatelju, ali se neće pokajati što je takva, jer nije svesna motiva koji su je pokrenuli na loše ponašanje. To je razlog zašto ti vernici i posle pokajanja ostaju iste osobe kakve su bile pre pokajanja, jer se ne kaju za svoje grešne motive srca, već samo za simptome greha u svojim mislima, osećanjima i postupcima. Sveto pismo opisuje takvo iskušenje sledećim rečima:

> “Teško vama književnici i fariseji, licemeri što čistite spolja čašu i zdelu a iznutra su pune grabeža i nepravde. Fariseju slepi! Očisti najpre iznutra času i zdelu da budu i spolja čiste.
>
> Teško vama književnici i fariseji, licemeri, što ste kao okrečeni grobovi, koji se spolja vide lepi

> a unutra su puni kostiju mrtvačkih i svake nečistote. Tako i vi spolja se pokazujete ljudima pravedni, a iznutra ste puni licemerja i bezakonja.”
>
> “Još reče: Šta izlazi iz čoveka ono pogani čoveka; Jer iznutra, iz srca ljudskog, izlaze misli zle, preljube, kurvarstva, ubistva, krađe, lakomstva, pakosti, zloće, lukavstvo, sramote, zlo oko, huljenje na Boga, ponos, bezumlje. Sva ova zla iznutra izlaze, i pogane čoveka.” (Matej 23,25-28; Marko 7,20-23)

Božji zakon vrlo strogo definiše motive srca koji treba da nas pokreću u životu, pa ako su ti motivi ispravni, sam čovek će znati kako kada treba da se ponaša. Neće imati potrebu za strogom definicijom pravila ponašanja, koje neke religije čoveku pružaju za svaku sitnicu u njegovom životu.

Da li imamo zabeležen takav primer u istorijskim izvorima?

Kada Maks Veber objašnjava visoku produktivnost protestanata u odnosu na produktivnost katolika u nemačkom gradu Badenu, on tvrdi da je ona *posledica kalvinističke radne etike* koju su protestanti kalvinisti imali definisanu u svojoj doktrini.

Međutim, Maks Veber pravi grešku jer protestanti Badena nisu kalvinisti već luterani koji

nemaju radnu etiku definisanu u svojoj doktrini. Maks Veber ne shvata da protestanti nisu vredni u radu i skromni u potrošnji kapitala zato što imaju tako propisane manire ponašanja, već su takvi kao prirodan plod odrastanja ličnosti i reforme mentaliteta koju je tada proizvodilo njihovo verovanje.

Kada je neko pobedio sebičnost i kada je pokrenut ljubavlju, tada on spontano ima *"protestantsku radnu etiku"*, čak i ako nikada nije čuo za protestantizam.

Veberovo objašnjenje je u sukobu sa samom protestantskom doktrinom. Motivisati osobu na revnost buđenjem straha od kazne ili željom za dobiti, protestanti su smatrali neprihvatljivom motivacijom, karakterističnom za katoličanstvo i islam, a ne i za onoga ko se drži principa Svetog pisma. Protestantski propovednik Ričard Remzi objašnjava razliku između protestantizma i katoličanstva na primeru našeg vaspitanja dece:

> "Ako ste otac ili majka, šta želite od svoje dece? Brutalnu poslušnost da se izbegla kazna? Neiskreno potčinjavanje radi nagrade? Ne! Želite saradnju iz iskrenog srca i ljubavi. Inače, bi to možda bila sebična manipulacija. Isto tako je i sa Bogom. On želi da se naša poslušnost rodi

iz ljubavi, a ne motivisana strahom od kazne ili željom za nagradom." (Richard B. Ramsay, Catholics and Protestants; What's the Difference?, 66-67)

Vođa reformacije, Martin Luter, tvrdio je da je osoba koja se ponaša ispravno iz straha ili iz koristi - licemer i da ne razume duh zakona jer zakon ukorava loše motive srca:

"Spolja držite dela zakona iz straha od kazne ili iz ljubavi prema dobitku. Isto tako, vi sve činite ne iz čistog zadovoljstva i ljubavi prema zakonu; delujete iz averzije ili prisile. Vi biste radije postupali drugačije da zakon ne postoji. Iz toga sledi da ste vi, u dubini svog srca, neprijatelji zakona. Šta mislite sa time što podučavate drugoga da ne krade, kad ste vi sami u dubini svojih srca lopovi i bili biste takvi i spolja da smete? Naravno, spoljašnje delo ne traje dugo kod takvih licemera. Dakle, učite druge, ali ne i sebe; čak i ne znate šta podučavate. Nikada niste pravilno razumeli zakon." (Martin Luther's Preface to the Epistle of St. Paul to the Romans, 1552)

"Čovek, dakle, budući bez volje (svestan svoje sopstvene ravnodušnosti i nesklonosti prema onome što je dobro), nema nikakvo istinsko zadovoljstvo u vršenju dela zakona. Pošto mu ne-

dostaje ispravan motiv, on je ograničen da čini dela iz straha od kazne, sramote i pakla ili iz koristoljubivih motiva i nade na spasenje; a ne iz ljubavi prema Bogu i želje da Ga proslavi. Sva dela tako učinjena su čisto licemerje, i u Božijim očima ona nisu dobra dela. Ali Sveti Duh je obećan onome koji veruje u Hrista i zahvaljujući Hristovoj milosti Duh u srcu proizvodi želju za dobrim. Pod njegovim uticajem, pojedinac dobrovoljno i bez očekivanja nagrade izvršava svoja dobra dela u čast Boga. Kroz veru i Duha on je već opravdan i u spasenom stanju, stanju koje nikada ne bi mogao postići nekim delima. U skladu sa ovim principom, možemo spremno zaključiti da svi kojima nedostaje vera i blagodat ne uspevaju da drže Zakon, iako muče sebe do same smrti sa njegovim zahtevima." (Martin Luther, St. Stephen's Day, 1542; Luther's Epistle Sermons, pp. 202-203, 1908)

Istorijski izvori iz vremena reformacije nam otkrivaju mentalitete prosvećenih ljudi čija dobrota nije plod usiljenih manira već je spontan rezultat sazrevanja njihovih ličnosti.

Kada Aleksis De Tokvil opisuje karakter prosvećenih Amerikanaca prve polovine XIX veka, on zapaža da za razliku od evropskih aristokrata oni nemaju nikakve naučene manire

otmenog ponašanja, ali da se “u njih se ne čuju ni psovke ološa, ni otmeni i birani izrazi velikaša.”

Tokvil zapaža da kod njih nema prostačkih osećanja koja se kod evropskih aristokrata ponekad sreću zajedno sa otmenim ponašanjem. I na kraju Tokvil zapaža da kod njih nema ni licemerne razlike između spoljnjeg ponašanja i unutrašnjeg stanja duha:

> “Forma i suština ljudskih postupaka tu se, dakle, često susreću u tesnoj vezi, pa i ako je ukupna slika manje ukrašena, bar je istinitija. Tako se u nekom smislu može reći da demokratija deluje ne zapravo tako da bi ljudima davala izvesne manire, nego sprečava da se uopšte služe manirima.” (Aleksis De Tokvil, Demokratija u Americi)

DOBROTA IZ SEBIČNOG SENTIMENTA FORMIRA SUBJEKTIVNE DOŽIVLJAJE KAO KRITERIJUM DOBRA I ZLA

Vernici koje na dobrotu, umesto motiva prave nesebične ljubavi pokreće sebični sentiment, formiraju iskrivljenu definiciju dobra i zla koja je tipična za savremeni zapadni svet, a po kojoj je lična ugodnost kriterijum dobra i zla. Ako se osoba oseća prijatno i ako joj nečije

postupanje budi prijatna osećanja, onda je to za nju dokaz ispravnog duha, a ako budi neprijatna osećanja, onda je to zlo.

Takvi vernici ugađanje sopstvenoj i tuđoj sebičnosti proglašavaju izrazom ljubavi, dok kritiku, ma koliko bila dobronamerna, shvataju kao zlo jer kvari njihova osećanja.

Kada treba da se pokaju za nedostatak ljubavi, oni rade na reformi svojih osećanja, dok njihovi suštinski motivi srca i posle pokajanja ostaju isti. Oni pogrešno tumače sledeće pojmove o duhovnom novorođenju kao da se tu radi o reformi osećanja, iako sam pojam zakona u srcu otkriva da se tu radi o reformi suštinskih motiva:

> “Nego ovo je zavet što ću učiniti s domom Izrailjevim posle ovih dana, govori Gospod: metnuću zakon svoj u njih, i na srcu njihovom napisaću ga, i biću im Bog i oni će mi biti narod.” (Jeremija 31,33)

Onima koji svoju veru zidaju na osećanjima, dovoljna je nevolja koja će da pokvari njihova osećanja, pa da njihova lažna dobrota nestane:

> “On će biti kao čovek lud koji sazida kuću svoju na pesku: I udari dažd, i dođoše vode, i dunuše vetrovi, i udariše u kuću onu, i pade, i raspade se strašno.” (Matej 7,26-27)

Da bi čovek osetio ljubav, dovoljan mu je iskren osmeh druge osobe, a da bi zaista imao ljubav u srcu kao motiv ponašanja, potrebno je da svaki dan razapinje svoje veliko Ja.

> “Zaista, zaista vam kažem: Ako zrno pšenično padnuvši na zemlju ne umre, ono jedno ostane; ako li umre mnogo roda rodi; Koji ljubi dušu svoju izgubiće je, a ko mrzi na dušu svoju na ovom svetu, sačuvaće je za život večni.” (Jovan 12,24-25)

PSIHOLOŠKA UTEHA U TEHNIKAMA I RITUALIMA DAJE LAŽNI MIR NEPOKAJANIMA

Svakodnevno preispitivanje sopstvenog srca u svetlosti Svetog pisma je neophodno da bi čovek ustao sa molitve osnažen božanskom silom za svoja svakodnevna životna iskušenja: “Zar, dakle, uzalud čistim srce svoje, i umivam bezazlenošću ruke svoje, dopadam rana svaki dan, i muke svako jutro?” (Psalam 73,13-14) Isus Hristos otkriva da čovek dobija mir sa Bogom iza zatvorenih vrata svoje privatnosti:

> “A ti kad se moliš, uđi u klet svoju, i zatvorivši vrata svoja, pomoli se Ocu svom koji je u tajnosti; i Otac tvoj koji vidi tajno, platiće tebi javno.” (Matej 6,6)

Da bi naše reči i dela bili nadahnuti, motivi našeg srca moraju biti ispravni:

“Čovek sprema srce, ali je od Gospoda šta će jezik govoriti. Čoveku se svi putevi njegovi čine čisti, ali Gospod ispituje duhove. Ostavi na Gospoda dela svoja, i biće tvrde namere tvoje.” (Priče 16,1-3)

No, vernici koji su zbog oslanjanja na sebe, umesto na Boga, pokrenuti lošim motivima, i koji zbog nerazumevanja duha zakona ne umeju da se pokaju za svoje grehe, ne mogu da budu zadovoljni jednostavnom verom u Boga, kada su sa Njime svojim nepokajanjem i dalje u sukobu. Zato oni završavaju svoju ličnu molitvu i dalje nezadovoljni Bogom i zatim mir svoje savesti pokušavaju da steknu na druge načine, tražeći ga u psihološkom efektu raznoraznih tehnika i rituala, u slepom držanju raznoraznih pravila, itd.

Traženje satisfakcije u psihološkom efektu ispovedanja svojih greha drugom čoveku nalazimo i u instituciji ispovesti svešteniku u tradicionalnom hrišćanstvu, i u savremenoj psihoterapiji u ispovedanju psihoterapeutu. Psihološka istraživanja potvrđuju da terapija ispovedanjem pomaže ako se za kriterijum poboljšanja analiziraju ljudska osećanja. Ljudi

se posle ispovesti zaista osećaju rasterećenije i bolje. Međutim, ako se analizira statistika povraćaja ka porocima ili kriminalu osoba koje se ispovedaju, otkriva se da su gori od onih koji nisu išli na ispovedanje. Na primer, rezultati istraživanja su otkrili da osobe koje pohađaju program Anonimnih alkoholičara (koji je utemeljen na međusobnom ispovedanju greha), jesu veći povratnici svojim porocima, nego osobe bez ikakvog tretmana:

> "Studija iz 1967. godine, kada je sudija nasumice odredio da prestupnici pohađaju ili klinički tretman, ili tretman Anonimnih alkoholičara (AA) ili da idu na grupu bez tretmana (kontrolna grupa), pokazala je: Nakon jedne godine, 68% u kliničkoj grupi bilo je ponovo uhapšeno, u AA grupi je 69% bilo ponovo uhapšeno, 56% je ponovo uhapšeno u grupi koja nije primala nikakav tretman." (A Controlled Experiment on the Use of Court Probation for Drunk Arrests". American Journal of Psychiatry 124)

Isto tako, ako se analizira statistika kriminalnih psihopata koji se posle tretmana vraćaju ka svojim prestupima (Rice, Harris, & Cormier, 1992), tada se otkriva da su oni koji idu na tretman međusobnog ispovedanja (Social

Therapy Unit) gori od kontrolne grupe koja nije išla na tretman (77% prema 55%).

"Psihopate u grupi za lečenje bili su skloniji da ponovo učine isto krivično delo (Rice, Harris i Cormier, 1992)." (Mary McMurran, Richard Howard, Personality, Personality Disorder and Violence: An Evidence Based Approach)

Ako smo se za svoje grehe istinski pokajali, Bog nam obećava da se naših greha više neće sećati (Jevr.8,12), i zato naša potreba da se greha ipak prisećamo i da ih ispovedamo drugima, otkriva da se za njih nismo zaista pokajali.

Naravno, neke grehe ima smisla ispovediti onome kome smo ih učinili, ali ne zato da bismo tako ostvarili mir u duši, već da bismo popravili odnose sa drugima (Jakov 5,16).

Traženje satisfakcije za nečistu savest u ritualima i držanju slepih pravila nas može dovesti u opsesivno-kompulzivni poremećaj:

"Opsesivno-kompulzivni poremećaj (OKP) je vrsta neuroze koju karakterišu opsesivne (prinudne, intruzivne, nametljive) misli i kompulzivne (prisilne) radnje (zadaci ili rituali) u pokušaju da se redukuje ili neutrališe nerealan strah (strepnja ili anksioznost). Osoba obavlja radnje koje doživljava kao tuđe, nametnute i neprijatne, a ako se usprotivi tom porivu, strah,

osećanje krivice i strepnja se intenziviraju. Izvršenje prisilne radnje ili izgovaranje nekih reči donosi privremeno rasterećenje ili redukciju napetosti i strepnje, ali se potreba za prisilnim radnjama ubrzo ponovo javlja čime se ponavlja čitav postupak." (Bartz JA, Hollander E. Is obsessive-compulsive disorder an anxiety disorder? Prog Neuropsychopharmacol Biol Psychiatry. May 2006)

Kao što vidimo, određene radnje mogu same po sebi proizvesti popuštanje osećanja krivice, iako se čovek uopšte nije pokajao za sam greh koji je izvor osećanja krivice.

Traženje satisfakcije za nečistu savest u opijanju osećanjima kroz tehnike joge, meditacije, kroz efekat idolopoklonstva i verskog misticizma jedino mogu da proizvedu ugušenje naše svesti o unutrašnjem problemu i tako nas samo ohrabriti u daljem grešenju.

STRAH OD KRITIČKOG MIŠLJENJA I SOPSTVENOG PREISPITIVANJA PROIZVODI GUBITAK ZDRAVOG RAZUMA

Vernik koji je pokrenut lošim motivima, koji vodi duhovnu borbu na pogrešnom planu, kajući se za loše postupke a ne i za motive srca; i koji traži psihološku utehu za nečistu savest u raznoraznim tehnikama i ritualima, boji se

da koristi razum u analizi smisla svojih postupaka jer bi tada postao svestan loših motiva srca i svestan samozavaravajućeg efekta svojih tehnika. On ima potrebu da se zato oslobodi odgovorne upotrebe razuma i da se osloni na nekog drugog ko će da misli umesto njega samog (otuda potreba za duhovnicima, guruima, itd), ili da se povodi za mnoštvom, ili da osloni na slepa pravila ponašanja, ili da se osloni na svoja osećanja.

Za razliku od uvreženog religioznog shvatanja da treba u veri da isključimo svoj razum, da slepo verujemo i da se oslanjamo na svoje utiske i osećanja, Sveto pismo opominje:

> "Lud veruje svašta, a pametan pazi na svoje korake." "Razum će te čuvati izbavljajući te od zla puta" (Priče 14,15; 2,11-12) "Srce je prevarno više svega i opako: ko će ga poznati?" "Ko se uzda u svoje srce, bezuman je; a ko hodi mudro, izbaviće se." "Bezumniku nije mio razum nego da se javlja srce njegovo." (Jeremija 17,9; Priče 28,26; 18,2)

Da ne bismo odgovornost mišljenja i razumevanja istine sa sebe prebacivali na bilo koga drugoga, pa i na religiozne autoritete, opomenuti smo sledećim rečima:

"A vi se ne zovite ravi; jer je u vas jedan ravi Hristos, a vi ste svi braća. I ocem ne zovite nikoga na zemlji; jer je u vas jedan otac koji je na nebesima. Niti se zovite učitelji; jer je u vas jedan učitelj Hristos. A najveći između vas da vam bude sluga..." "Da je proklet čovek koji se uzda u čoveka." "Kupljeni ste skupo, ne budite robovi ljudima." (Matej 23,8-11; Priče 17,5; 1.Korinćanima 7,23)

Sveto pismo ne uči da treba imati jednu osobu (duhovnika) kojoj slepo verujemo, već nam preporučuje da tražimo savete, i to ne samo od jedne osobe već od mnoštva: "Izbavljenje je u mnoštvu savetnika." (Solomun 24,6) U mnoštvu savetnika ćemo svakako naići na različite stavove, pa ćemo opet morati na sebi da zadržimo odgovornost da sami zaključimo na osnovu smisla rečenoga ko je u pravu, što nas čuva od onog patološkog oslanjanja na druge ljude, koje bi nas onesposobilo da odrastemo i postanemo ljudi. Mi nemamo nikakvog izgovora da istinu ne razumemo jer se ona otkriva svakom čoveku preko razuma i savesti Božjim Duhom: "Beše Videlo istinito koje obasjava svakoga čoveka koji dolazi na svet. A utešitelj Duh Sveti, kojega će Otac poslati u ime moje, On će vas naučiti svemu." (Jovan 1,9; 14,26) Ako uprkos

svemu istinu ne razumemo, onda to znači da je problem u našem nepoštenju: “Jer svaki koji zlo čini mrzi na videlo i ne ide k videlu da ne pokaraju dela njegova, jer su zla.” (Jovan 3,20)

KAKVE SU IMPLIKACIJE ISKRIVLJENOG PREZENTOVANJA RELIGIJE NA DEČJI RAZVOJ?

Deca koja se pritiskaju da budu poslušna roditeljima iz loših motiva, ne razvijaju svoju volju kada se odupiru iskušenju već slabosti karaktera preko kojih su navedena na poslušnost.

Navođenje na bavljenje sopstvenim osećanjima kao izvorima zadovoljenja žeđi duše će ih navesti na fiksaciju na prvoj fazi razvoja, što će formirati labilne ličnosti koje se rukovode trenutnim osećanjima, dok će ih konstantna potreba za osećanjem voljenosti činiti preosetljivim, emotivno ranjivim i depresivnim.

Površni i nerazumni moralni zahtevi će ih zadržati na nivou zavisnosti od slepih pravila i od autoriteta koji misle umesto njih samih i onda kada budu trebali da na sebe preuzmu odgovornost da sami misle i odlučuju.

No, roditelj može mnogo učiniti da spreči ovakva zastranjenja ako razumevanjem Svetog pisma i duha Božjeg zakona bude sposoban da uko-

ri postupke kojima dete otkriva loše motive srca i praznoverja kojima dete jeste prirodno sklono.

U vreme ranog razvoja dete nema mudrost da razlikuje dobre motive od loših, ali svaki zahtev za poslušnošću roditelju koji dete navodi da odustane od loših postupaka, navodi dete da se odupre i lošim motivima koji ga na te loše postupke pokreću. U predškolsko doba, kada su iskušenja deteta još uvek veoma jaka, velika jačina postojećeg hira će dete sačuvati od njegovog licemernog potiskivanja. Kada pod pritiskom roditelja dete bude bilo navedeno da se odupre lošoj navici, biće navedeno da odbaci i sam svoj loš motiv u korenu. Vaspitanje treba da krene što ranije, čim se pojave prva iskušenja, dok još ne ovladaju detinjom voljom. U vreme školskog doba iskušenja dece se znatno smanjuju jer ona tada razvijaju svoj intelekt. I pošto su dečji hirovi u školsko doba dosta slabiji, pod pritiskom autoriteta roditelja se mogu lakše sputati u svom ispoljavanju. Dete će lako spolja korigovati ponašanje, dok će u biti ostati isto. To može navesti roditelje da se zavaravaju da su decu ispravno vaspitali, ali će tek u vreme puberteta dete pokazati da li je razvilo svoju moć volje onda kada je trebalo to da učini, uz pomoć roditelja u ranom predškolskom dobu.

ZABLUDA: *“JA PRAVOVREMENO UPOZORAVAM DECU NA OPASNOST NARKOMANIJE, SMATRAM DA ĆE IH TO SAČUVATI OD TOG OPASNOG ISKUŠENJA”*

Licemerno je kritikovati opasnost narkomanije, a prezaštićenim vaspitanjem dete navoditi na formiranje potrebe za opijanjem, koja će posle zloupotrebe emocije roditeljske pažnje i ljubavi lako preći na zloupotrebu uzbuđenja video igrica, zloupotrebe muzike, zatim duvana ili alkohola, a onda na lakše pa potom možda i na teže droge. Jedna nepobeđena potreba i nerazvijena volja neretko dovode do tragičnog ishoda. Dete odgajano u duhu savremenog hedonizma, koje sledi želje svog srca, trebalo bi da bude upozoreno da su takve želje po svojoj prirodi neutoljive i da će uskoro, naviknuto na ostvareni nivo podražaja, posegnuti za još jačim izvorom uzbuđenja. Ništa nije manje štetan uticaj otpalog hrišćanstva koji hedonizmu pruža pobožnu formu, pa se ljudi umesto narkoticima opijaju osećanjem međusobne bliskosti, zloupotrebom muzike i mističnim osećanjima prema Bogu. Fiksacija prema Bogu je idolopoklonstvo. No, potraga za opijatima i tehnikama opijanja nije samo puka potreba čoveka hedoniste za užitkom i uzbuđenjem, već

često krije još jednu tragičnu posledicu dekadencije čoveka savremene civilizacije.

Potreba za opijatima se javlja kod omladine kao oruđe borbe protiv sopstvenog glasa razuma i savesti koji osobu čine odgovornim ljudskim bićem!

Sposobnost razuma da prosuđuje razliku između smislenog i besmislenog, te da preispituje kvalitet sopstvenih pokretačkih motiva, razvila se u vreme školskog doba, da bi pomogla osobi da se zrelo nosi sa iskušenjima dolazećeg perioda adolescencije, kada osoba treba da svoju polnost i identitet stavi u pravilnu funkciju i sazri kao ličnost.

No, možemo primetiti da većina adolescenata, iako shodno svojoj fazi razvoja pokazuju izraženu nezavisnost, pokazuju isto tako i izraženu nerazumnost mišljenja, kao posledicu pokušaja da opravdaju svoj pad u iskušenjima adolescencije.

Dozvoljavajući da voljom ovladaju iskušenja seksualne želje i lične gordosti i sujete, oni dolaze u sukob sa atributima sopstvene ličnosti koje su razvili pre adolescencije i koji im prirodno “popuju” protiv kršenja principa sopstvene čednosti. Da bi adolescent ućutkao glas sopstvenog razuma i savesti traži pomoć opi-

jata, koji će selektivno blokirati one moždane funkcije koje ga uznemiravaju, i to u srazmeri sa time koliko su one kod njega razvijene.

Dok se u totalitarnim režimima čovek bori protiv neprijatne istine tako što jeretika ili disidenta šalje na lomaču, u demokratskim režimima on puca sam sebi u glavu, koristeći tehnike koje će blokirati orbitofrontalni korteks zadužen za odgovorno razumevanje i odlučivanje.

Više različitih naučnih istraživanja je pokazalo da su upravo najinteligentnije osobe najsklonije raznim vrstama opijata koji izazivaju skok dopamina, a ti opijati su igranje video igrica, slušanje moderne muzike, meditacija, konzumiranje duvana, alkohola, marihuane i drugih narkotika.

Psiholozi su pokušali da objasne taj fenomen hipotezom da su navodno inteligentnije osobe više radoznale i zato sklonije rizičnom ponašanju eksperimentisanja sa opijatima. Međutim, zar ne bi trebalo da inteligentnije i razumnije osobe pokažu manju sklonost ka rizičnom ponašanju, upravo zato što koriste razum? Zar se ne kaže da majmun mora sve da opipa i proba, a čovek razumom razume i proverava smisao?!

Dopamin je kao neurotransmiter neophodan za normalno funkcionisanje mozga. Ako ga više ima, mozak će da radi bolje. Ali ako ga ima previše, on će blokirati prednji korteks mozga zadužen za osnovne atribute ljudske ličnosti - razum, savest i volju.

Dopamin nije samo neurotransmiter već i hormon uzbuđenja od koga "zastaje dah" (blokira duboko disanje) suprotan prolaktinu hormonu tuge i brižnosti (koji nas navodi da duboko uzdišemo od tuge jer produbljuje disanje). Kada dopamin izazove uzbuđenje od koga nam zastane dah, on tada blokira i analitičku funkciju razuma jer pokreće druge moždane

funkcije, funkcije koje su zadužene za radost i divljenje, ali ne i za analitičko preispitivanje.

Svakodnevno podizanje dopaminskog uzbuđenja raznoraznim opijatima jeste jasan pokazatelj da čovek ima snažan motiv borbe protiv sopstvenog razuma i sopstvene savesti.

Ljudi imaju potrebu da svaki dan sebe drže u stalnom dopaminskom uzbuđenju, da ne bi analitičkom funkcijom razuma postali svesni besmisla svojih principa življenja i svojih kvarnih pokretačkih motiva.

Osoba koja je zrela ličnost i koja je pokrenuta ljubavlju svakodnevno postavlja pitanje **"Koje su realne potrebe života?"** i zato takva osoba svakodnevnim iskustvom razvija razum da bi što adekvatnije odgovorila na potrebe života.

Za razliku od nje, osoba koja sledi želje svog velikog Ega, nema potrebe da koristi razum, već samo pita sebe *"Šta se meni radi?"*. Njoj razum smeta, jer je čini svesnim da njeni postupci nisu odgovor na realne potrebe života već na sebične, telesne i ponosite potrebe Ega za unutrašnjom satisfakcijom.

Najinteligentnije osobe imaju najveću potrebu da se bore protiv razuma, jer im razum najviše smeta.

Kada se plemenski čovek odavao prinošenju ljudskih žrtava ili seksualnih orgija, umirivao je savest dolaženjem u stanje transa putem žvakanja opojnih biljaka i igranjem uz pesme sa naglašenim ritmom. Preko afričkih robova plemenska muzika iz Afrike dospela je u zapadni svet i u vreme njegove dekadencije inspirisala formiranje savremene rok i pop muzike. Njeno slušanje ima isti efekat na razum kao i ranije. Samo pokušajmo na skupu na kojem se sluša popularna muzika da pokrenemo neku ozbiljnu temu koja zahteva naprezanje razuma u razumevanju smisla i čućemo komentare kako takva pitanja zamaraju i da su ljudi došli da slušaju takvu muziku upravo da bi “se isključili”. Konzumiranje duvana je poznato po sličnom efektu. Osuđenicima na smrtnu kaznu u Kini se dozvoljava da pre izvršenja egzekucije “povuku dim” da bi se tako lakše suočili sa smrću. Marihuana je poznata po svom produktu mira koji njene korisnike čine bezbrižnim i neodgovornim. Svakodnevno igranje video igrica i bavljenje pornografijom takođe postiže povišeni nivo dopamina i smanjenu uračunljivost. O alkoholu nema potrebe dodatno govoriti. Povišen šećer u ishrani (najčešće kroz gazirane napitke), joga, Jakobsonova relaksaciona

metoda opuštanja mišića i meditacija takođe podižu dopamin i primenjuju se sa istim podsvesnim motivima. Eksperimenti sa pacovima kojima je veštački podizan dopamin, pokazali su da su ti pacovi spremniji na rizičnije ponašanje u pokušaju da ostvare cilj dolaženja do svoje hrane.

U razvoju čoveka prirodni nivo dopamina dostiže najviši nivo upravo u vreme puberteta, radi svoje razvojne uloge u psihofizičkom formiranju adolescenta. Primećeno je da je to životno doba sa najvećim procentom nesrećnih smrtnih slučajeva, jer je detetu prirodno smanjena sposobnost brižnosti i povećana sklonost ka neodgovornim postupcima.

Kako je osoba u to doba prirodno hrabra da eksperimentiše sa opijatima i da ih koristi kao oruđe protiv svoje uznemirene savesti i razuma, veoma je važno za roditelje da pravovremeno dete sačuvaju od bilo kakvog oblika opijanja, i to od onog najranijeg kada je dete sklono da formira potrebu za opijanjem osećanjem voljenosti, bilo zbog osujećenja realne potrebe za ljubavlju, bilo zbog preterano pokazane pažnje i ljubavi.

Jedan dan sedmično ima smisla odmoriti um i telo od odgovornog i napornog rada i diviti

se lepim stvarima u prirodi i možda odgledati neki uzbudljiv film što će sve prirodno podići dopamin.

Ali svakodnevni skok dopamina putem video igrica, duvana, alkohola, slušanja moderne muzike, itd, izaziva još jednu dodatnu nuspojavu, a to je pokretanje sistema automatske regulacije koja smanjuje dopamin tako što pokreće apoptozu (smrt) nervnih ćelija koje proizvode dopamin.

Organizam prepoznaje svakodnevno dopaminsko uzbuđenje kao neprirodno stanje i pokreće proces samouništenja dopaminskih neurona, pa čovek ostaje bez neophodne doze dopamina koja mu treba za svakodnevne aktivnosti (jer je dopamin neurotransmiter, a ne samo hormon) pa onda poseže za cigaretom ili drugim trenutnim tehnikama podizanja dopamina da bi ostvario prosečnu dozu dopamina.

Postoji izlaz iz tog "začaranog kruga" kroz uzimanje čaja od iđirota (Acorus calamus) koji izaziva regeneraciju dopaminskih neurona.

Naravno, najvažnije je promeniti smisao života jer je pomirenje sa razumom i savešću, a neprijateljstvo sa grehom koji razum i savest osuđuju - jedino suštinsko rešenje.

ZABLUDA: *"NEĆU NIŠTA DA GOVORIM DETETU O BOGU, NEKA ONO SAMO IZABERE HOĆE LI VEROVATI U BOGA KADA POSTANE PUNOLETNO"*

Šta znači verovati u Boga? To pre svega znači davati nekome ili nečemu natprirodne moći i od njega očekivati nešto što je natprirodno, a što sami ne možemo da ostvarimo svojim prirodnim moćima.

U tom smislu, svi smo mi religiozni. Ne postoji nijedan čovek koji je bez ikakve vere ni u šta, jer život od nas zahteva da verujemo i da se uzdamo. Kada bismo izgubili veru sasvim, prestali bismo išta da činimo, jer bi za nas sve izgubilo smisao. Ali mi se uvek uzdamo u nešto ili u nekoga. Svi se mi "molimo" nekome ili nečemu, u pokušaju naše duše da se zadovoljimo i da steknemo sigurnost. Ali pitanje je koliko smo u tome razumni, koliko je naš bog u koga se uzdamo zaista pravi Bog.

Svaki ateista daje izvorima svog užitka natprirodnu i božansku funkciju, samim uverenjem da će užitak uspeti da ga zadovolji. Podsvesno svaki ateista vidi boga u onome što ga čini srećnim u smislu da ispunjava njegovu žeđ duše. Neko vidi boga u svojim ličnim vrednostima a neko u vrednostima svoje nacije. Neko

u seksu, hrani, novcu, muzici. Neko u opijanju alkoholom, neko u opijanju zaljubljivanjem, neko u opijanju religioznim osećanjima.

Svaka sposobnost koju čovek u svom razvoju razvija predstavlja mu iskušenje da u njoj vidi svog boga, koji će navodno moći da ga zadovolji. Međutim, nijedna sposobnost, pa ni sposobnosti umnih predstava, doživljaji i osećanja, nisu u stanju da čoveka zaista zadovolje i učine srećnim. Ti lažni bogovi nisu u stanju da čoveku pruže moć da voli sebe, druge ljude i čovečanstvo. Oni nisu u stanju da mu pruže pobedu nad karakternim nedostacima, da mu obezbede pravu ljubav kao motiv i smisao življenja, niti mogu da mu pomognu da se odrekne unutrašnjeg nezadovoljstva duha koje je izvor njegove grešnosti i nesreće. Oni nisu u stanju da istinski zadovolje žeđ duše da bi čoveka oslobodili od iskušenja zloupotreba njegovih faza razvoja. Ateistički objekti uzdanja mogu samo da pomognu čoveku da uguši svest o sopstvenom problemu, a ne i da reši svoj suštinski problem. Zato su to lažni bogovi.

Kada bi biljka mogla da zauzme gord stav prema Suncu kao izvoru svoje životne energije i pokušala da sama pronađe energiju za život u samoj sebi tako što bi počela da svoje listove

BESMISAO HEDONIZMA

Samo krivac ima potrebu da stalno oseća da je pravedan
Samo u dubini duše nesrećna osoba ima stalnu potrebu za osećanjem sreće

uvija k sebi, vrlo brzo bi uvenula. Tako isto je i sa nama ljudima. Ukoliko bismo pokušali da sreću, ljubav i smisao života ostvarimo nezavisno od Boga, pokušali bismo nemoguće. Naime, svakako smo primetili da je osnovni pokretač koji osobu navodi na zloupotrebu sposobnosti radi satisfakcije - duboko unutrašnje nezadovoljstvo.

Svaki greh pod suncem je plod duhovnog nezadovoljenja, koje sa jedne strane čoveka opterećuje traženjem sreće kroz razne oblike opijanja i fiksacije, a sa druge strane potrebom za psihičkim pražnjenjem unutrašnjeg nezadovoljenja.

Prijatne predstave i doživljaji, ma kako da su uzvišeni, snažni ili dugotrajni, nisu u stanju da to nezadovoljstvo otklone, već najviše što mogu da učine jeste da uguše čovekovu svest o unutrašnjem nezadovoljstvu. Zato je žeđ čovekove duše, dok je odvojen od Boga, neutoljiva.

Da bi čovek mogao da čini greh, on mora da se odvoji od Boga. On mora sebe da unesreći u svojoj biti da bi mogao da ima motiva da zloupotrebljava svoja osećanja ili druge svoje sposobnosti radi užitka u njima. Ta sklonost ka unesrećivanju se primećuje i kod male dece. Da bismo objasnili prirodu iskušenja, poslužićemo se jednim primerom. Pretpostavimo da je u šetnji sa svojom majkom dete videlo u izlogu prodavnice lepu igračku i poželelo da je ima. Nema ničeg lošeg u tome kada malo dete poželi da mu roditelj kupi igračku. Realna potreba deteta je da se igra sa igračkama. Ali, pretpostavimo da je dete ovoga puta imalo iskušenje zbog toga što roditelj nije mogao da mu tu igračku kupi. Dete može da reaguje na dva suštinski različita načina. Ono može se pomiri sa time da igračku neće dobiti i da ostane zadovoljno svojim odnosom sa roditeljem. Ali dete može da nastavi da insistira na zadovoljenju te potrebe, te da na kraju počne da besni i

Zajednica sa Bogom	Odvojenost (nezavisnost) od Boga	
SREĆA UNUTRAŠNJE ZADOVOLJENJE	**NESREĆA** UNUTRAŠNJE NEZADOVOLJENJE	
IMA SREĆU	IMA NESREĆU	NEMA SREĆU
DAJE SREĆU	DAJE NESREĆU	TRAŽI SREĆU
KROZ NESEBIČNU LJUBAV	KROZ POTREBU ZA PSIHIČKIM PRAŽNJENJEM	KROZ SEBIČNE MOTIVE
+ MOTIVI OSEĆANJA **MOTIV LJUBAVI** PONAŠANJE JE ODGOVOR NA REALNE POTREBE ŽIVOTA	BRIGA NERVOZA AGRESIJA DESTRUKCIJA − MOTIVI OSEĆANJA **GREŠNI MOTIVI** PONAŠANJE JE ODGOVOR NA POTREBE VELIKOG EGA ZA SATISFAKCIJOM	+ + PONOSITOST SEBIČNOST TELESNOST
DUHOVNO (NE)ZADOVOLJENJE DETERMINIŠE POKRETAČKE MOTIVE		

da se valja po ulici zato što nije dobilo željenu igračku. U tom slučaju dete je moralo sebe da onesreći u svojoj biti da bi imalo motiva da i dalje želi igračku, uprkos osujećenju njegove realne potrebe. Zbog njegove nezrele reakcije na iskušenje, detetom ovladava želja za igrač- kom koja nije više odgovor na njegove realne potrebe, već na nezadovoljstvo u koje je to dete palo u pokušaju da zadovolji svoju, u početku, realnu potrebu. Ako bi realna potreba deteta

za igračkom sada i bila zadovoljena, unutrašnje nezadovoljstvo bi i dalje ostalo. Dete bi verovatno vrlo brzo pokazalo nezadovoljstvo igračkom koju je dobilo, i sublimiralo bi svoje nezadovoljstvo u neprestanu i neumerenu potrebu za igračkama ili nekim drugim oblicima užitka.

Neutoljiva potreba se može formirati ne samo njenim osujećenjem već i konstantnim udovoljavanjem. Roditelj koji udovoljava svakoj potrebi deteta za igračkom, navodi to dete na istu neutoljivu potrebu za igračkama u koje bi dete možda palo kada bi mu potreba za igračkom bila osujećena. U oba slučaja vidimo da je suštinski uzrok vezivanja (fiksacije) za izvor užitka unutrašnje nezadovoljenje, koje na taj način dete pokušava da zadovolji. Jedini razlog zbog kojeg čovek bilo kada zaostaje u razvoju svoje ličnosti jeste njegovo duhovno nezadovoljenje, koje rezultuje fiksacijom, učvršćivanjem i vezivanjem za faze razvoja koje zloupotrebljava.

Odvojenost od Boga rezultuje konstantnim unutrašnjim nezadovoljstvom duše, da ceo smisao našeg življenja tada postaje opterećen jednom jedinom, ali neutoljivom potrebom duše za sopstvenim zadovoljenjem. Naše real-

ne životne potrebe time bivaju zanemarene, a smisao življenja za druge i sposobnost da volimo postaju neostvarivi.

Šta nam ova saznanja impliciraju u vezi sa našim odnosom prema detinjoj religioznosti?

Da li da sačekamo njegovo punoletstvo da bi onda ono, slobodno od svih uticaja, nepristrasno i samostalno donosilo svoj odluku o odnosu prema Bogu?

Ne, jer dete je već pod jakim uticajem nasleđa. Dete je već po svojoj prirodi veoma sklono religioznosti i to onoj najgoroj koja ga navodi da svoje ispunjenje traži u pogrešnoj funkciji svojih razvojnih sposobnosti, gde ono sebi pravi svoja božanstva od objekta svojih fiksacija. Snažno unutrašnje nezadovoljstvo koje je srazmerno stepenu njegove nasleđene nezavisnosti od Boga, navodiće ga na zloupotrebu svake sposobnosti tipične za onu fazu razvoja koja je kod deteta najviše izražena. Zato je veoma važno da roditelji svojim vaspitnim uticajem odvrate svoje dete od zloupotrebe razvojnih sposobnosti i da shodno detinjoj moći razumevanja njegov objekat uzdanja uzdignu iznad varljivih božanstava ovoga sveta, ka Bogu Stvoritelju života i Iskupitelju palih ljudi, da bi ono u Njemu našlo slobodu i utočište od grešnih sklono-

sti svoje pale prirode. Ako dete nije ispravnim vaspitanjem navedeno da žeđ duše zadovolji u zajednici sa stvarnim Bogom, ono će to pokušati da nadomesti zloupotrebom sposobnosti svojih razvojnih faza, što će za rezultat imati fiksaciju i zaostajanje u razvoju ličnosti na fazi čije se sposobnosti zloupotrebljavaju radi satisfakcije.

U našoj nameri da dete ispravno vaspitamo, Bog će biti naš pomoćnik i savetnik. Naravno, prvo je neophodno da sami pobedimo sebe i sazrimo kao ličnosti, da bismo mogli drugima pomoći da pobede sebe.

Starateljski odnos Boga prema nama samima zasniva na se istim fazama na kojima bi trebao da se zasniva i naš odnos prema deci:

> "Zato poznaj u srcu svom da te Gospod Bog tvoj gaji kao što čovek gaji svoje dete." (5. Mojsijeva 8,5)

Konkretan opis razvojnih faza imamo u sledećim rečima apostola Petra:

> "I na samo ovo okrenite sve staranje svoje da pokažete u veri svojoj dobrodetelj, a u dobrodetelji razum, a u razumu uzdržanje, a u uzdržanju trpljenje, a u trpljenju pobožnost, a u pobožnosti bratoljublje, a u bratoljublju ljubav." (2.Petrova 1,5-7)

Bog savršeno odgaja čoveka.

Prvo Bog otkrije čoveku svoju ljubav da bi Mu čovek mogao verovati i uzdati se u Njega.

Zatim otkrivenom ljubavlju Bog pozove čoveka na pokajanje da odbaci sve svesne grehe i da čini dobro drugima.

Zatim mu daruje razum da može da razume realne potrebe drugih ljudi jer je ljubav razuman odgovor na potrebu a ne slepo držanje pravila. Takođe, tada istim razumom je u stanju da razlikuje ispravne motive svog srca od neispravnih (pravu ljubav od sebične ljubavi, itd).

Zatim ga Bog poziva da pobedi želje svoga srca, koje će, ako ih ne pobedi, da ga čine emotivno ranjivim i nezrelim za brak.

A zatim treba da pobedi svoju gordost, koja će, ako je ne pobedi, da ga čini uvredljivim i socijalno nezrelim.

Tek kada to pobedi, postaje sposoban da donosi životne odluke (za Boga kroz krštenje, i za saputnika kroz bračnu odluku) koje su sada postojane jer ih ne bazira na željama i gordosti već na slobodnoj volji.

Tada može da na sebe preuzme odgovornost da živi za bliske osobe, a potom i da živi za čovečanstvo.

ZABLUDA: *"JA KAO MAJKA I HRIŠĆANKA SAOSEĆAM SA SVOJIM SINOM, ON JE TAKAV, SA ŽELJOM PREMA ISTOM, A NE PREMA SUPROTNOM POLU, I JA NE MOGU OD NJEGA DA TRAŽIM DA BUDE ONO ŠTO NIJE, DA BUDE LICEMER!"*

Ova majka sebe smatra hrišćankom, ali ipak, obeshrabrena je idejom da čovek može sebe da promeni. Njoj se očito čini iskušenje njenog sina isuviše drastičnim da bi očekivala Božju intervenciju i uslišenje molitvi za pobedu nad željom prema osobama isto pola.

Ali zar pobeda nad sopstvenom željom prema suprotnom polu ne zahteva isto tako drastičnu pomoć kao pobeda želje prema sopstvenom polu?

Zar ta majka kao hrišćanka nije upoznata sa sledećim zahtevima Pisma:

"Jer sve šta je na svetu, telesna želja, i želja očiju, i ponos života, nije od Oca, nego je od ovog sveta." (1.Jovanova 2,16) "Telu ne ugađajte po željama." (Rimljanima 13,14) "I da se ne zanosite za srcem svojim i za očima svojim, za kojima činite preljubu;" (4.Mojsijeva 15,39) "A koji su Hristovi, raspeše telo sa slastima i željama." (Galatima 5,24)

Kao što vidimo, nepobeđena želja usmerena prema suprotnom polu je iskušenje koje treba pobediti isto kao i iskušenje želje prema sopstvenom polu. Božji zahtev glasi:

“Zato obrežite srce svoje, i nemojte više biti tvrdovrati. Jer je Gospod Bog vaš Bog nad bogovima i Gospodar nad gospodarima, Bog veliki, silni i strašni, koji ne gleda ko je ko niti prima poklona;” (5.Mojsijeva 10,16-17)

Ako će Bog uslišiti čovekov vapaj za pobedom nad željom koja je usmerena prema suprotnom polu, zar neće isto tako čuti naš glas ako Ga molimo za pobedu nad željom koja je usmerena ka sopstvenom polu?!

No, savremeni Zapadni svet na svaki način pokušava da uguši čovekovu svest o potrebi za reformom i promoviše shvatanje da sve što je prirodno u nama jeste samim tim i ispravno. Iz toga sledi da su razum, savest i volja, atributi ličnosti koji nam smetaju jer nas opterećuju svešću da tim prirodnim motivima treba da se odupremo. Savremeni protestantizam je svojim duhovnim otpadništvom udovoljio sleđenju sopstvenih prirodnih impulsa kao bogomdanih. Protestanti su zamenili načelo “Samo Pismo” sa načelom “Samo moja osećanja”, a autoritet Božjeg zakona, sa autoritetom sop-

stvenih želja. Stari zavet se smatra ukinutim na krstu, dok se iz Novog zaveta drže fragmenti, istrgnuti iz svog konteksta. Čak se i Isusove reči odbacuju tvrdnjom da su bile izgovorene pre žrtve na krstu koja je navodno ukinula zahteve Božjeg zakona. No, bez zakona, koji nas čini svesnim sopstvene grešnosti, mi nemamo zaštitu od suptilnog oslanjanja na sebe, dok možda deklarativno zastupamo veru u Boga.

Apostol Pavle kaže za sebe: “Nego ja greha ne poznah osim kroz zakon; jer ne znadoh za želju dok zakon ne kaza: ne zaželi.” (Rimljanima 7,7) Svrha zakona je “da bude greh odviše grešan zapovešću.” (Rimljanima 7,13) “Jer kroz zakon dolazi poznanje greha.” (Rimljanima 3,20) Kako zakon osuđuje sve što činimo živeći po telu, on nas čuva od oslanjanja na sebe (telo) i drži čvrsto usmerene ka Gospodu kao jedinom Spasitelju.

Svakodnevna životna iskušenja zahtevaju neprestanu drastičnu pomoć sa Neba, da bismo ih mogli savladati i kod sebe i kod dece, i zato svest o zavisnosti od Boga. Pomoći detetu i adolescentu da pobede egocentrizam, lenjost, agresivno ponašanje, kao i seksualnu želju prema istom ili suprotnom polu, nije moguće bez duhovnog iskustva, iz razloga objaš-

njenog u prethodnom poglavlju. Čovek zaista nema moć da zameni Boga i da zadovolji žeđ sopstvene duše i tako ostvari slobodu uma i volje od svoje potrebe za zloupotrebom svojih sposobnosti. Biblija opisuje čovekovu nemoć da sebe promeni, poredeći je sa sposobnošću čoveka da promeni boju svoje kože:

> "Može li Etiopljanin promeniti kožu svoju ili ris šare svoje? Možete li vi činiti dobro naučivši se činiti zlo?" (Jeremija 13,23)

Oslanjanjem na sebe, svojom voljom čovek jedino može da dobar bude licemer koji sputava svoje slabosti u ispoljavanju, nemoćan da reši problem karaktera samih motiva sopstvenog srca. Ako pravednost probamo da pronađemo u svom srcu, razočaraćemo se ukoliko su naši kriterijumi dobra i zla ispravni. Kada u svetlu Božjeg zakona shvatimo svoje pravo stanje, tada ćemo kao i apostol Pavle postati svesni da u sebi nemamo šta dobro da nađemo:

> "Jer znam da dobro ne živi u meni, to jest u telu mom. Jer hteti imam u sebi, ali učiniti dobro ne nalazim. Jer dobro što hoću ne činim, nego zlo što neću ono činim." (Rimljanima 7,18-19)

Ali ta svest da u sebi ne možemo da nađemo dobrotu će nas upravo sačuvati od oslanjanja na sebe i navesti da se uzdamo samo u Boga.

A ako se na sebe ne oslanjamo, greh neće više nama vladati, jer grešne sklonosti koje su posledica naše nezavisnosti od Boga, tada neće imati silu upravo zato što se na sebe više ne oslanjamo, već živimo uzdanjem u Boga:

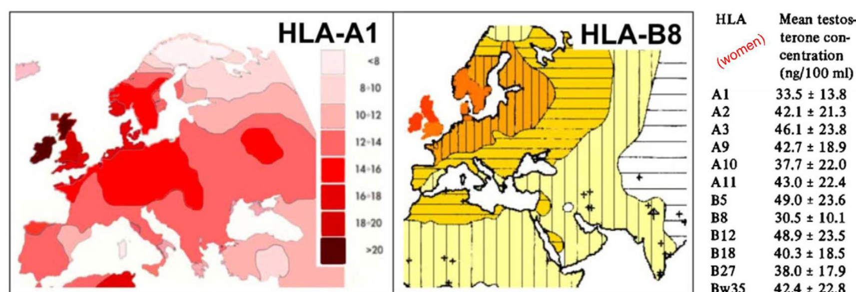
> "Živite u Duhu pa nećete izvršiti požudu tela." (Galatima 5,16)

> "Da se pravda zakona ispuni u nama koji ne živimo po telu nego po duhu; Jer koji su po telu telesno misle, a koji su po duhu duhovno misle. Jer telesno mudrovanje smrt je, a duhovno mudrovanje život je i mir. Jer telesno mudrovanje neprijateljstvo je Bogu, jer se ne pokorava zakonu Božijem niti može. A koji su u telu ne mogu Bogu ugoditi. A vi niste u telu nego u duhu; jer Duh Božji u vama živi. A ako ko nema Duh Hristov, on nije Njegov. A ako je Hristos u vama, onda je telo mrtvo greha radi a duh živ pravde radi." (Rimljanima 8,4-10)

Dakle, mi možemo biti ono što nismo bili do sada. Svakodnevna životna iskušenja od nas zahtevaju da se menjamo u jednom od dva suprotna smera. Ako sledimo svoje srce, tada padamo. A kada živimo verom u Boga, kada se više ne oslanjamo na sebe, više nije važno kakvi smo mi po svojoj prirodi, već kakav je Onaj u koga se uzdamo. Svest o Bogu dostoj-

nom poverenja i uzdanja je veoma važna ako želimo da ispravno vaspitavamo svoju decu. Samo natprirodna pomoć može izbaviti nas i našu decu od iskušenja.

Zbog neshvatanja slobode koju nam donosi Jevanđelje, roditelji odustaju od ideje da njihova deca mogu da pobede svoja iskušenja. Podaci o genetskim izvorima dečje agresivnosti kroz korelaciju ADHD sa genetičkim markerom HLA-DR4 oduzima nadu onima koji veruju samo u telo.

HLA	Mean testosterone concentration (ng/100 ml)
A1	33.5 ± 13.8
A2	42.1 ± 21.3
A3	46.1 ± 23.8
A9	42.7 ± 18.9
A10	37.7 ± 22.0
A11	43.0 ± 22.4
B5	49.0 ± 23.6
B8	30.5 ± 10.1
B12	48.9 ± 23.5
B18	40.3 ± 18.5
B27	38.0 ± 17.9
Bw35	42.4 ± 22.8

Utvrđena je korelacija između višeg nivoa testosterona i ADHD. Utvrđeno je da većina osoba na području severne Evrope koja ima antigen HLA-DR4 koji je u korelaciji sa visokim ADHD ima zajedno sa njime u istoj grupi HLA gena nasleđen antigen HLA-B44, za koji je utvrđena korelacija sa visokim nivoom testosterona čak i kod ženskih osoba sa tim nasleđenim antigenom. Pored antigena B44, utvrđeno je da

je i antigen B51 u korelaciji sa visokim testosteronom.

Isto tako je utvrđeno da osobe sa niskom sklonošću ka ADHD imaju nasleđen HLA-DR3 koji se kod većine evropskih ljudi nasleđuje zajedno sa antigenima HLA-A1 i B8, za koje je utvrđena korelacija sa niskim nivoom testosterona.

Ako na osnovu zastupljenosti haplotipa HLA-A1, B8, DR3 pogledamo koji narodi imaju nizak testosteron, videćemo da su ti narodi tipični predstavnici takozvanog nordijskog antropološkog tipa. Nordijski antropološki opis odgovara opisu hipertimusnih osoba koje imaju produžen period predpuberteta i čija seksualnost jeste slabo telesna (zbog niskog testosterona), a više utemeljena na dečjoj radoznalosti i sledećim motivima koje su pedagozi ranije otvoreno nazivali perverznim i zato skretali pažnju na to da takva omladina "treba da bude stalno pod budnim pedagoškim nadzorom":

> "Hipertimusni tip je delo preteranog rada timusne (grudne) žlezde. Njegova osnovna crta je nepouzdani, polno neizgrađeni kolebljivi izgled lica i celog tela. Jedinka dugo zadržava detinji, nesazreli izgled. Nadražljivost i labilnost u neurovegetativnom sistemu u skladu je sa slabom mišićnom snagom, sa slabom voljom i s nepo-

stojanom afektivnošću. Kod ovog tipa kao da polnost nema dovoljno telesnog oslonca: kao što je telesni sastav zadržao svoj detinji izgled, tako i polnost teško i sporo nalazi svoj zreli oblik. Ta duga polna neodredljivost predstavlja povoljnu okolnost za razvijanje polnih i moralnih perverzija. Zato pubescenti ovoga tipa treba da budu stalno pod budnim pedagoškim nadzorom." (Aleksandar Kostić, Polno saznanje III, 1953)

U endokrinološkoj literaturi čitamo o "timusnim" osobama:

"Oni ostaju detinjasti po svom karakteru, tako da su egocentrični; jednostavni u svojim mentalnim procesima i imitativni; traže zaštitu i brigu, i manje ili više su nesposobni za aktivne borbe života. Iako izgledaju daleko napredniji za svoje godine dok su još mladi, ipak izgleda da nikada ne ne dostižu potpunu zrelost, i bivaju zaustavljeni u ranoj adolescenciji." (James Vance May, Mental diseases; a public health problem, p. 216)

"Neki istraživači veruju da timus može da kontroliše u nekoj meri mentalne sklonosti, naime, oni ljudi kod kojih timusna akcija istrajava ostaju detinjasti, egocentrični i prosti u svojim mentalnim procesima i inicijativi, dok oni kod kojih timus prebrzo nestaje, jesu gnevljivi i osveto-

ljubivi. Dok su mladi, deluju kao da su u prednosti, ali izgleda da nikada ne sazru sasvim." (Morris Fishbein, Illustrated medical and health encyclopedia, vol 7 and 8, p. 2022)

"Obično osobe sa hipertimusnom konstitucijom nisu u vezi sa drugima; one su previše egocentrične. Govore o svojim trijumfima, na primer, bez imalo vođenja računa o drugima. Jednom sam videla čoveka na terapiji koji je pričao svojoj ženi sat i po vremena o tome kako je bio sjajan." (Verena Kast, Joy, Inspiration, and Hope, 101)

Dakle, zbog izraženog iskušenja egocentričnosti, nordijski tip je sklon da formira snažnu psihološku potrebu za pažnjom i ljubavlju koja, ukoliko se njoj nesputano udovoljava, formira osobu zavisnu od egocentričnih ugađanja. Ta sebična potreba pale ljudske prirode, koju savremeni psiholozi pokušavaju da opravdaju kao normalnu psihološku potrebu za pažnjom i ljubavlju, zapravo je glavni izvor depresije savremenog čoveka. Kako je ta potreba neutoljiva, njeno osujećenje čoveka prirodno dovodi u depresiju. Umesto da čoveka ukore za sebične motive, savremeni psiholozi pružaju neverovatno rasterećenje od osećanja krivice kada svojim depresivnim pacijentima uspeju da objasne da su za sve krivi njihovi roditelji,

zato što njihove neutoljive porive nisu uspeli da zadovolje. A kao rešenje, ti psiholozi, umesto pokajanja za sebične motive, pružaju rešenje u zadovoljavanju tih motiva, smatrajući da je lek za depresivno srce - osećanje voljenosti.

Vrlo je nepošteno što oni u literaturi popularne psihologije iznose samo fakat da osujećenje potrebe za ljubavlju dovodi do fiksacije, dok namerno izostavljaju činjenicu da preterano pružanje pažnje i ljubavi može da ima isti rezultat, da dete navede da formira neutoljivu potrebu za osećanjem voljenosti:

"Nedovoljno ili preterano uživanje u bilo kojoj fazi može dovesti do fiksacije u toj fazi i do razvoja karakterističnih osobina te faze." (Spencer A. Rathus, Psychology: Concepts and Connections, pg 427)

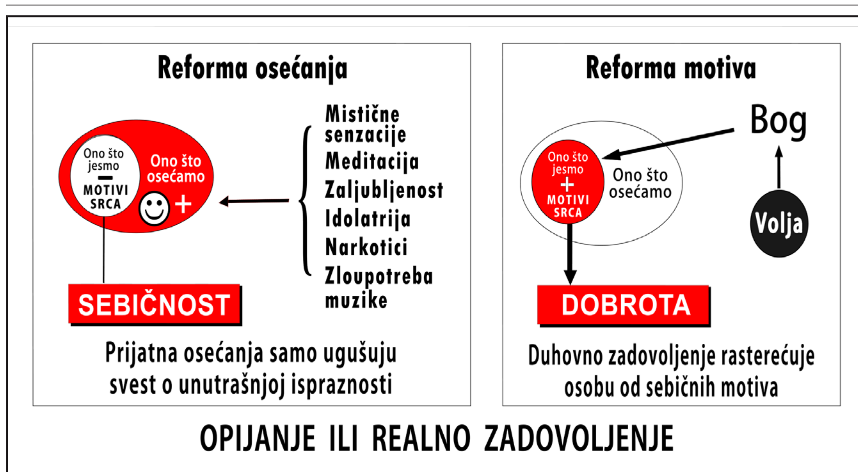
"Osim toga, preterano uživanje ili frustracija u bilo kojoj fazi može dovesti do regresije, što je tendencija da se vratite na prethodni psihoseksualni nivo u susretu sa sukobom ili stresom." (Irving B. Weiner, W. Edward Craighead, The Corsini Encyclopedia of Psychology, Volume 2, pg 529)

"I preterano ugađanje i preterana frustracija mogu formirati prirodu karakternih osobina

odraslih, kao i neurotična prilagođavanja.” (E. Jerry Phares, Introduction to personality, pg 96)

Dakle, fiksacija tj. vezivanje za osećanja koje dovodi do formiranja neugasive potrebe za opijanjem (sklonosti ka narkoticima i drugim bolestima zavisnosti) nije plod samo odsustva ljubavi u detinjstvu već i preteranog pokazivanja ljubavi i pažnje. Kada bi psiholozi izneli i taj deo istine, njihova manipulacija pacijentima bi bila raskrinkana do apsurda. Ako je preterano pružanje osećanja ljubavi i pažnje neku osobu pokvarilo u vreme njenog detinjstva, kako bi onda moglo to isto osećanje ljubavi i pažnje sada da je isceli?! Sledeći njihovu logiku, osobi koja je bila previše voljena u svojoj mladosti, i koja zato sada ima jaku potrebu za emocijom ljubavi i za raznim opijatima, može da se pomogne tako što bi joj se sada pružilo ono isto jako osećanje ljubavi koje ju je upropastilo u vreme njene mladosti. No, osećanje sreće je samo osećanje sreće i ne može nikoga istinski da zadovolji, već samo može da uguši čovekovu svest o unutrašnjem nezadovoljenju koje je posledica čovekove odvojenosti od Boga.

Vidimo da bez duhovnog rešenja, bez zajednice sa Bogom koja zadovoljava žeđ duše u korenu, savremeni čovek ne može da pobedi

depresiju. Prijatna osećanja nisu lek već otrov koji hrani karcinom sebičnosti našeg srca. Prijatna osećanja ne samo što ugušuju svest o našoj ispraznosti, već hrane i vremenom razvijaju naš sebičan Ego. Suštinsko rešenje nije u promeni onoga što osećamo, već onoga što jesmo. A to je nemoguće bez susreta sa Bogom.

Primetili smo da nordijski čovek ima još jedno iskušenje. Nizak nivo testosterona formira kod njega izraženu fazu polnog neopredeljenja zbog koje njegova seksualnost u vreme puberteta nema jasno definisano polno usmerenje. Buđenjem seksualne želje u to vreme, osoba dobija iskušenje da se usmeri ka istom polu i da se tu fiksira, posebno kada je savremeni psiholozi uhvate u toj fazi i kažu da je to ona i da ne može da bude ništa drugo.

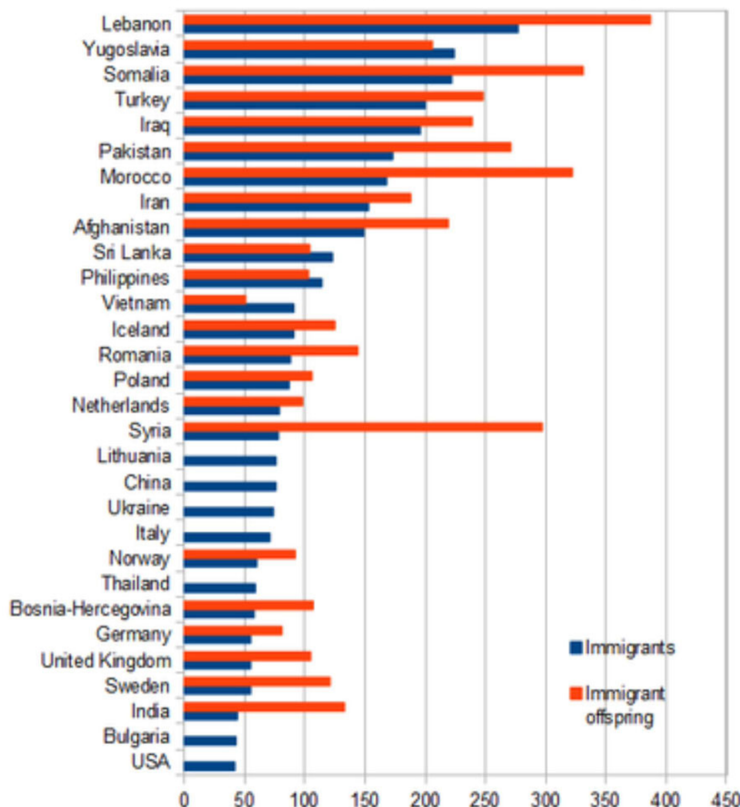
Kako su ta iskušenja posledica genetski veoma razvijenih sposobnosti prve faze razvoja i razvoja u predpubertetu, nemoguće je zamisliti kako se osoba može sačuvati od zloupotrebe tih sposobnosti osim duhovnim rešenjem, kroz otklanjanje unutrašnjeg nezadovoljenja koje vrši vezivanje (fiksaciju) ličnosti za sposobnosti tih faza razvoja. Zapadna civilizacija, nemoćna da reformiše ljudske motive, pokušava da problem homoseksualstva "reši" proglašavajući ga opredeljenjem, dok problem agresivne dece rešava hemijskom lobotomijom - tabletama.

Iskušenje sasvim suprotne vrste u odnosu na egocentričnu decu srećemo kod dece koju odlikuje genetski visok nivo testosterona, a koji je u korelaciji sa antigenima HLA-B44 i HLA-B51. Mnogobrojni naučni radovi su dokazali sklonost osoba sa višim nivoom testosterona ka odsustvu saosećanja, ka nasilju i ka agresivnosti. Sada nas zanima koji narodi pokazuju najviši nivo zastupljenosti antigena B44 i B51 koji su u korelaciji sa visokim testosteronom.

Antigen HLA-B44 prati nosioce atlantsko-mediteranskog antropološkog tipa (zove se i megalitski tip) i najzastupljeniji je antigen kod Baskijaca (Spain Arratia Valley) (42,3%),

u Maroku (39%), Škotskoj - Orkney (37,4%), u severnoj Irskoj (35,7%), Bosni (32,5%), Velsu (32%), Engleskoj - Mančester (31,6%), Egiptu (30%), Jevreja u Maroku (27,1%), Gruzijskih Kurda (25,9%), Norvežana (ukupan prosek) (25,3%), Švedskoj (23,7%), Tunisu (22%), Poljskoj (21,9%), Srbiji (16,4%), itd. Antigen HLA-B51 prati nosioce dinarskog antropološkog tipa i najzastupljeniji je antigen u Pakistanu (Kalash) (49%), kod Paštuna (39.9%), u Omanu (39%), u plemenu Shaigiya u Sudanu (38,8%), u Saudijskoj Arabiji (36,6%), Iraku (33,9%), Albaniji (33%), kod Kurda (29,8%), na području bivše Jugoslavije (29,02%), i Turske (28,8%).

Kada analiziramo statističke izveštaje o kriminalnim delima imigracije u Danskoj, tada vidimo visoku zastupljenost upravo stanovništva poreklom iz ovih zemalja sa antigenima B44 i B51. Prepoznajemo imigrante iz islamskog sveta u vrhu kriminalne statistike zajedno sa stanovništvom država sa područja bivše Jugoslavije (Izvor: Danmarks Statistik, Indvandrere i Danmark 2016, Table 5.8). Međutim, moramo primetiti jednu iznimku, a to je da se na tom spisku naroda sa višim testosteronom takođe nalaze i narodi koji ne pokazuju izraženo kriminalno ponašanje.

To su narodi koji su imali proces reformacije i prosvetiteljstva, i koji su za vreme reformacije promenili svoje mentalitete. No, ne treba nas prevariti uverenje da duh agresivnosti koji su ti narodi imali pre reformacije ponovo ne vaskrsava sada kada su odbacili reformaciju. Engleska je još uvek jedna od najsigurnijih zema-

lja za život na svetu, ali ne treba izgubiti iz vida da se u njoj za oko 100 godina nivo kriminala povećao oko 50 puta. Na planu maloletničke delikvencije takođe vidimo proces dekadencije. U Švedskoj, između 1913. i 1947. godine, u rasponu od 34 godine, osuđene su samo dve maloletne osobe za ubistvo. No, u istom vremenskom periodu između 1973. i 2007. godine, osuđena je 171 maloletna osoba za ubistvo. Posledice reformacije su ostale, ali se polako gube. No, ako odemo u prošlost tih naroda pre vremena reformacije, videćemo da se oni ni po čemu nisu razlikovali od ostalih naroda koji danas pokazuju visoku sklonost ka kriminalu i agresivnom ponašanju. Germani su opisivani kao ratoborni i lenji još u antičko vreme, a opravdavani klimatskim uslovima zemalja u kojima žive. Klaudije Ptolomej je pisao o njima:

> “Oni koji žive ispod severnijih paralela, pošto su daleko od zodijaka i toplote Sunca, su stoga hladni; ali zato što imaju puno vlage, koja je najhranljivija i nije iscrpljena od sunca, oni su bele puti, ravne kose, visoki i dobro uhranjeni, i ponešto hladni po prirodi; oni su takođe divlji u svojim navikama, zato što su im naselja stalno hladna. Zimski karakter njihove klime, veličina njihovih biljaka, i njihove divlje životinje su u

saglasnosti sa ovim osobinama.” (Klaudije Ptolomej, Tetrabiblos, str. 53)

Rimski istoričar Tacit je zabeležio o Germanima sledeće:

“Mnogo ćeš lakše nagovoriti Germana da pođe u rat i da se kolje s neprijateljem, nego da ore zemlju i da čeka šta će mu doneti letina. Čak je sa njegovog gledišta lenjost i kukavičluk dobiti znojem ono što se može dobiti krvlju. Kad nema rata, onda obično idu u lov, ali većinom sede besposleni, i provode vreme u spavanju i jedenju. Najbolji junaci ne rade ništa, a kuću i penate i polje ostave ženama, starcima, i slabijoj čeljadi: dok ovi rade, oni lenstvuju.” (Gaius Cornelius Tacitus, Germania, 17)

Ni hiljadugodišnji period hrišćanstva nije uspeo da reformiše njihov karakter.

Germani nikako nisu mogli da pristanu na sistem formalnih pravila kojima bi od sebe pravili licemere. Papski maniri su im se činili usiljenim i licemernim.

No, ni Italijani nisu Germane doživljavali na mnogo uzvišeniji način. Germanski studenti koji su u XV veku odlazili da studiraju univerzitete na području Italije, sa zgražavanjem su slušali kako Italijani opisuju njihov mentalitet

kao nekulturan, grubijanski i varvarski mentalitet.

> "Postojala je ogromna razlika između starog nordijskog naglaska na časti, ličnoj hrabrosti, veštini, nastupu i ponosu, i hrišćanskih ideala trpljenja, poniznosti i pokajanja u pripremi za život večni." (Elizabeth Rasmussen, Translation in Medieval and Reformation Norway: A History of Stories or the Story of History, p. 631)

> "Tri severna kraljevstva, Danska, Švedska i Norveška, bila su ujedinjena pod jednom vladom. Izgledalo je da će ovaj grubi i ratnički narod verovatno imati malo simpatija prema doktrini ljubavi i mira." (J. H. Merle D'aubigne, History of the Great Reformation of the Sixteenth Century: In Germany, Switzerland, etc. p. 27, 1844)

Kako je moguće da 1000 godina hrišćanstva nije uspelo da reformiše mentalitet Germana?

Objašnjenje zašto mnogi ljudi nisu spremni da praktično usvoje vrednosti moralnog ponašanja jeste isti kao u slučaju žene uhvaćene u preljubi koju su fariseji doveli pred Isusa i predložili njeno kamenovanje. Po farisejima, ta žena nije zasluživala nikakvu milost, niti novu šansu, jer su je oni nebrojeno puta ukorili protiv njenog kurvarstva. Koliko puta je iz ustiju fariseja čula ukor protiv svog bludnog života?

Možda hiljade puta! Ali, to joj ništa nije pomoglo. Fariseji su joj “trljali nos” zbog njenih greha i opterećivali je krivicom i sramotom, a takav nalog mogao je samo da proizvede sputavanje želje u njenom ispoljavanju. A ona nije htela da bude licemer. No, samo jedan jedini susret sa Isusom, promenio je ceo njen život.

Kada su je fariseji doveli pred Isusa, on nije udovoljio zahtevu krivičnog zakona da bude kamenovana za svoj greh, jer duhovni učitelji nisu prethodno sve učinili za njeno spasenje. Nisu joj pomogli da svoje iskušenje pobedi.

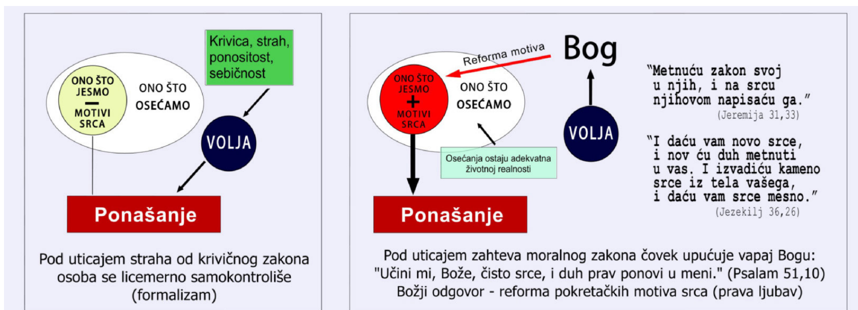
Šta je bila suštinska zabluda fariseja?

Fariseji su odredbe Božjeg moralnog zakona (Dekaloga), tumačili formalno, kao da su odredbe krivičnog zakona, a ne moralnog zakona koji zahteva reformu motiva srca. Iako krivični zakon ima svoje mesto - da obezbedi građansku sigurnost tako što će strahom od kazne da obuzda čoveka da ne ugrožava druge, on nema svrhu da ljude sačuva od samog greha. On je načinjen samo za nepravednike:

> “Znajući ovo da pravedniku zakon nije postavljen, nego bezakonicima i nepokornima i bezbožnicima i grešnicima, nepravednima i poganima, krvnicima oca i matere, krvnicima ljudskim, kurvarima, muželožnicima, ljudokra-

dicama, lažljivcima, kletvoprestupnicima, i ako šta ima protivno zdravoj nauci...” (1.Tim. 1,9-10)

Zastrašivanje zahtevima krivičnog zakona je bilo “jevanđelje” fariseja, ali i svih drugih licemera kroz istoriju.

Onima koji su pokušavali da strahom od kazne sebe motivišu na pokajanje i tako privole na ispravno ponašanje, Sveto pismo iznosi ukor da takav strah rađa licemerstvo:

“Zato reče Gospod: Što se ovaj narod približuje ustima svojim i usnama svojim poštuje me, a srce im stoji daleko od mene, i strah kojim me se boje zapovest je ljudska kojoj su naučeni, zato ću evo još raditi čudesno sa tim narodom, čudesno i divno.” (Isaija 29,13-14)

“U ljubavi nema straha, nego savršena ljubav izgoni strah napolje; jer je u strahu mučenje, a ko se boji nije se usavršio u ljubavi.” “Jer nam Bog ne dade duha straha, nego sile i ljubavi i čistote.” (1.Jovanova 4,18; 2.Timotiju 1,7)

Kada su Izrailjci izašli iz Vavilonskog ropstva, gorko su zaplakali slušajući zahteve zakona koji su prekršili i otkrivenja Božjeg starateljstva koja su dotle nezahvalno prezirali. Potom sveštenici “rekoše svemu narodu: Ovaj je dan svet Gospodu Bogu našemu; ne tužite ni plačite. Jer plakaše sav narod slušajući šta govori zakon. I reče im: idite i jedite pretilo i pijte slatko i šaljite delove onima koji nemaju ništa zgotovljeno, jer je ovaj dan svet Gospodu našemu. Zato ne budite žalosni, jer je radost Gospodnja vaša sila” (Nemija 8,9-10).

Da je narod, postavši svestan svoje realne krivice, nastavio da se prepušta tuzi i osećanju krivice, njegova odluka o pokajanju bi bila iznuđena i licemerna. Čim bi to osećanje kasnije popustilo, oni bi ponovo pali u greh. A ovako, ljubav i zahvalnost prema Bogu i bližnjem postaju snaga koja ih večito čuva od greha. Iako je realno da čovek oseća krivicu, žalost i sramotu zbog svojih greha, ta osećanja nikada ne smeju da postanu pokretačka snaga za pokajanje, jer će proizvesti jedino potiskivanje greha u podsvest i licemerstvo. Snaga pokajanja može biti jedino prava nesebična ljubav, do koje dolazimo kroz pravilno poznanje Boga:

“Ili ne mariš za bogatstvo Njegove dobrote i krotosti i trpljenja, ne znajući da te dobrota Božja na pokajanje vodi?” (Rimljanima 2,4)

Da su fariseji ispravno razumeli duh zakona ovako kako su ga otkrili starozavetni proroci i da su snagu za moralni život tražili u Bogu, a ne u buđenju straha nečiste savesti i sramote ponižene ljudske gordosti, žena iz pomenutog događaja bi se pokajala odavno a možda nikada ne bi ni pala u greh. Njihove reči ukora su je ometale da iskušenje pobedi jer su je navodili da svoje slabosti samo sputa u ispoljavanju onako kako su ih oni sami sputavali. Licemeri ne mogu drugima ništa da pruže osim licemerstva.

Nemoć fariseja da svojom iskvarenom naukom i sami sebi pomognu, Isus je pokazao kada je prstom po pesku počeo da piše njihove tajne grehe. A onda je rekao tužiocima:

“Koji je među vama bez greha neka najpre baci kamen na nju. Pa se opet saže dole i pisaše po zemlji. A kad oni to čuše, i pokarani budući od svoje savesti izlažahu jedan za drugim počevši od starešina do poslednjih; i osta Isus sam i žena stojeći na sredi. A kad se Isus ispravi, i ne videvši ni jednog do samu ženu, reče joj: Ženo! Gde su oni što te tužahu? Nijedan te ne osudi?

A ona reče: Nijedan, Gospode! A Isus joj reče: Ni ja te ne osuđujem, idi, i odsele više ne greši." (Jovan 8,7-11)

I srce ove preljubnice bilo je slomljeno. Isusova milost je proizvela ono što godine opterećivanja krivicom i sramotom nisu uspele. Zdrav motiv pokajanja koji ona nije nikada uspela da nađe u svom srcu, svojoj sramoti i nečistoj savesti, našla je konačno u Isusu. A kada je takva svetlost sa Neba obasjala germanski narod, proizvela je iste rezultate.

"Martin Luter je stajao na čelu onih koji su bili pozvani da izvedu crkvu iz tame papstva u svetlost čistije vere. Revan, oduševljen, pobožan, bojeći se samo Boga, priznajući kao temelj vere samo Sveto Pismo, Luter je bio čovek za svoje vreme. Kroz njega je Bog izvršio veliko delo za reformaciju crkve i prosvećivanje čovečanstva." (Ellen G. White, The Great Controversy, p.121)

"Udarac je konačno zadat kada je 1517. Martin Luter zakucao svojih devedeset pet teza na vrata crkve u Vitenbergu. Ponosna i moćna crkva, koja se vekovima borila za vrhovni autoritet ne samo u crkvenim nego i u svetovnim poslovima države nije mogla pristati na ponižavajuće ograničenje njene sfere aktivnosti koje su zahtevali Viklif, Hus i Martin Luter. Crkvena reforma-

cija bila je prva manifestacija ovog istorijskog konflikta, i njen uspeh je pripravio put za promovisanje inherentnog individualizma u svim aktivnostima hrišćanske civilizacije, a posebno u onim naučnim. ... Sloboda je došla i svakako dovela do najsmelijeg intelektualnog i duhovnog preokreta u istoriji čovečanstva." (Mihajlo Pupin, Nova reformacija, 1927. god.)

U vreme reformacije, mentalitet Germana doživljava radikalnu promenu. Sredinom XIX veka, Ljubomir Nenadović je pisao:

"Nemci su pobožni, vredni i umereni. Oni žive po onoj poslovici: radi kao da ćeš doveka živeti, a moli se Bogu kao da ćeš sutra umreti. To su ljudi blagi i pitomi, a kao mravi nigda bez posla ne stoje... Nijedan narod ne izobličava sam svoje nedostatke i pogreške tako oštro kao Nemci. ...

Svuda vidite sretnu i zadovoljnu čeljad. Nigde ne vidite pakosti i zavisti. Svak se raduje tuđem dobru, svak sažaljeva tuđu nesreću. Nemačka društva tako su uređena i udešena da vam se čini da svaki živi samo na korist i na zadovoljstvo svojega bližnjeg. Ovo je zemlja gde se brinu da i stoka oseti blagodati pitome civilizacije. Svaki čovek obavezan je da čovečno i sa svojom stokom postupa. ... Za nekoliko kratkih vekova Nemci su čudesa učinili, pretvorili su u pravi

raj svoju zemlju, o kojoj su Rimljani kao o nekom Sibiru govorili; podigli su industriju, reformisali rimsku veru, stvorili su škole, nauke, zakone, slobodu, i pravom prosvetom prosvetili su sredinu Evrope.

U predelima odakle su izašli apostoli, — u otačastvu Isusa Hrista, caruju mrak i sujeverstvo, a na severu nemački pastor pred okupljenim narodom razlaže hrišćansku ljubav i tumači evanđeoske reči onako kako treba da čuju i razumeju ljudi koji ljube pravu istinu i koji teže sve daljem napretku i prosvećenju svoga razuma.” (Ljubomir Nenadović, Pisma iz Nemačke, 1870. god.)

Govoreći o drevnim Vikinzima, poznatima po ratničkom duhu, izvori iz XVIII veka su objašnjavali uzroke reforme njihovog mentaliteta:

“Kako je došlo do toga da oni postanu tako poslušni i pokorni da se potčine veštini poljoprivrede? Da li se narod, naviknut na oružje i lenstvovanje, lako predaje napornom radu i veštini mira? Ako možemo da odgovorimo na ovo pitanje pravilno, mi ćemo shvatiti čemu treba pripisati srećnu transformaciju Severa. ... Ja sam ipak pokazao da se Jevanđelje tri veka propoveda u Skandinaviji. Ovome bez sumnje, kao glavnom uzroku, mi treba da pripišemo srećnu

promenu manira u ovim varvarskim područjima. Neka niko ne očekuje sveopštu civilizovanost na planeti bilo kojim drugim sredstvima. Mi uživamo u ovome danu, prednosti društva nastalog u Evropi iz propovedanja Jevanđelja, dok nezahvalno umanjujemo napore onih hrišćanskih misionara koji su nam u ime Boga ove prednosti doneli. ... Trajna promena njihovih manira implicira, da je njihova zemlja morala biti blagoslovena sa jednim od onih blagodatnih izlivanja Svetoga Duha, čije se posledice obično osećaju vekovima posle." (The Works of the Late Rev. Joseph Milner (1744–1797) in Eight Volumes, vol. III, p. 298, 1810)

Reforma mentaliteta prožela je i druge narode koji su se okrenuli ka zanemarenim istinama Jevanđelja:

"Mir se nastanio u našem gradu... nema više svađa, zavisti, licemerstva i nesloge. Odakle može doći takav sklad, ako ne od Gospoda i od naše doktrine koja nas ispunjava rodovima mira i pobožnosti?" (James A. Wylie, The History of Protestantism, Published by Hartland Publications, 2003, p. 496)

"Proklinjanje i psovanje, blud, svetogrđe, preljuba i poročan život, koji preovlađuje u mnogim mestima u kojima sam živeo, ovde su ne-

poznati. Nema podvodača i bludnica. Ljudi ne znaju šta je rumenilo i svi se odevaju na doličan način. Igre na sreću nisu uobičajene. Velikodušnost je tako velika da siromasi ne moraju da prose. Ljudi bratski opominju jedan drugoga, kako Hristos propisuje. Sudske parnice su proterane iz grada, i tu nema ni podmićivanja, ubistava ili stranačkog duha, već vlada mir i milosrđe. S druge strane ... crkve su sasvim oslobođene od svake idolatrije." (Philip Schaff, History of the Christian Church, p. 645)

Putopis "Pisma ruskog putnika" istoričara Nikolaja Mihailoviča Karamzina (1766-1826) spada u najveća dela ruske književnosti XVIII veka. On otkriva blagoslov reformisanog mentaliteta kod Engleza, koji nam je ovde posebno značajan zbog opisa porodičnih odnosa:

"Stigli smo u Englesku, u zemlju koja je po karakteru stanovništva i stepenu narodne prosvećenosti, naravno, jedna od prvih zemalja Evrope. Ovde je sve drugačije: i kuće i ulice, i ljudi su drugačiji, i hrana je drugačija, jednom rečju, čini mi se, da sam kročio u neki drugi svet. ... Žene u Londonu su vrlo lepe, odevaju se vrlo jednostavno i ljupko, sve su bez pudera i šminke, sa šeširima graciozno kreiranim. ...

Slika dobrih naravi i porodične sreće najviše me ushićuju u engleskim selima, gde sad žive mnogi imućni stanovnici Londona koji celo leto tamo borave. Svake nedelje posećujem neku od seoskih crkava i slušam moralne jasne propovedi i gledam mirna lica očeva i supruga koji se svi usrdno mole Svevišnjem, i mole, čini se, da im Bog sačuva ono što već imaju. ...

U crkvi su lože i u svakoj sedi posebna, vredna pažnje, porodica. Majke su sa decom, i ja nigde nisam video takvu divnu decu kao ovde. ...

Iz crkve svaka porodica ide u svoj vrt koji razigranoj mašti liči barem na kutak Miltonova Edema, ali u tom vrtu na svu sreću, nema zmije — kušača, već mila domaćica što ruku pod ruku šeta sa mužem svojim, a ne sa drugim nekim lepotanom. Jednom rečju, ovde će svaki neženja da uzdahne, gledajući lepotu i sreću dece, i skromne i poštene, lepo vaspitane žene. Da, drugovi moji, ovde su žene skromne i poštene, pa prema tome i muževi su srećni. Ovde bračni parovi žive za sebe, a ne za svet. Ja govorim o ljudima srednjeg staleža. Uostalom, i sami lordovi engleski i lordice ne žive drugačije, raskošnije od njih za razliku od našeg “visokog društva”. Engleskinje su, naprotiv, vaspitane u duhu domaćinskog života sa dobrim osobinama

supruge, majke, koja svoju dušu ukrašava onim navikama i sklonostima koje će je čuvati od dosade i samoće, pa jedan čovek za onog drugog predstavlja dragoceno blago." (Nikolaj Mihailovič Karamzin, Pisma ruskog putnika)

Reforma mentaliteta je bila tako velika da je rezultovala promenom pozicije deteta u društvu i mnogim drugim društvenim posledicama:

„Vremenom, povećana usredsređenost reformatora na porodicu, decu i roditeljsku odgovornost doprinela je porastu pismenosti dece, većem crkvenom i građanskom nadzoru brige i tretmana roditelja nad njihovom decom, strogim očekivanjima u pogledu obaveza odrasle dece prema njihovim roditeljima i novim spoznajama zasnovanim na konfesionalnim definicijama hrišćanstva. Na ove važne načine Reformacija je promenila način na koji su evropska deca komunicirala sa svetom i način na koji su ga doživljavala." (Peter Matheson, Reformation Christianity, p.142)

„Religija Jevanđelja - i u anglikanskom i u nekonformističkom (puritanskom, itd) obliku - pokrenula je mnoge viktorijanske socijalne reforme. Jevanđelisti su činili dela milosrđa i kao moralnu obavezu i kao sredstvo za približava-

nje drugih ljudi Hristu. Verovali su da mogu da regenerišu društvo otklanjajući greh, i pokušali su da poboljšaju taj cilj odstranjivanjem uslova koji su ljude dovodili u očaj, pijanstvo i zločin. Novi duh humanitarizma preplavio je religioznu misao: ne više usredsređeni na nebesku nagradu, Jevanđelisti su svoju veru širili kroz dela koja su poboljšavala život na zemlji.

Humanitarni Jevanđelisti iz devetnaestog veka ukinuli su trgovinu robljem, kažnjavanje službom u vojsci i mornarici, ukinuli su javna vešanja, nastojali da krivičnu pravdu pretvore iz "kazne" u "reformu", osnivali škole, čistili sirotinjske četvrti, izgrađivali dostojne stanove za radnike, ukinuli su krvne sportove i zaštitili životinje od surovosti, uporno radili na podizanju granice dobi u kojoj bi deca mogla raditi puno radno vreme, osnivali utočišta za izbeglice i sirotišta, gradili škole za mentalno i fizički oštećene i pokrenuli preispitivanje načina lečenja duševno obolelih. ... Lokalne grupe osnovale su i finansirale širok spektar projekata: skloništa za životinje, javne česme za konje, biblioteke, škole za obuku, narodne kuhinje, farme za oporavak alkoholičara, bolnice za izolaciju, letovališta na obali mora za odmor za zaposlene devojke, popravne domove, stambene domove za slepe . ... Kao što je Sara Elis napisala u jednom od

svojih najprodavanijih priručnika, „dama može učiniti gotovo sve iz motiva ljubavi ili revnosti“. Džepni vodiči za posetioce okruženja nabrajaju na mnogim stranicama domove za decu sa invaliditetom, siročad mornara, siromašne švalje, ostarele dame, vojničke porodice i devojke bez prijatelja. Svaka sponzorska organizacija objasnila je kako da dobiju pomoć ljudi kojima je ona potrebna. Kroz svoj dobrotvorni rad žene su stekle nove veštine: organizaciju, administraciju, prikupljanje sredstava, računovodstvo, pisanje, javni govor, savetovanje. One su vodile molitvene službe, birale službenike i otkrile da neki socijalni problemi mogu biti napadnuti samo zakonodavstvom. Društvo dobrotvornih organizacija osnovano je 1869. godine kao mreža koja povezuje verske i privatne dobrotvorne organizacije.“ (Sally Mitchell, Svakodnevni život u Viktorijanskoj Engleskoj)

Francuski istoričar Alekis De Tokvil primetio je drastičnu razliku između protestantskih i katoličkih naroda u postupanju sa siromašnima, ali bio je zbunjen jer je nije shvatao kao posledicu socijalnog sazrevanja protestanata i nezrelosti katolika. Godine 1835. podneo je Kraljevskom akademskom društvu u Cherbourgu “Ogled o papuerizmu” (Memoir on Pauperism).

Ogled se bavio zanimljivim “paradoksom”: Zašto u naciji najvećeg obilja na svetu (Engleskoj) postoji tako izražen problem “pauperizma” (socijalna pomoć države siromašnima)? U Francuskoj, Španiji i Portugalu istakao je on, svi su ljudi mnogo siromašniji nego u Engleskoj, a prosečni Španac siromašniji je čak u poređenju sa engleskim siromahom koji živi o državnom trošku. Ali ni u jednoj od tih siromašnijih zemalja ne pridaje se toliki značaj “problemu sirotinje” u srazmerama koji potresaju englesko društvu i englesku politiku.

Dakle, ako je moguća promena mentaliteta čitavih naroda, kako nije moguća promena karaktera pojedinca?!

Svaka duša koja svesna svoje potrebe za reformom uputi vapaj Bogu “Učini mi, Bože, čisto srce, i duh prav ponovi u meni.” (Psalam 51,10) dobiće odgovor Neba:

> “I sići će na tebe Duh Gospodnji i postaćeš drugi čovek.” (1.Sam.10,6) “Ja ću vas očistiti od svih nečistota vaših i od svih gadnih bogova vaših. I daću vam novo srce, i nov ću duh metnuti u vas, i izvadiću kameno srce iz tela vašega, i daću vam srce mesno. I duh svoj metnuću u vas, i učiniću da hodite po mojim uredbama i zakone moje da držite i izvršujete.” (Jezekilj 36,25-27)

ISKUŠENJA XXI VEKA MOGU NADVLADATI SAMO POJEDINCI KOJI POSEDUJU HRABROST REFORMATORA XVI VEKA

Kao što smo mogli analizom razvojnih faza da primetimo, potreba za ispravnim vaspitanjem deteta daleko prevazilazi potrebu da se dete nauči pravilima ispravnog ponašanja koje ono može poštovati i kao nesazrela ličnost, iz pukog straha od autoriteta ili sujetne potrebe za tuđim odobravanjem i drugih loših motiva. Zato napor roditelja treba biti pravovremen i usmeren ka sazrevanju detinje ličnosti, kroz odupiranju zloupotrebi razvojnih sposobnosti kojima odmah treba pridavati uzvišeni smisao prave ljubavi prema sebi, drugima i čovečanstvu. Ako taj napor nije uložen, deca će bez obzira na usvojene manire pristojnog ponašanja, u prvim većim životnim iskušenjima pokazati svu destruktivnu prirodu motiva koji se kriju iza njihovog na oko pozitivnog ponašanja.

Svesni potrebe za sazrevanjem detinje ličnosti mi shvatamo da većina današnje dece nije ispravno vaspitana i da će ispravno vaspitanje sopstvenog deteta zahtevati podvig odupiranja mnoštvu štetnih uticaja.

Nevaspitana deca svoju decu vaspitavaju gore nego što su sama vaspitana i zato je svaka

sledeća generacija gora od prethodne. Eskalacija iskvarenosti rezultuje sve većom ulogom države, jer sada ona mora represivnim putem da obuzdava posledice opšteg nevaspitanja. Kako ljudi nisu vaspitani sami sebe da obuzdavaju, sada to mora da radi država strahom od krivičnog gonjenja. Sve veće mešanje države u život pojedinca nas vraća civilizacijski na nivo srednjeg veka.

Zato i naša potreba za ispravnim vaspitanjem sopstvene dece može da nas dovede u poziciju u kojoj su se našli roditelji zapadne Evrope XVI veka kada su shvatili da se suočavaju sa nasleđem vekovima zapuštene dece. Martin Luter je pisao kako su katolička "deca zapostavljena i zapuštena" jer ih njihovi roditelji niti vaspitavaju kod kuće, niti smatraju obaveznim njihovo školsko obrazovanje. Dok je kućno vaspitanje bilo sasvim zapostavljeno, pojedinci bi pokušavali da ga nadomeste vaspitnim uticajem verskih škola. Manastiri su smatrani mestom za školovanje karaktera, svetim mestom pripreme za Nebo, da bi zatim reformacija proizvela otrežnjenje i ulogu manastira pridala porodici i njenoj odlučujućoj ulozi u vaspitanju dece. U narodu se raširila izreka:

"Ruka koja ljulja kolevku jeste ruka koja ljulja svet." Podvig porodičnog života je smatran većim podvigom od monaštva. Istoričar R.H. Bainton u svojoj knjizi "Ovde stojim" (1994) piše da su u XVI veku porodica i brak zamenili "manastir, koji je crkva smatrala poligonom za vrlinu i najsigurniji put do Neba. ... Porodični život je težak. Glava kuće ima doživotnu zabrinutost zbog dnevnog hleba. Žena ima decu. Tokom trudnoće boluje od vrtoglavice, glavobolje, mučnine, zubobolje i oticanja nogu." (Roland Herbert Bainton, Here I Stand: A Life of Martin Luther, p. 300)

Načelo da je otac sveštenik sopstvene porodice, dovelo je da preuzimanja ključnih odgovornosti društva na nivo samih porodica.

"Dom nije bio privatni svet, već otvoren primer svima, mesto za oblikovanje vrlina, karaktera i vrednosti naroda. Kroz porodicu je došlo obrazovanje, pomoć crkvi, susedima, prijateljstvo i zaštita siromašnih i onih u potrebi. ... U braku je suprug trebao da osigura blagostanje svoje žene i porodice, da ih zaštiti i njima da upravlja. Trebalo je da bude čvrst, ali pravičan. Žena nije trebala da bude sluga svoga muža, već kraljica doma i da budi veliko poštovanje. Postoji nekoliko pisanih upozorenja muškarcima da ne tuku svoje žene, jer njih dvoje su jedno telo, i niko osim

mahnitog besnog bednika neće tući sam sebe. Disciplina zasnovana samo na pohvali posmatrana je sa podozrenjem i veoma strog roditelj bio je poželjniji od onoga koji je blag i popustljiv. Telesna kazna se koristila kad je bila potrebna i otac je morao da je sprovodi hladno, sa smirenim tonom i sa obrazloženjem. Telesno kažnjavanje uvek je trebalo sprovoditi u okviru porodične ljubavi. ... Reformacija je dramatično promenila porodični život u Evropi. “ (J. A. P. Jones, Europe, 1500-1600, pp. 76-78)

“Ali preokupacija moralom i disciplinom bila je sveprisutna osobina šesnaestog i sedamnaestog veka; u mislima većine brižnih ljudi uređen život bio je jedini slobodan i siguran život, a posledice anarhije uvek su izgledale strašnije od posledica tiranije. Isto detaljno uputstvo koje su davali lekari i „stručnjaci za domaćinstvo“ posvećeni trudnoći i nezi deteta, davali su i moralisti i pedagozi tog doba urednom vaspitanju dece. Kao što bi nekvalifikovana babica ugrozila fizički život deteta, tako bi i neinformisani i nemarni roditelj ili učitelj bio smrtonosna pretnja detinjem racionalnom, moralnom i hrišćanskom razvitku. Erazmus je sa svojim čuvenim insistiranjem rezimirao univerzalno uverenje

da se “ljudska bića ne rađaju, nego se formiraju (postaju)”.

Cilj roditelja i tutora bio je da stvori osobu sposobnu da podredi emocije razumu, podredi sebičan motiv altruističkoj svrsi i stavi javno dobro porodice i domovine iznad privatnog zadovoljstva pojedinca. Dok se takva samokontrola smatrala ostvarivom snagom pravilno disciplinovanog deteta, dotle je plemeniti karakter smatran suprotnim od detinje prirodne sklonosti. Dakle, to je nešto što se moralo marljivo usađivati još od jasala: za vreme obroka, kada su se deca umereno hranila i podučavala strpljenju i poštovanju; u odevanju, kada je odeća uvek trebala da bude čista, uredna i neupadljiva, ne dizajnirana tako da privlači pažnju ili laskanje; i u igri, kada su deci zabranjivane igre koje igraju raskalašni (šah, kocka, karte...), i umesto toga, ona su usmeravana ka vežbama koje su izgrađivale karakter i duh timskog rada, posebno ka igrama loptom, gimnastici, plesu, trčanju, pesmi i muzici.

U zaključku, umesto da bude oruđe kojim crkveni autoritet podriva poverenje generacija dece i pretvara ih u pasivne, nesigurne pojedince koji su sigurni samo u svoje grehe i slabosti (kako

moderni učenjaci tvrde), ja bih rekao da je moguće da je veronauka šesnaestog veka imala suprotan efekat - bacanje sumnje na tradicionalna religijska uverenja i institucije, i protestantske i katoličke, čineći generacije dece izuzetno sigurnim u to gde istina leži u religiji.

Veronauka za decu popularna u prvoj polovini šesnaestog veka neprekidno prezire zablude i sujeverja tradicionalne religije, i prevodi na dečji jezik antiklerikalnu retoriku 1520-ih godina." (Steven Ozment, When Fathers Ruled: Family Life in Reformation Europe, 135-136)

Civilizacija ne može napredovati ako su njeni ideali ograničeni dostignućima i zabludama predaka, već ona mora stalno rasti u svetlosti istine koja čoveka čini svesnim potrebe za sopstvenom reformom. Zablude koje su svet tako dugo držale u tami srednjeg veka, morale su da budu korenito odbačene.

"Iako je reformacija uzdizala patrijarhalnu porodicu, njen prvi uspeh je bio taj što je ubedila generaciju da napusti veru svojih otaca. Jezekilj 21,18 postao je zastava protestantskim propovednicima i veroučiteljima: **"Ne hodite po zakonima svojih otaca, niti se držite njihovih propisa, niti se kaljajte njihovim idolima."**

Sekretar grada Nirnberga, Lazarus Špengler, ključna figura u uspešnoj Luteranskoj reformi grada, ismevao je detinjastu vernost roditeljskoj (tradicionalnoj) religiji: "Hristos nam je zapovedio da poštujemo svog oca i majku, a da ne verujemo u njih!" To nisu bili stavovi da mladi ljudi treba da drhte pred svojim roditeljima ili bilo kojim drugim autoritetom; niti su to bila verovanja ljudi koji izbegavaju odgovornost i samopožrtvovanje. Protestantska veronauka ohrabrivala je otvorenu nepokornost i heroizam, isto kao i poniznost. Poput Luterovog slobodnog, ali ipak vezanog hrišćanina, disciplinovano dete je takođe trebalo da postane „gospodar nad svim". ... Kako je cilj roditeljske discipline bio slobodna, unutrašnja samokontrola, a ne samo golo spoljnje prilagođavanje, tako je i cilj obrazovanja bio istinsko razumevanje, a ne mehaničko učenje napamet (bubanje)." (Isto)

Preuzimanje na sebe samog sopstvene odgovornosti za svoj život i za život svoje dece rezultovalo je izlaskom zapadne civilizacije iz hiljadugodišnje tame srednjeg veka, a to preuzimanje na sebe odgovornosti za vaspitanje sopstvenog deteta ponovo postaje aktuelno danas u iskvarenom okruženju XXI veka. Odgajanje deteta u ovom vremenu i u postojećem okruženju zahteva istu spremnost ka odupira-

nju zabludama, kakvu su pokazivali protestanti XVI veka. Zato poziv roditeljstva predstavlja izuzetan izazov i priliku za razvoj i sazrevanje sopstvene ličnosti kroz ulaganje napora u razvoju i sazrevanju detinje ličnosti. Ako nam se ipak čini da odgovornost odgajanja dece jeste izuzetno velika odgovornost, to nije razlog da od nje odustanemo, već naprotiv. Osobe koje sve prihvataju olako, svakako nisu ni pozvane na taj sveti poziv. Iako im to nije svesna namera, oni će svojom lakomislenošću prema pitanju vaspitanja dece dati doprinos u formiranju najgore moguće generacije ljudskog roda u njegovoj istoriji - generacije posletka koja neće imati ni volje ni moralne snage da se odupre primanju žiga Zverinog, već će se odreći principa pravednosti, bilo tako što će svesno stati na stranu zla i primiti žig Zveri na ruku, bilo tako što će preko nepobeđenih slabosti karaktera biti umom prevareni i dobiti žig Zveri na čelo. Ako pak shvatamo težinu savesnog roditeljstva, to znači da je ispunjen prvi uslov da bismo mogli odgajati sinove i kćeri koji će pobediti iskušenja ovoga veka i tako postati sinovi i kćeri Božje.

Da kao roditelji možemo doprineti ispravnom razvoju detinje ličnosti i njegovog karaktera razumeli smo kroz analizu smisla same roditeljske odgovornosti u vaspitanju deteta.

A da ova naša opservacija nije nikakva utopija, uverili smo se analizom istorijskih izveštaja o plodovima ispravnog vaspitanja dece u vreme najvišeg civilizacijskog prosperiteta ljudske vrste. Kao što istorijski primeri čitavih pokoljenja pokazuju, deca se zaista mogu odgajati da budu samostalne i odgovorne ličnosti u svom odnosu prema sebi, u odnosu prema bližnjima i prema čovečanstvu. Neka nam Bog u toj plemenitoj nameri bude u pomoći. Amin.

KORIŠĆENI IZVORI

Faze razvoja ličnosti: Po Eriksonu: McLeod, Saul (2017). "Erik Erikson". *Simply Psychology;* Moralni razvoj po Kohelbergu: Kohlberg, Lawrence (1976). *"Moral stages and moralization: The cognitive-developmental approach"*; Po Frojdu: Sigmund Freud, *Three Essays on the Theory of Sexuality* (1905); Faze razvoja ličnosti po apostolu Petru, Biblija (2.Petrova 1,5-7); Uporedni pregled faza razvoja: http://svetlost.org/faze.jpg

Fenomen fiksacije: Nevenka Tadić, *Psihijatrija detinjstva i mladosti;* Poul Rohleder, *Critical Issues in Clinical and Health Psychology;* Spencer A. Rathus, *Psychology: Concepts and Connections;* Irving B. Weiner, W. Edward Craighead, *The Corsini Encyclopedia of Psychology, Volume 2;* E. Jerry Phares, *Introduction to personality;* Aleksandar Kostić, *Polno saznanje III;*

Štetan uticaj pohvaljivanja: Brad J Bushman and Roy Baumeister, *Threatened Egotism, Narcissism, Self-Esteem, and Direct and Displaced Aggression: Does Self-Love or Self-Hate Lead to Violence?* 1998; Roy F. Baumeister, *Does High Self-Esteem Cause Better Performance, Interpersonal Success, Happiness, or Healthier Lifestyles?* 2003.) http://assets.csom.umn.edu/assets/71496.pdf O, The Oprah Magazine, Ja-

nuary 2008; Ellen G. White, Child Guidance: http://svetlost.org/vodic_o_vaspitanju.pdf

O razlici između masturbacije i seksualnog odnosa: Brody S, Kruger TH, *The post-orgasmic prolactin increase following intercourse is greater than following masturbation and suggests greater satiety;* Fiksacija na masturbaciji u formiranju životnog opredeljenja: https://www.tenga-global.com/campaign/UnitedStatesofMasturbation/images/United%20States%20of%20Masturbation%20Infographic_WEB_FINAL.pdf Negdašnji pogled na masturbaciju: William Alanson White, *The Mental Hygiene of Childhood, pg 30;*

O neozbiljnosti kao mehanizmu ugušivanja odgovornosti: Willibald Ruch, *The Sense of Humor: Explorations of a Personality Characteristic;* Dr Ante Fulgosi, *Psihologija ličnosti - teorije i istraživanja,* Zagreb - 1987;

Prenatalno određenje funkcija ženskog ili muškog mozga apoptozom - smrću ćelija pod uticajem različitih hormona: Nancy G. Forger, *Control of Cell Number in the Sexually Dimorphic Brain and Spinal Cord;* https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC2683584 Razlike između polova u emocionalnoj inteligenciji: Day AL, Carroll SA (April 2004). *Using an Ability-Based Measure of Emotional Intelligence to Predict Individual Performance, Group Perfor-*

mance, and Group Citizenship Behaviors; Razlike u empatiji kod dece u zavisnosti od visine testosterona: Eider Pascual-Sagastizabal, *Empathy, estradiol and androgen levels in 9-year-old children;*

Skok dopamina blokira prednji korteks: Amy F. T. Arnsten, *Stress signalling pathways that impair prefrontal cortex structure and function;* https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC2907136/ Prirodno povišenje dopamina kod adolescenta kao uzrok njegove visoke rizičnosti ponašanja: Dustin Wahlstrom, *Developmental changes in dopamine neurotransmission in adolescence: behavioral implications and issues in assessment;* https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/19944514

Patrijarhat na Balkanu - komentar dr. Veselina Čajkanovića u izdanju Tacitove Germanije, 1927. godine, Beograd; Patrijarhat u Americi: *The Women of the United States* by Charles de Varigny, 1895; *Democracy in America* by Alexis de Tocqueville, 1835;

Dekadencija Zapada: Per Bylund, *How the Welfare State Corrupted Sweden,* Mises Institute; Hanns von Hofer, *Notes on Crime and Punishment in Sweden and Scandinavia;* Porast autoritarnosti i narodne histerije posle seksualne revolucije: Filip Dženkins, *Istorija SAD, pg 236*; Reklama za kondome: https://youtu.be/c_0bhT98g9Y "Funny condom commercial"

Borba za pravo vaspitanja dece - primer iz filma *“Narednik Jork”* (1941); Otupljivanje dečje savesti - primer iz *“Slobodna deca Samerhila”* Aleksandra S. Nila; Telesno kažnjavanje dece: Sveto pismo (Priče 13,24; 22,15; Efescima 6,4); Izbor 7 od 1.459 naslova o telesnom kažnjavanju: Ivor Braden Horn, Jill G. Joseph, and Tina L. Cheng, *Nonabusive physical punishment and child behavior among African-American children: a systematic review*, 2008; Radovi koji podupiru telesno kažnjavanje: Deater-Deckard et al. 1996; Gunnoe et al. 1997; Lansford et al.2004; Regalado et al. 2004; Deater-Deckard et al. 2005; Verbalno kažnjavanje je gore od telesnog: Gunnoe and Mariner 1997; Wolfe i McIsaac 2011;

Korelacija nemirne dece (ADHD) sa genetičkim markerima (HLA-DR): Anna Aureli, P Sebastiani, T. Del Beato, *Investigation on the Possible Relationship Existing between the Hla-DR Gene and Attention Deficit Hyperactivity Disorder and/or Mental Retardation,* 2008; Svetska distribucija HLA-DR4 (DRB1*04.01): The Allele Frequency Net Database: http://www.allelefrequencies.net/ Mape distribucije HLA DRB1: http://pypop.org/popdata/2008/byallele-DRB1.php.html Statistika zločina po imigranstkom poreklu: *Danmarks Statistik, Indvandrere i Danmark 2016*, Table 5.8 Hipertimusni tip: James Vance May, *Mental diseases; a public health pro-*

blem; Morris Fishbein, *Illustrated medical and health encyclopedia,* vol 7 and 8, p. 2022; Verena Kast, *Joy, Inspiration, and Hope*;

Vernici gori od ateista: Nebojša Petrović, *Psihološke osnove pomirenja,* Institut za psihologiju, Beograd, 2005; Tehnika ispovesti povećava broj povratnika: Slučaj anonimnih alkoholičara (American Psychiatric Journal, 1967); Slučaj kriminalnih psihopata (Rice, Harris, & Cormier, 1992); Rituali popuštaju psihičku napetost i bez stvarnog pokajanja: Opsesivno-kompulzivni poremećaj (Bartz JA, Hollander E. *Is obsessive-compulsive disorder an anxiety disorder?.* Prog Neuropsychopharmacol Biol Psychiatry. May 2006;30(3):338-52.).

Germani pre reformacije: Klaudije Ptolomej, *Tetrabiblos;* Gaius Cornelius Tacitus, *Germania;* Germani posle reformacije: Ljubomir Nenadović, *Pisma iz Nemačke, god. 1870*; The Works of the Late Rev. Joseph Milner (1744–1797) in Eight Volumes, vol. III, p. 298, 1810; Promena mentaliteta ostalih protestantskih naroda (XVI - XIX vek): Scott F. Hershey, *The Roman Papacy, 1895;* James A. Wylie, *The History of Protestantism,* Published by Hartland Publications, 2003; Philip Schaff, *History of the Christian Church;* Reforma uopšte: Ellen G. White, *The Great Controversy*, Mihajlo Pupin, *Nova reformacija*, god. 1927;

Vaspitanje u vreme reformacije i prosvetiteljstva: William Gouge, *Of Domesticall Duties,* god. 1622; Roland Herbert Bainton, *Here I Stand: A Life of Martin Luther; J. A. P. Jones, Europe, 1500-1600;* Steven Ozment, *When Fathers Ruled: Family Life in Reformation Europe,* 1984; Citat o smislu postojanja: Dr. Bendžamin Spok, *Kako negovati i odgajati dete,* god. 1948; Uzroci prosperiteta: Maks Veber, *Protestantska etika i duh kapitalizma;* Mnogobrojni primeri zrelosti i prosperiteta: Aleksis De Tokvil, *Demokratija u Americi,* god. 1835; Citat o ljubavi prema čovečanstvu: Ričard Luelin, *Kako je zelena bila moja dolina,* god, 1939;

Biblija: Kritika hedonizma (1.Jov.2,16; Rim.13,14; 4.Moj.5,39; Rim.3,20; 7,13); Kritika plemenske svesti (Jovan 7, 24; Matej 5,46-47); Moralni zahtevi zahtevaju reformu unutrašnjih motiva (Matej 23,25-28; Marko 7,20-23; Jeremija 31,33); Nevolje su test (Matej 7,24-27); Neophodno umiranje velikom Ja (Jovan 12,24-25); Lični napor volje (Psalam 73,13-14; Matej 6,6; Priče 16,1-3); Lična odgovornost razumevanja (Priče 14,15; 2,11-12; Jeremija 17,9; Priče 28,26; 18,2; Matej 23,8-11; Priče 17,5; 1.Korinćanima 7,23; Solomun 24,6).